

Jaarverslag 2019

Inhoud

1. Voorwoord	4
2. Kerncijfers	6
3. Personalia	7

VERSLAG VAN HET BESTUUR

4. Structuur van het pensioenfonds	10
Profiel	
Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden	
Bestuur	
Commissies	
Verantwoordingsorgaan	
Raad van toezicht	
Sleutelfunctiehouders	
Externe deskundigen	
Taken en verantwoording	
5. Strategie en verantwoording	14
Missie, visie, strategie	
Strategische doelstellingen en thema's	
Vooruitblik	
6. Uitbesteding	18
Pensioenbeheer	
Vermogensbeheer	
Communicatie	
7. Goed Pensioenfondsbestuur	19
Code Pensioenfonds	
Evenwichtige belangenafweging	
Geschiktheid	
Diversiteit	
Evaluatie	
Compliance	
AVG	
Klachten en geschillen	
Dwangsommen en boetes	
8. Pensioenen	23
Hoofdpijnen pensioenregeling 2019	
Beschikbare premieregeling	
Anw-ervangend tijdelijk partnerpensioen	
Toeslagen	
9. Communicatie	26
10 Financiën	28
Baten en lasten	
Premie CDC-regeling	
Technische voorzieningen	
Vermogenspositie	
Dekkingsgraad	
Herstelplan 2019 en herstelplan 2020	
Haalbaarheidstoets	
Transparantie van de kosten	

11 Beleggingen.	33
Beleggingsbeginselen	
Beleggingsbeleid 2019	
Beheersing beleggingsrisico's	
Beleggingsresultaten over 2019	
12 Risicomanagement.	44
Bijlage: Nevenfuncties bestuursleden	51
VERSLAGEN VERANTWOORDINGSORGAAN EN RAAD VAN TOEZICHT	
Verslag van het verantwoordingsorgaan	53
Verslag verantwoordingsorgaan	
Reactie van het bestuur	
Bevindingen van de raad van toezicht	56
Verslag raad van toezicht	
Reactie van het bestuur	
JAARREKENING	
Balans per 31 december 2019	61
Staat van Baten en Lasten 2019	62
Kasstroomoverzicht 2019	63
Algemene toelichting jaarrekening	64
Activiteiten	
Overeenstemmingsverklaring	
Schattingswijzigingen	
Algemene grondslagen	
Specifieke grondslagen	
Grondslagen voor de resultaatbepaling	
Toelichting op de Balans	70
Toelichting op de Staat van Baten en Lasten	88
Actuariële analyse	
OVERIGE GEGEVENS	
Actuariële verklaring	97
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	99
BIJLAGEN	
Verloopstaat deelnemers	104

1 Voorwoord

Beste lezer,

Met dit jaarverslag over 2019 stellen we je in de gelegenheid om kennis nemen van de ontwikkelingen die Pensioenfonds APF heeft doorgemaakt.

Digitalisering

In de voortgaande digitalisering van ons pensioenfonds hebben we in 2019 een belangrijke stap gezet. Eind 2019 hebben we de Nieuwe Digitale Klantbediening (NDK) samen met de nieuwe website geïntroduceerd bij onze deelnemers: het deelnemersportaal *Mijn pensioen* met een pensioenplanner. Deelnemers kunnen hier hun toekomstige uitgaven en inkomsten berekenen, zien wat bijvoorbeeld eerder stoppen met werken betekent voor hun pensioen maar ze kunnen ook online pensioen aanvragen. Het geeft de deelnemer meer overzicht in zijn of haar pensioensituatie en financiële mogelijkheden.

Het NDK betekent ook dat we echt verder gaan digitaliseren en zo min mogelijk schriftelijke post sturen. Deelnemers ontvangen een e-mail als er post voor hen klaarstaat op *Mijn pensioen*. Komende jaren wordt het platform nog verder doorontwikkeld. De feedback die we hebben ontvangen op *Mijn pensioen* en de nieuwe website -ook naar aanleiding van het webinar begin 2020- is positief. Wij zijn blij dat we onze deelnemers op efficiënte wijze kunnen informeren over hun pensioen en dat we ze handelingsperspectief bieden met het nieuwe deelnemersportaal.

De financiële situatie in 2019

Als bestuur van Pensioenfonds APF kenschetsen wij het jaar 2019 als een jaar met twee gezichten. De rendementen die wij op onze beleggingen behaalden waren erg gunstig. Aan de andere kant stegen onze verplichtingen in de eerste 8 maanden fors door de extreem lage rente. Onze financiële positie is per saldo in 2019 licht verbeterd.

Ondanks de voortdurende geopolitieke spanningen gaven de goede bedrijfsresultaten een flinke boost aan de zakelijke waarden. Per saldo leidden alle ontwikkelingen tot een totaal beleggingsresultaat van maar liefst 14,1% over het hele jaar.

Wij meten de financiële positie van het pensioenfonds af aan de beleidsdekkingsgraad: het gemiddelde van de actuele dekkingsgraad in de voorgaande 12 maanden. Deze bedroeg eind november 104%. De stand per eind november is bepalend voor het wel of niet kunnen verhogen van de pensioenen. Aangezien de beleidsdekkingsgraad onder de 110% lag, konden we de pensioenen niet verhogen. Voor actieve deelnemers bedraagt de gemiste toeslag 2,75% en voor gewezen deelnemers en gepensioneerden 2,60%.

De impact van de lage rente komt ook terug in een sterk gestegen kostprijs van pensioen. Om pensioenen te kunnen blijven betalen, is een hogere premie nodig. Anders is het onvermijdelijk om de pensioenopbouw te verlagen. De sociale partners vonden een hogere premie voor 2020 na intensief overleg niet acceptabel. Daarom heeft het bestuur moeten besluiten om de pensioenopbouw in 2020 eenmalig te verlagen. Hierdoor bouwen werknemers bij AkzoNobel en Nouryon in 2020 dus minder pensioen op. Ook zijn de factoren voor het aanwending van een kapitaal uit de beschikbare premie-regeling per 2020 verhoogd, om het verlies voor het fonds bij de inkoop van pensioenrechten te beperken. De aanwending van een kapitaal levert dus minder pensioen op. Deze maatregelen zijn helaas nodig om de financiële positie van Pensioenfonds APF te beschermen en voldoende herstelkracht naar de toekomst te behouden.

Coronacrisis

Op het moment dat we dit jaarverslag vaststellen hebben wij te maken met de gevolgen van de coronacrisis die na de wereldwijde uitbraak van covid-19 is ontstaan en wereldwijd verstrekende gevolgen heeft, ook voor Pensioenfonds APF. Hoewel deze ontwikkeling nog geen impact had op onze positie per eind 2019, hebben wij gelet op de grote impact hier bij de 'vooruitblik' (zie hoofdstuk 5) en bij de 'gebeurtenissen na balansdatum' (zie de toelichting bij de balans) wel aandacht aan besteed.

De organisatie in 2019

Het bestuur heeft in 2019 het bestuursbureau versterkt met een actuariel/financieel-economisch medewerker, Elvin van den Hoek. En we hebben Coen Verdegaal als nieuwe directeur aangesteld.

Op deze manier spelen we in en bereiden wij ons voor op ontwikkelingen die komen, zoals de verdere uitwerking van het pensioenakkoord.

In het bestuur is Henri van der Zee reglementair afgetreden en Donald Schut als zijn opvolger benoemd. Ons bestuurslid Bart Kaster is tot penningmeester benoemd. Daarnaast zijn in het verslagjaar, conform Europese

regelgeving (IORP II), op drie specifieke gebieden sleutelfunctiehouders aangesteld. Dit zijn de volgende personen:

- ▶ Steven Verschuren voor het risicobeheer;
- ▶ Jack Tol voor actuariële zaken;
- ▶ Donald Schut voor internal audit.

Het bestuur is het bestuursbureau en alle anderen die ons in 2019 hebben ondersteund zeer erkentelijk. Wij willen in het bijzonder Henri bedanken. Hij heeft vele jaren een onmisbare bijdrage geleverd aan Pensioenfonds APF.

Tot slot willen wij de leden van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht bedanken voor hun inbreng en betrokkenheid.

Han Jalink, voorzitter

2 Kerncijfers

	2019		2018		2017		2016		2015	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deelnemers										
Actieve deelnemers	5.390	16,4	5.475	16,3	5.600	16,4	5.693	16,2	5.665	16,0
Gewezen deelnemers	10.456	31,8	10.734	32,1	11.106	32,4	11.588	33,1	11.981	33,5
Pensioengerechtigden	16.996	51,8	17.287	51,6	17.532	51,2	17.757	50,7	18.001	50,5
Totaal deelnemers	32.842	100,0	33.496	100,0	34.238	100,0	35.038	100,0	35.647	100,0
(bedragen x€ 1 miljoen)										
Premiebijdragen										
Werkgever + werknemers	79,1		73,9		75,9		78,0		55,0	
Pensioenuitkeringen	205,8		208,3		211,1		213,2		215,1	
Waardeoverdrachten										
Saldo uitgaand / inkomend	-1,5		-1,7		-1,3		-2,1		-1,2	
Technische voorziening	5.389		4.899		4.884		5.065		4.831	
Pensioenvermogen	5.726		5.156		5.503		5.274		5.044	
Beleggingsrendement %	14,1		-3,6		7,5		7,7		-0,8	
Dekkingsgraad % *										
Vereist	116,8		117,2		118,0		118,0		118,5	
Actueel	106,3		105,3		112,7		104,1		104,4	
Beleidsdekkingsgraad	104,1		111,8		108,9		99,2		106,8	
Toeslagen %										
Actieve deelnemers	-		0,55		-		-		-	
Gewezen deelnemers	-		0,35		-		-		-	
Pensioengerechtigden	-		0,35		-		-		-	
Kosten uitvoering										
Uitvoeringskosten	4,6		4,4		4,4		4,6		4,5	
Vermogensbeheerkosten	21,0		20,9		23,1		23,0		22,0	
Transactiekosten	7,9		6,6		2,7		6,4		7,5	

* Voor de berekening van de dekkingsgraad wordt de voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers in de technische voorziening opgenomen.

3 Personalia

Hieronder volgen de personalia van de betrokkenen bij Pensioenfonds APF per 31 december 2019.

Bestuur

Namens de pensioengerechtigden

Han Jalink voorzitter

Namens de werkgevers

Gerrit-Willem Gramser

Bart Kaster penningmeester

Namens de werknemers

Aldert Boonen

Dick Luijckx plaatsvervangend voorzitter/secretaris

Donald Schut

De nevenfuncties van de bestuursleden zijn opgenomen in een bijlage bij het bestuursverslag.

Sleutelfunctiehouders

Steven Verschuren risicobeheer

Jack Tol actuariëel

Donald Schut internal audit

Auditcommissie

Donald Schut voorzitter

Henri van der Zee

Beleggingscommissie

Gerrit-Willem Gramser voorzitter

Dick Luijckx

Sevinç Acar (lid vanaf 1 januari 2020)

Externe adviseurs beleggingscommissie

Bas Iserief

Mark van der Kroft

Communicatiecommissie

Han Jalink voorzitter

Jasper de Gou

Bart Kaster

Klachten- en geschillencommissie

Han Jalink voorzitter

Aldert Boonen

Pensioencommissie

Aldert Boonen voorzitter

Han Jalink

Bart Kaster

Risicomangementcommissie

Steven Verschuren voorzitter

Cor van der Sluis

Verantwoordingsorgaan

Namens de pensioengerechtigden

Gert van den Berg voorzitter
Hindrik Kasperts secretaris
Ferd Claassen
Loek van Driel
Theo Meister
Geert van Alphen

Namens de werknemers

Piter Brandenburg
Boudewijn van Schaik

Raad van toezicht

Dirk Jan Smit voorzitter
Anne Gram
Erik Voorhoeve

Bestuursbureau

Coen Verdegaal directeur
Elvin van den Hoek
Koos Lieffijn
Willeke Pieters
Jessica Wisse

Adviserend actuaaris

Robert Kiburg Achmea Pensioenservices (tot en met 31 december 2019)
Monique van Run Achmea Pensioenservices (vanaf 1 januari 2020)

Certificerend actuaaris

Jack Tol Triple A - Risk Finance

Accountant

Johannes Penon Deloitte Accountants

Compliance officer

Ruud van der Mast Nederlands Compliance Instituut

VERSLAG VAN HET BESTUUR

4 Structuur van het pensioenfonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds APF is opgericht in 1972 en statutair gevestigd in Arnhem. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41047382.

Pensioenfonds APF is een ondernemingspensioenfonds en dient te voldoen aan de wet- en regelgeving voor Nederlandse pensioenfonds. Het doel is om uitvoering te geven aan het pensioenreglement, zoals dat geldt voor de aangesloten ondernemingen. Hiervoor wordt per eind 2019 voor 32.842 deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden circa € 5,9 miljard vermogen belegd.

Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

Binnen de Pensioenwet is de verdeling van taken en verantwoordelijkheden op pensioengebied duidelijk vastgelegd. Tussen de werkgever en werknemer komt een pensioenovereenkomst tot stand. De sociale partners maken afspraken over de pensioenregeling. Vervolgens wordt tussen de werkgever en het pensioenfonds een uitvoeringsovereenkomst gesloten. Hiermee wordt de uitvoering van de pensioenregeling bij het pensioenfonds neergelegd. Het pensioenfonds doet dit op basis van het pensioenreglement. Dit pensioenreglement is de basis voor de relatie tussen het pensioenfonds en de (oud-)werknemers.

Pensioenfonds APF heeft uitvoeringsovereenkomsten afgesloten met de werkgevers AkzoNobel Nederland en Nouryon voor de periode die loopt tot en met 31 december 2020. Daarnaast is de opdrachtaanvaarding geformaliseerd, waarin het pensioenfonds aangeeft de opdracht tot uitvoering van de pensioenregeling, zoals overeengekomen door sociale partners, te aanvaarden.

Bestuur

Dick Luijckx is per 1 januari 2019 benoemd als bestuurslid en heeft in het bestuur de functie van plaatsvervangend voorzitter / secretaris.

Henri van der Zee is na de volledige termijn van 12 jaar per 1 mei 2019 afgetreden, waarmee naast een vacante bestuurszetel ook de functie van penningmeesterschap opnieuw ingevuld moest worden. De VMHP heeft Donald Schut voorgedragen als kandidaat-bestuurslid om Henri van der Zee als bestuurslid op te volgen. Na afronding van de daartoe geldende procedure bij toezichthouder DNB is de benoeming als bestuurslid definitief geworden.

Bestuurslid Bart Kaster vervult vanaf 1 mei 2019 de functie van penningmeester.

Commissies

Het pensioenfonds heeft een beleggingscommissie, een risicomanagementcommissie, een pensioencommissie, een communicatiecommissie en een auditcommissie. Daarnaast is er een klachten- en geschillencommissie, die op ad hoc-basis bij elkaar komt. Verder zijn er werkgroepen ingesteld voor het jaarwerk 2019 en voor de unitisering van de BP-regeling per 2021.

Commissieleden worden door het bestuur benoemd. De taak en werkwijze van elk van de commissies, met uitzondering van de communicatiecommissie, zijn vastgelegd in een afzonderlijk document. De communicatiecommissie werkt op basis van het communicatiebeleidsplan. De belangrijkste taak van de commissies is het voorbereiden van besluiten die door het bestuur dienen te worden genomen. In 2019 is Henri van der Zee lid geworden van de auditcommissie. De selectie voor een derde lid van de beleggingscommissie is per eind 2019 afgerond. Per 1 januari 2020 is de beleggingscommissie uitgebreid met mevrouw Sevinç Acar.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan gaf bij de bespreking van het jaarverslag over 2019 een positief oordeel af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes van het bestuur voor de toekomst. Dit oordeel was gebaseerd op de ontwikkelingen met betrekking tot de strategie van het fonds, evenwichtige belangenafweging en het niveau van de premiedekkingsgraad.

Het verantwoordingsorgaan wisselde in 2019 in vier gezamenlijke vergaderingen met het bestuur van gedachten over het gevoerde beleid en de lopende zaken. Het verantwoordingsorgaan adviseerde in 2019 positief over de volgende onderwerpen.

- ▶ Samenstelling premie 2020, hoogte premiecomponenten en het opbouwpercentage 2020
- ▶ Besluit geen toeslag te verlenen per 1 januari 2020
- ▶ Risicohouding beschikbare premieregeling

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit acht leden: zes vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden en twee van de werknemers. De werkgevers zijn op eigen verzoek niet vertegenwoordigd in het verantwoordingsorgaan.

In 2019 was geen sprake van afloop van de reguliere zittingstermijn van de leden van het verantwoordingsorgaan. Om persoonlijke redenen heeft Jan van Schaik per medio november 2019 moeten bedanken voor zijn lidmaatschap. Zijn plaats is ingenomen door Geert van Alphen.

De taken van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in het reglement verantwoordingsorgaan. Naast de wettelijke taken kent het verantwoordingsorgaan een aantal extra adviesrechten, zoals bij voorgenomen besluiten tot statutenwijzigingen, toeslagverlening of verlaging van pensioenen.

Raad van toezicht

Het intern toezicht wordt uitgevoerd door een raad van toezicht. De raad van toezicht bestaat uit drie leden. Vanaf 2020 past de raad een getrapte vervanging van de huidige leden toe.

De raad van toezicht heeft in 2020 een rapport van bevindingen uitgebracht over het verslagjaar 2019. Het rapport richt zich op de volgende aandachtsgebieden: missie, visie en strategie, governance, risicomangement, beleggingen en balansmanagement en evenwichtige belangenafweging. Tevens wordt in het rapport aan de hand van de thema's uit de Code pensioenfonds aangegeven op welke wijze de Code binnen Pensioenfonds APF wordt nageleefd en toegepast. Het bestuur neemt de aanbevelingen van de raad van toezicht ter harte en geeft vorm aan de opvolging daarvan.

De raad van toezicht heeft twee gezamenlijke vergaderingen met het bestuur gehad in 2019. Verder waren er besprekingen met de directeur, afzonderlijke leden van het bestuur, externe leden van commissies en vond regelmatig overleg tussen beide voorzitters plaats. Ook hebben leden van de raad van toezicht commissievergaderingen bijgewoond. Tenslotte heeft het verantwoordingsorgaan overleg gehad met de raad van toezicht.

Sleutelfunctiehouders

Pensioenfonds APF heeft conform de regelgeving van IORP II drie sleutelfunctiehouders benoemd, nadat van De Nederlandsche Bank een verklaring van geen bezwaar is ontvangen. Dit betreft een sleutelfunctiehouder actueel (de certificerend actuaaris), sleutelfunctiehouder risicobeheer en sleutelfunctiehouder internal audit.

De werkzaamheden van de sleutelfunctiehouders luiden als volgt.

Risicobeheer

- ▶ Beoordelen, monitoren en rapporteren over het risicobeheersysteem;
- ▶ zorgdragen dat in risicobeheer risico's op de volgende terreinen worden betrokken:
 - aangaan van pensioenverplichtingen en reservevorming;
 - afgestemd beheer van activa en passiva;
 - beleggingen; met name derivaten, securitisaties en vergelijkbare verbintenissen
 - beheer van liquiditeits- en concentratierisico;
 - beheer van het operationele risico;
 - verzekering en andere risicobeperkingstechnieken;
 - ESG met betrekking tot de beleggingsportefeuille en het beheer daarvan;
- ▶ visie geven bij de periodieke review van de risico's (risk self assessments);
- ▶ visie geven bij strategische beslissingen

Actuarieel

- ▶ Houden van toezicht op de berekening van de actuariële voorzieningen;
- ▶ beoordelen van de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de technische voorzieningen
- ▶ beoordelen van de algehele gedragslijn voor het aangaan van pensioenverplichtingen;
- ▶ beoordelen van de adequaatheid van de verzekeringsregelingen – voor zover van toepassing;
- ▶ ertoe bijdragen dat het risicobeheer doeltreffend wordt toegepast.

Interne audit

- ▶ Periodieke evaluatie van de interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen op adequaatheid en doeltreffendheid, ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering;
- ▶ opstellen van een jaarlijks auditplan;
- ▶ uitvoeren van 'risk-based' audits, waarbij de risico-identificatie van opzet, bestaan en werking van processen wordt uitgevoerd
- ▶ uitvoeren van audits op veranderprocessen, -projecten, integriteit, privacy en IT;
- ▶ afstemming administratieve organisatorische inrichting en interne controles (AO/IC) met de externe accountant;
- ▶ afstemming met risicomanagement- en compliancefunctie over hoe deze functionarissen de risicomanagementcyclus doorlopen.

De sleutelfunctiehouders rapporteren op periodieke basis aan het bestuur.

Externe deskundigen

Pensioenfonds APF heeft een aantal externe deskundigen en onafhankelijke adviseurs aangesteld, onder andere in de beleggingscommissie, de risicomanagementcommissie, de communicatiecommissie en de auditcommissie. Twee externe adviseurs van de beleggingscommissie adviseren het bestuur en de beleggingscommissie op het gebied van beleggingen. Tevens heeft de communicatiecommissie één extern lid, niet zijnde bestuurslid. De risicomanagementcommissie heeft twee externe leden en de auditcommissie heeft een extern lid. Externe commissieleden worden door het bestuur benoemd. Het bestuur heeft daarnaast een compliance officer benoemd, die rechtstreeks rapporteert aan de voorzitter van het bestuur.

De certificerend actuaris stelt jaarlijks een rapport op waarin zijn verklaring is opgenomen. De accountant beoordeelt het bestuursverslag, controleert de jaarrekening en de verslagstaten en geeft een verklaring bij de jaarrekening over de getrouwheid daarvan. Het bestuur maakt bovendien gebruik van de diensten van een adviserend actuaris, die het bestuur adviseert bij actuariële vraagstukken.

De certificerend en adviserend actuaris zijn niet aan hetzelfde kantoor verbonden.

Taken en verantwoording

Het bestuur voert de pensioenregeling voor alle belanghebbenden van het pensioenfonds uit als 'goed huisvader', waarbij de principes van 'prudent person' als leidraad gelden. Bij de beleidsvoorbereiding en de uitvoering wordt het bestuur ondersteund door een professioneel bestuursbureau. Daarbij is het bestuur eindverantwoordelijk en heeft het de regie over alle werkzaamheden van het pensioenfonds. Het bestuur neemt deze verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling, maar heeft de daaruit voortvloeiende werkzaamheden grotendeels uitbesteed. Dit ligt vast in de abtn (actuariële en bedrijfstechnische nota), een beleidsdocument van het pensioenfonds. In de abtn is ook bepaald hoe het bestuur het functioneren van de uitvoerders beoordeelt.

De verantwoordelijkheden van de sociale partners en het bestuur liggen vast in de abtn, alsmede in de uitvoeringsovereenkomst waarin staat dat het bestuur de regeling uitvoert en wat de procedure is bij wijziging van de regeling en toetsing op uitvoerbaarheid. Er is periodiek overleg tussen de bestuursvoorzitter en de directie van de werkgevers en frequent overleg tussen het pensioenfonds en de werkgevers op uitvoeringsniveau. Conform artikel 102a van de Pensioenwet heeft het bestuur in een brief geformaliseerd dat het de opdracht tot uitvoering van de pensioenregeling in lijn met de risicohouding, conform het pensioenreglement en de abtn, aanvaardt.

Het bestuur heeft twee keer per jaar overleg met vertegenwoordigers van sociale partners. Het bestuur streeft ernaar van de sociale partners zo veel mogelijk duidelijkheid te verkrijgen over de doelstellingen, het ambitieniveau van de toeslagverlening en de risicohouding, die ten grondslag liggen aan de pensioenregelingen die de sociale partners als opdracht in uitvoering aan het pensioenfonds hebben gegeven. Uitgangspunt daarbij is dat sociale partners over de inhoud gaan en het pensioenfonds over de uitvoering. Beleidswijzigingen (wijzigingen die een verandering van risicobudget tot gevolg hebben) worden vooraf met sociale partners afgestemd. Aanpassingen binnen het bestaande beleid zijn voorbehouden aan het bestuur.

Het bestuur geeft inzicht in het beleid en de wijze waarop dat is uitgevoerd. Dit gebeurt enerzijds via het jaarverslag en anderzijds door de dialoog aan te gaan met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan. Het bestuur houdt beide fondsorganen actief op de hoogte van waar het mee bezig is. Dit vindt op verschillende manieren plaats; onder meer door periodiek overleg tussen voorzitters onderling, tijdens gezamenlijke vergaderingen of door middel van bestuursleden die in vergaderingen van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan besluiten toelichten.

Daarnaast heeft de raad van toezicht toegang tot alle documentatie die het pensioenfonds betreft en beschikt het verantwoordingsorgaan standaard over bestuursnotulen, fondsdocumenten en rapportages en kunnen op verzoek overige documenten worden ingezien. Na de bestuursvergadering brengt de bestuursvoorzitter verslag uit aan de voorzitter van de raad van toezicht.

Het bestuur is qua deskundigheidsgebieden complementair samengesteld, wat bijdraagt aan een goed functioneren. Bovendien is er geen sprake van een formele gezagsverhouding. Het bestuur werkt collectief, onder leiding van de voorzitter. De gang van zaken bij besluitvorming blijkt uit notulen van bestuursvergaderingen. Het bestuur voert jaarlijks een zelfevaluatie uit om haar functioneren te bespreken en waar nodig te verbeteren. De hoofdpunten van deze evaluatie zijn: geschiktheid, countervailing power en besluitvormingsproces. Aanbevelingen met betrekking tot efficiëntie van vergaderen en besluitvorming zijn geïmplementeerd.

Het bestuursbureau heeft frequent contact met de voorzitter en de voorzitters van de verschillende commissies. Ook is een aantal vaste overleggen met het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht afgesproken. Aan de vergadering van het verantwoordingsorgaan nemen regelmatig leden van het bestuur of bestuursbureau deel.

Tussen het bestuur en de raad van toezicht vindt regelmatig overleg plaats. De raad van toezicht adviseert het bestuur zowel proactief als op verzoek. De opvolging van de aanbevelingen van de raad van toezicht wordt met hen besproken.

Het bestuur spreekt periodiek met de sociale partners en de vereniging van gepensioneerden om toe te lichten waar het bestuur mee bezig is. Pensioenfonds APF gebruikt de beschikbare communicatiekanalen, zoals het deelnemersportaal en het APF-Bericht, om deelnemers op de hoogte te houden van belangrijke ontwikkelingen.

5. Strategie en verantwoording

De missie, visie en strategie zijn in het voorjaar van 2019 herijkt en zijn hieronder weergegeven.

Missie

Pensioenfonds APF streeft ernaar om een waardevast pensioen voor alle (ex-)werknemers van AkzoNobel en Nouryon zeker te stellen, met name door het toevertrouwde vermogen te laten renderen binnen aanvaardbare risico's en een acceptabel kostenniveau.

Visie

Het bestuur stelt het belang van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden op de eerste plaats en wil daarbij een reëel beeld geven. Pensioenfonds APF vindt communicatie en transparantie van groot belang om realistische verwachtingen te wekken en pensioenbewustzijn te creëren.

Pensioenfonds APF besteedt een groot aantal activiteiten uit, waarbij het de regie stevig in handen heeft. Door de rol van het bestuursbureau, de bestuursleden en de externe adviseurs die de commissies ondersteunen, is het pensioenfonds in staat om deze processen te beoordelen en indien nodig bij te sturen.

Pensioenfonds APF is van mening dat de omvang van het deelnemersbestand in combinatie met de ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving en de ontwikkelingen bij de sponsor voorsnog voldoende grond bieden om zelfstandig voort te bestaan met het huidige bestuursmodel als basis.

Naast de professionaliteit die van Pensioenfonds APF verwacht mag worden, laten de bestuurders en de leden van het verantwoordingsorgaan zich in handelen en beleidsontwikkeling inspireren en motiveren door de band tussen AkzoNobel, Nouryon en het pensioenfonds. Solidariteit vormt daarbij het uitgangspunt dat leidt tot evenwichtigheid in de belangenafweging.

Strategie

Om de missie te kunnen uitvoeren richt Pensioenfonds APF zich op:

- ▶ het handhaven van een gezonde financiële positie;
- ▶ evenwichtige belangenafweging;
- ▶ het behalen van een zo hoog mogelijk beleggingsresultaat binnen aanvaardbare risico's;
- ▶ het voeren van een kostenefficiënte en risicobewuste werkwijze en organisatie;
- ▶ een maatschappelijk verantwoorde uitvoering;
- ▶ duidelijke en juiste communicatie.

Pensioenfonds APF streeft ernaar om qua kosten onder alle omstandigheden concurrerend te blijven. Daarbij worden de eigen prestaties afgezet tegen gemiddelden met vergelijkbare ondernemingspensioenfonds en.

In het kader van de uitvoering van de pensioenregeling streeft Pensioenfonds APF naar vereenvoudiging van de regeling, onder meer vanuit het oogpunt van kosten en uitlegbaarheid aan belanghebbenden. Hoewel de sociale partners de inhoud van de regeling bepalen, stelt het bestuur zich wat betreft de inhoud van de regeling en de vereenvoudiging daarvan proactief op. Dit doet het bestuur ten behoeve van de eenvoud en een kostenefficiënte en risicobewuste uitvoering.

Pensioenfonds APF speelt in op mogelijke veranderingen in het pensioenstelsel en eventuele substantiële wijzigingen in het deelnemersbestand door het uitwerken van verschillende scenario's.

Wat betreft de bestuursverantwoordelijkheden wil het pensioenfonds op zijn taak berekend zijn en daarvoor moeten het bestuur en het bestuursbureau adequaat en met voldoende diversiteit bemenst zijn. Dit is tevens van belang om de uitbestedingspartijen aan te sturen en hun prestaties te monitoren.

Het bestuur werkt met een jaaragenda, die als leidraad gebruikt wordt voor het beleid en de verantwoording. Jaarlijks evalueert het bestuur zijn functioneren, zowel inhoudelijk als op effectiviteit.

Strategische doelstellingen en thema's

Vanuit de strategische uitgangspunten zijn de onderstaande strategische doelstellingen geformuleerd.

De financiële strategische doelstellingen zijn de volgende.

- a. Pensioenfonds APF streeft naar een waardevast pensioen op de korte en lange termijn voor alle deelnemers. Het toetsingscriterium hierbij is:
- ▶ Binnen vijf jaar groei van de dekkingsgraad tot het Vereist Eigen Vermogen en tot de grens van toekomstbestendig indexeren binnen tien jaar. Dit komt globaal neer op een verhoging van de dekkingsgraad met gemiddeld 1,5%-punt per jaar, gerekend vanaf begin 2019.

Toetsing: De werkelijke ontwikkeling in 2019 was niet in lijn met deze doelstelling. De beleidsdekkingsgraad is gedaald van 111,8% naar 104,1% in plaats van 1,5%-punt gestegen. Op basis van doorrekeningen mag deze doelstelling vooralsnog op lange termijn wel als haalbaar worden betiteld. In een slechtweerscenario zal dat echter niet het geval zijn.

- b. Streven om onder alle omstandigheden concurrerend te blijven en daardoor de preferente partij te zijn voor deelnemers en werkgevers. De toetsingscriteria hiervoor zijn:
- ▶ Uitvoeringskosten: met het huidige aantal deelnemers is het streven om de uitvoeringskosten op het niveau van 2018 te houden (€ 133 per deelnemer); bij een dalend aantal deelnemers van 25% of meer ligt de bovengrens op € 230 per deelnemer (het gemiddelde van vergelijkbare pensioenfonds).
 - ▶ Beleggingskosten blijven binnen bandbreedte van 0,4%-0,6% van het gemiddeld belegd vermogen, gebaseerd op de huidige berekeningsmethode.

Toetsing: De werkelijke kostenontwikkeling in 2019 voldoet deels aan deze doelstellingen. De kosten per deelnemer zijn € 140 en de beleggingskosten zijn 0,52%. De reden voor de stijging van de uitvoeringskosten per deelnemer is tweërlei: het aantal deelnemers is met 650 (2%) gedaald en er is geïnvesteerd in digitalisering van het pensioenfonds en professionalisering van het bestuursbureau.

De niet-financiële strategische doelstellingen betreffen de volgende.

- c. Een op zijn taak berekende klantgerichte, kwalitatief hoogstaande pensioenuitvoeringsorganisatie in stand houden met maximale flexibiliteit en slagkracht om snel en adequaat op interne en externe veranderingen in te kunnen spelen. De toetsingscriteria voor deze doelstelling betreffen:
- ▶ Klanttevredenheid: score uit het driejaarlijks deelnemersonderzoek moet iedere drie jaar minimaal gelijk zijn aan de score uit het laatste deelnemersonderzoek.
 - ▶ MVB-beleid: binnen drie jaar in de top 25 van de VBDO-ranking (wordt nader uitgewerkt in concrete aanpak en subdoelen).

Toetsing: De klanttevredenheid is voor het laatst gemeten in 2018 met een score van 7. Deze doelstelling wordt in 2021 weer gemeten. De VBDO ranking heeft twee aspecten: de absolute score van ons fonds en de relatieve positie op de lijst. De totale score van APF is 2,3 op een schaal van 5. Opgesplitst over de onderdelen: Governance 2,1 – Policy 3,3 – Implementation 1,8 – Accountability 2,9. De positie op de rankinglijst is in 2019 gestegen van 33 naar 30. Om naar de top 25 te stijgen zullen Governance en Implementation verder moeten worden versterkt.

- d. Toekomstbestendigheid van het pensioenfonds:
- ▶ Verandervermogen: anticiperen en reageren op veranderende omgeving en bijbehorende vereisten.

Toetsing: in 2019 is een plan van aanpak verandervermogen opgesteld en zijn voor 2020 en 2021 veel voorbereidende activiteiten voor de komende veranderingen gepland.

In het kader van het integraal risicomanagementbeleid is een aantal strategische thema's vastgesteld. Deze zijn afgeleid van de strategische doelstellingen. Bij de uitvoering van de strategie middels de strategische activiteiten worden deze thema's en uitgangspunten in acht genomen.

De strategische thema's zijn:

- ▶ Financieel: solide en stabiele financiële opzet, maximaal beleggingsresultaat tegen zo laag mogelijk kosten en aanvaardbare risico's, kostenefficiënte werkwijze en organisatie en kostenbewust handelen.
- ▶ Klanttevredenheid: kwalitatief goede dienstverlening, persoonsgerichte communicatie die begrijpelijk is en relevant, maximaal haalbaar pensioenresultaat onder gegeven omstandigheden, goede reputatie, verwachtingen managen en pensioenbewustzijn creëren, aanspreekpunt oudedagsvoorziening deelnemer.
- ▶ Toekomstbestendigheid: effectieve en efficiënte governancestructuur met aandacht voor continuïteit, voeren van een maatschappelijk verantwoord beleid, onderhouden van een goede relatie met werkgever en overige sociale partners.
- ▶ Product en uitbesteding: goede (zo volledig mogelijke) pensioenregeling die uitlegbaar is en te administreren, voeren van een actief uitbestedingsbeleid zodat er grip op de uitbestede activiteiten is, proactieve opstelling met betrekking tot inhoud pensioenregeling, streven naar bieden voldoende mogelijkheden toereikende oudedagsvoorziening.

Vooruitblik

Het bestuur wil zo goed mogelijk blijven inspelen op veranderingen, zowel als gevolg van ontwikkelingen bij de werkgevers als gevolg van ontwikkelingen binnen het onderwerp pensioen. Het plan van aanpak verandervermogen is hierin ondersteunend en richt zich op de verschillende aspecten die de wendbaarheid van Pensioenfonds APF versterken.

Reeds in 2019 zijn met beide werkgevers besprekingen opgestart over de verlenging van de uitvoeringsovereenkomst per 2021.

In de komende jaren staat het nieuwe pensioenstelsel op de agenda. Het is van belang dat Pensioenfonds APF hier goed op is voorbereid en de werkgevers kan meenemen en ondersteunen bij het voorbereiden op en uitwerken van de noodzakelijke wijzigingen in de pensioenregeling. In dit kader is met de sociale partners afgesproken dat Pensioenfonds APF de mogelijke regelingen in kaart brengt zodra hierover duidelijkheid bestaat.

In het kader van huidige en toekomstige ontwikkelingen heeft het bestuur de huidige missie, visie en strategie heroverwogen en zal het deze in 2020 actualiseren. Reeds eerder zijn de strategische aandachtsgebieden en risico's van Pensioenfonds APF door het bestuur benoemd. In het verlengde hiervan zal het strategisch plan worden aangepast. In dit plan zijn, naast de strategische doelstellingen en een aantal financiële en niet-financiële parameters, diverse acties benoemd die in 2020 en later worden uitgevoerd.

In 2020 zullen de Asset Liability Management-studie (ALM) en de vanaf 2020 vereiste eigenrisicobeoordeling (ERB) veel aandacht krijgen. In overleg met de sociale partners wordt de risicohouding herijkt, en op basis van de uitkomst van de ALM-studie wordt ook de strategische assetallocatie (SAA) en het beleggingsbeleid heroverwogen. Deze studie geeft ook weer input voor de discussie over de toekomstige premie- en opbouwsystematiek.

In 2019 is het deelnemersportaal opgeleverd, waarmee een belangrijke stap in de digitale klantbediening is gezet. Dit zal in 2020 verder worden uitgebouwd, zoals de beschikbare premiereregeling en digitalisering van standaardprocessen gerelateerd aan huwelijk en pensionering. Verder staan interactieve webinars op het programma om de communicatie met de deelnemers verder te verbeteren.

Vereenvoudiging van de pensioenregeling is, net als in 2019, ook in 2020 een belangrijk thema. De vereenvoudigingsvoorstellen die door de projectgroep in fase 1 zijn opgesteld, zijn door alle betrokken partijen akkoord bevonden en in de loop van 2019 geïmplementeerd. Naast vereenvoudiging van de pensioenregeling wordt hiermee efficiëntie behaald, die zich vertaalt in lagere kosten.

In fase 2 van het project is wederom een aantal vereenvoudigingsvoorstellen uitgewerkt, die zullen worden voorgelegd aan het bestuur en de sociale partners. Door realisatie van de vereenvoudigingen wordt tevens bereikt dat de pensioenregeling meer toekomstbestendig is, waardoor eventueel benodigde aanpassingen als gevolg van het nieuwe pensioenakkoord beter zijn uit te voeren.

De beschikbare premiereregeling wordt verder aangepast in verband met nadere wet- en regelgeving en met het oog op de mogelijkheden meer inzicht te bieden via digitale klantbediening. De beleggingen van de beschikbare premiereregeling zijn ondergebracht in de collectieve beleggingsportefeuille van het pensioenfonds. Om meer

transparantie en communicatiemogelijkheden te creëren, heeft het bestuur besloten dat de beleggingen voor de beschikbare premiereregeling vanaf 2021 in beleggingsfondsen zullen worden ondergebracht. Daarbij worden ten behoeve van de deelnemers participaties in deze fondsen aangehouden. Dit wordt aangeduid met 'unitisering'. In overleg met de sociale partners kunnen daarna verdere modernisering worden doorgevoerd, zoals elementen uit de Wet verbeterde premiereregeling (WVP).

Vanaf 2021 worden de nieuwe parameters van de Commissie Parameters toegepast. DNB zal nog besluiten over de invoeringsdatum van de nieuwe UFR-methodiek. Deze methodiek zal op z'n vroegst per 1 januari 2021 worden toegepast en zal een verhogend effect hebben op de technische voorzieningen - en daarmee een verlagend effect op de dekkingsgraad. De impact is renteafhankelijk en zou per eind 2019 zo'n 2,5%-punt zijn geweest.

In de eerste maanden van 2020 is de dekkingsgraad van Pensioenfonds APF hard geraakt door de gevolgen van de coronacrisis die na de wereldwijde uitbraak van covid-19 is ontstaan. Op 24 maart 2020 heeft het bestuur besloten dat het financieel crisisplan van toepassing wordt verklaard. De geschatte actuele dekkingsgraad lag op dat moment onder het niveau van de kritische dekkingsgraad van 89,9%. Eind februari zijn reeds de voorbereidingen door een 'dijkbewakingsteam' opgestart. Vanaf 24 maart 2020 opereert hetzelfde team als het formele crisisteam van Pensioenfonds APF.

De onderwerpen waar het crisisteam veel aandacht aan heeft besteed en blijft besteden zijn met name:

- ▶ borging van het uitkeringsproces en zorgen voor voldoende liquide middelen om de uitkeringen te blijven betalen;
- ▶ de gevolgen van de coronacrisis op de beleggingen;
- ▶ business continuity plan, zowel intern als bij de uitvoeringsorganisaties;
- ▶ communicatie met alle betrokkenen.

Vooralsnog zijn er geen signalen dat de continuïteit van de kritische processen niet geborgd is. Er is een impactanalyse uitgevoerd (zie ook bij de 'Gebeurtenissen na balansdatum'). De impact van de slechte financiële positie op mogelijke aanvullende maatregelen kan nog niet worden bepaald. De actuele dekkingsgraad per ultimo april 2020 bedraagt ruim 91%. Dit is dus een kleine marge ten opzichte van de kritische dekkingsgraad.

De peildatum van het financieel crisisplan is 31 december 2020. Voor die tijd hoeven geen wettelijke aanvullende maatregelen te worden genomen om de positie van het pensioenfonds te versterken. Het bestuur zal alle inspanningen richten op het voorkomen van rechtenkortingen in 2021. De impact van de coronacrisis is niet verwerkt in deze jaarrekening en ook niet in het herstelplan 2020.

6. Uitbesteding

Pensioenbeheer

Pensioenfonds APF heeft de pensioenbeheeradministratie en de financiële verslaglegging uitbesteed aan Achmea Pensioenservices (Achmea PS). Het bestuursbureau toetst namens het bestuur of de dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie voldoet aan wat is vastgelegd in de overeenkomsten, waaronder de naleving van het service level agreement. Rapportage vindt periodiek plaats aan het bestuur.

De pensioencommissie bereidt onder andere onderwerpen met betrekking tot de pensioenregeling en uitbesteding van pensioenzaken voor ter besluitvorming door het bestuur en adviseert hierin tevens het bestuur.

Het uitbestedingscontract met Achmea PS is in 2019 verlengd tot en met 31 december 2020. Het bestuursbureau bewaakt in samenwerking met de penningmeester de kosten van het pensioenbeheer. Het besluit tot verlengen is mede gebaseerd op een onderzoek van het bestuur dat in de loop van 2019 is uitgevoerd. In het boekjaar zijn er geen vermeldenswaardige bevindingen geweest ten aanzien van de beheersing van de uitbestede activiteiten. Het pensioenfonds gaat in de loop van 2020 in gesprek met Achmea PS over een mogelijke verlenging van het contract voor de duur van meerdere jaren.

Vermogensbeheer

Achmea Investment Management (Achmea IM) is door het pensioenfonds aangesteld als fiduciair manager. Daarnaast is Achmea IM beheerder van het grootste deel van de vastrentende waardenportefeuille. Het contract met Achmea IM heeft een onbepaalde looptijd met een opzegtermijn van één maand.

Het bestuur heeft Sweco Capital Consultants (SCC) aangesteld om strategisch vastgoedadvies en portefeuillebeheer uit te voeren.

Securities lending is uitbesteed aan Northern Trust Company (NT). Voor de discretionaire mandaten is NT de custodian. De beleggingsfondsen hebben een eigen custodian.

De dienstverlening met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen wordt vanaf 1 januari 2019 uitgevoerd door BMO Global Asset Management (BMO). Het bestaat uit de volgende kernonderdelen:

- ▶ Een uitsluitingsbeleid gericht op controversiële wapens en sanctiewetgeving van de Verenigde Naties.
- ▶ Engagement over een breed aantal onderwerpen rondom milieu, maatschappelijke kwesties en governance (ook wel ESG genoemd).
- ▶ Een wereldwijd stembeleid.

Namens het bestuur bewaakt het bestuursbureau of de dienstverlening van Achmea IM, SCC, BMO en NT voldoet aan wat daarover is overeengekomen. In het algemeen voldoet de dienstverlening van deze partijen aan de overeengekomen afspraken.

Incidenten worden bij het pensioenfonds gemeld en opgevolgd.

De beleggingscommissie tenslotte zorgt onder andere voor de voorbereiding van het beleggingsbeleid.

Communicatie

Pensioenfonds APF heeft de uitvoering van de pensioencommunicatie uitbesteed aan Achmea PS en (tot eind 2019) Keylane. Vanaf eind 2019 is de volledige digitale informatievoorziening op zowel de openbare website als deelnemersportalen uitbesteed aan Achmea PS. Het bestuursbureau heeft een coördinerende rol. Het communicatiebeleid wordt voorbereid in de communicatiecommissie, die ook de uitvoering toetst. De uitvoeringsorganisatie richt zich met name op de wettelijke verplichte schriftelijke communicatie, van startbrief tot en met UPO, de standaard (proces)correspondentie, de website, het deelnemersportaal en de inhoud van het APF-Bericht.

Het verantwoordingsorgaan adviseert over het communicatiebeleid.

7. Goed pensioenfondsbestuur

Code Pensioenfonds

Pensioenfonds APF past de Code Pensioenfonds toe. De Code heeft als doel de governance van een pensioenfonds naar een hoger niveau te brengen. De Code is op aanbeveling van de Monitoringcommissie Code Pensioenfonds bondiger geworden en anders gestructureerd. Het aantal normen is teruggebracht van 83 naar 65 normen, ingedeeld naar acht thema's. De thema's gaan zowel over het eigen functioneren van het pensioenfonds als van dienstverleners en luiden als volgt:

- ▶ vertrouwen waarmaken
- ▶ verantwoordelijkheid nemen
- ▶ integer handelen
- ▶ kwaliteit nastreven
- ▶ zorgvuldig benoemen
- ▶ gepast belonen
- ▶ toezicht houden en inspraak waarborgen
- ▶ transparantie bevorderen

De normen bieden een handvat voor de dialoog met belanghebbenden en toezichthouders, waardoor ze bijdragen aan een beter afgewogen beleid. De Code gaat uit van het zogenoemde 'pas toe of leg uit'-beginsel. Dat wil zeggen dat van normen kan worden afgeweken onder voorwaarde dat deze afwijking wordt gemotiveerd en toegelicht aan belanghebbenden.

Het bestuur heeft in 2019 opnieuw de naleving van de gestelde normen geïnventariseerd. Daar waar niet of niet volledig aan een norm wordt voldaan, wordt toegelicht of dit een bewuste keuze is, dan wel te wijten is aan feitelijke omstandigheden.

Pensioenfonds APF voldoet aan de meeste normen uit de Code. Een uitzondering geldt voor de volgende normen.

- ▶ Norm 33: In zowel het bestuur als in het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder 40 jaar in. Aan deze norm wordt gedeeltelijk niet voldaan. Het bestuur heeft een stappenplan om diversiteit te bevorderen. Bij de paragraaf over diversiteit is dit verder toegelicht.
- ▶ Norm 34: De zittingsduur van een lid van het verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Het verantwoordingsorgaan bepaalt hoe vaak een lid van het verantwoordingsorgaan kan worden herbenoemd.
Motivering van de afwijking: de zittingstermijn van een lid van het verantwoordingsorgaan bedraagt maximaal vier jaar, maar uit pragmatische overwegingen is, gelijk aan het bestuur, een maximum zittingstermijn bepaald van 12 jaar.
- ▶ Norm 40: Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.
Verklaring van de afwijking: de statuten kennen alleen een schorsingsprocedure voor leden van het verantwoordingsorgaan. Bij de eerstvolgende statutenwijziging zal de schorsingsprocedure ook voor bestuursleden worden opgenomen.

Evenwichtige belangenafweging

Pensioenfonds APF kan te maken hebben met tegenstrijdige belangen, waarbij het bestuur de verschillende belangen tegen elkaar moet afwegen voordat het een besluit neemt. Het gaat niet alleen om actieven, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, maar bijvoorbeeld ook om ouderen versus jongeren, lage en hoge inkomens, etcetera.

Het bestuur is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van werknemers, de werkgevers en pensioengerechtigden. In het kader van de evenwichtige belangenafweging weegt ieder bestuurslid met de andere bestuursleden gezamenlijk de verschillende deelbelangen af. Bij elk besluit gaat het bestuur daarom na welke belangen er op het spel staan en welke risico's voor de verschillende belangen er aan dat besluit zijn

verbonden. Het besluitvormingsproces wordt vooraf gegaan door gedegen beeldvorming en gezamenlijke oordeelsvorming.

Over het gevoerde beleid wordt verantwoording aan het verantwoordingsorgaan afgelegd en bestaat voor de raad van toezicht gelegenheid de evenwichtigheid van de belangenafweging naar behoren te toetsen.

Geschiktheid

De toezichthouder verlangt dat bestuursleden geschikt zijn voor het uitoefenen van hun functie. Volgens de desbetreffende beleidsregel wordt onder geschiktheid verstaan: kennis, vaardigheden en professioneel gedrag.

Het bestuur toetst de geschiktheid bij aanvang van het bestuurslidmaatschap. Daartoe hanteert het bestuur een profielschets, bestaande uit een algemeen profiel aangevuld met specifieke vereisten voor de individuele bestuursfunctie. Tevens wordt daarin aangegeven hoe rekening gehouden wordt met onder andere leeftijd en geslacht. De geschiktheid van een bestuurslid blijkt in ieder geval uit de opleiding, werkervaring en competenties en de wijze waarop dit zich vertaalt in bestuurlijk handelen. De geschiktheid van het bestuur als geheel wordt tijdens de bestuursevaluatie besproken. Voor wat betreft de geschiktheid beoordeelt het bestuur het actuele en wenselijke niveau op ieder deelgebied van elke individuele bestuurder. Per jaar wordt bezien welke stappen ieder bestuurslid moet maken om van het actuele naar het wenselijke niveau te groeien. Daarnaast zorgt het bestuur voor complementariteit en continuïteit binnen het bestuur.

Pensioenfonds APF werkt met een geschiktheidsplan. Dit plan beschrijft hoe het bestuur zorgt dat de deskundigheid en kwaliteiten die nodig zijn om goed te kunnen besturen aanwezig zijn, onderhouden worden en verder ontwikkeld kunnen worden. Deskundigheid is mede van belang met het oog op een evenwichtige belangenafweging. Onderdeel van het geschiktheidsplan is de geschiktheidsmatrix, waarin het deskundigheidsniveau van de bestuursleden is aangegeven. Het geschiktheidsplan bevat tevens profielen voor opvolging. Ook heeft het pensioenfonds een programma voor aspirant-bestuursleden. Op grond van het geschiktheidsplan volgen bestuursleden opleidingen en kunnen zij zich verder specialiseren.

Het bestuur heeft de ambitie uitgesproken dat alle bestuurders na afloop van een bestuurstermijn (vier jaar) op alle deskundigheidsgebieden geschiktheidsniveau B hebben. Verder hebben de bestuursleden de beschikking over actuele informatie en vakliteratuur, bezoeken zij themabijeenkomsten en seminars van uitvoeringsorganisaties, DNB en de Pensioenfederatie. Tevens vinden bedrijfsbezoeken bij de uitvoerder plaats en faciliteert deze permanente educatie.

Achmea IM organiseerde speciaal voor het bestuur van Pensioenfonds APF themamiddagen, waarin bepaalde aspecten van de beleggingen verder uitgediept werden. Dit komt voort uit de wens van het bestuur om de vermogensbeheerkennis op niveau te houden en daarmee de countervailing power ten opzichte van de beleggingscommissie en Achmea IM te versterken.

Diversiteit

Het bestuur heeft een diversiteitsbeleid. Daarin is bepaald dat Pensioenfonds APF zich tot doel stelt dat de organen een zo goed mogelijke afspiegeling vormen van deelnemers en pensioengerechtigden voor wat betreft leeftijd en geslacht. Periodiek wordt gekeken in hoeverre de doelen vanuit het diversiteitsbeleid gehaald zijn. Evaluatie vindt plaats aan de hand van indicatoren. Dit heeft geleid tot de volgende conclusies.

- ▶ Terwijl het bestuur zich tot doel stelt dat de organen een zo goed mogelijke afspiegeling vormen van deelnemers en pensioengerechtigden, blijven kennis, vaardigheden en professioneel gedrag leidend. In de profielschets voor bestuur en verantwoordingsorgaan is opgeroepen tot diversiteit, maar helaas dienden zich geen vrouwelijke kandidaten aan bij bestuursvacatures en de verkiezing van het verantwoordingsorgaan.
- ▶ De werkgevers is verzocht vrouwelijke kandidaten en/of kandidaten onder de 40 jaar te leveren die nog niet over alle kwalificaties beschikken voor een bestuursrol. Zij kunnen binnen Pensioenfonds APF enige jaren ervaring opdoen op een 'ervaringsplaats'. Het bestuur vindt het van belang de werkgever te blijven benaderen om gezamenlijk manieren te vinden, om deze doelgroep aan te trekken.

Diversiteit is geen doel op zich, maar Pensioenfonds APF onderschrijft het belang dat vanuit verschillende invalshoeken naar vraagstukken gekeken wordt. Diversiteit kan de besluitvorming ten goede komen en heeft daarom voor het bestuur hoge prioriteit. Naast de vereiste kennis, vaardigheden en professioneel gedrag kijkt

het bestuur daarom naar diversiteit binnen de verschillende organen. Het bestuur streeft diversiteit krachtig na, waarbij kennis, vaardigheden en gedrag leidend blijven. In het bestuur is een lid jonger dan 40 jaar en het verantwoordingsorgaan heeft twee leden jonger dan 40 jaar. In de beleggingscommissie (sinds 1 januari 2020) en in de raad van toezicht zit een vrouwelijk lid.

Voor Pensioenfonds APF is het van belang dat diversiteit leidt tot:

- ▶ Minder risico's door meer afgewogen besluitvorming binnen de pensioenfondsorganen.
- ▶ Grotere betrokkenheid van alle direct belanghebbenden in het pensioenfonds.
- ▶ Meer vertrouwen in het pensioenfonds door alle direct belanghebbenden.

Zelfevaluatie

Het bestuur evalueert tweejaarlijks onder begeleiding van een externe deskundige het eigen functioneren. Er wordt gekeken of het bestuur voldoende geschikt en divers is, maar ook gedrag en cultuur worden besproken. Het bestuur reflecteert niet alleen op zichzelf, maar betreft hierbij tevens de directe omgeving. Voorafgaand aan de evaluatiebijeenkomst wordt met ieder bestuurslid een interview gehouden en worden de direct betrokkenen in de omgeving van het bestuur gevraagd naar hun mening, zoals de medewerkers van het bestuursbureau, de voorzitter van het verantwoordingsorgaan, voorzitter van de raad van toezicht, een lid van de risicomanagementcommissie en een lid van de beleggingscommissie. Daarnaast vullen alle bestuursleden een checklist in met de scores voor deskundigheid op het gebied van de eindtermen. Deze checklist dient als basis voor de individuele evaluatie van bestuursleden.

Het bestuur heeft in 2019 een zelfevaluatie zonder externe begeleiding uitgevoerd. De uitkomsten worden betrokken in het verbeteren van de bestuurlijke processen.

Compliance

Naleving van interne en externe regelgeving die dient ter waarborging van de integriteit van bestuursleden, medewerkers en andere verbonden personen, is van belang voor het bestuur. Alle verbonden personen dienen integer te handelen. Ze dienen elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het pensioenfonds een zakelijke relatie heeft, op welke manier dan ook, te voorkomen. Daartoe kent Pensioenfonds APF een integriteitbeleid, is een complianceprogramma opgesteld en is het Nederlands Compliance Instituut (NCI) aangesteld om toe te zien op de naleving. Het bestuur heeft een expert van NCI aangesteld als compliance officer van het pensioenfonds.

Pensioenfonds APF heeft een eigen gedragscode. Deze code is in het verslagjaar geactualiseerd en alle verbonden personen hebben bevestigd kennis te hebben genomen van de actuele code en hiernaar te handelen. De leden van het bestuur, de externe adviseurs, de externe commissieleden, de leden van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan en de medewerkers van het bestuursbureau vallen onder deze gedragscode. Na afloop van een kalenderjaar wordt aan betrokkenen gevraagd een verklaring af te geven dat de gedragscode het afgelopen jaar is nageleefd en welke nevenfuncties worden bekleed. In iedere bestuursvergadering wordt besproken of er zaken zijn te melden met betrekking tot het aanvaarden of uitoefenen van nevenfuncties en het al dan niet ingaan op ontvangen uitnodigingen.

Het bestuur heeft vanaf 2019 ook de leden van het verantwoordingsorgaan als verbonden persoon aangewezen, aangezien zij toegang hebben tot veel documenten.

De compliance officer rapporteert na afloop van elk kalenderjaar zijn bevindingen aan het bestuur. Deze rapportage wordt ook aan de voorzitter van het verantwoordingsorgaan en de voorzitter van de raad van toezicht gestuurd ter kennisname. In geval zich incidenten voordoen, wordt dit terstond gerapporteerd.

De compliance officer geeft het volgende oordeel over het verslagjaar:

'In 2019 heeft het Nederlands Compliance Instituut (NCI) de functie van externe compliance officer voor Pensioenfonds APF uitgeoefend. Het NCI monitort onder andere de integere bedrijfsvoering van Pensioenfonds APF waar het Integriteitbeleid en de Gedragscode een belangrijk onderdeel van uitmaken. Daarnaast treedt de externe compliance officer op als adviseur met betrekking tot compliance, integriteit, gedragsregels, belangenverstrengeling en incidentbehandeling.

Het NCI heeft over 2019 een monitoring uitgevoerd op naleving van de Gedragscode. Deze monitoring concentreert zich met name op de normen ten aanzien van (de schijn van) belangenconflicten. Hierbij kan

gedacht worden aan nevenfuncties, omgang zakelijke relaties, geschenken, uitnodigingen en vertrouwelijke behandeling van informatie. Tijdens de monitoring naleving Gedragscode zijn geen inhoudelijke onregelmatigheden geconstateerd ten aanzien van de naleving van de Gedragscode door verbonden personen. Er zijn geen signalen van (potentiële) belangen-verstrengeling of de schijn hiervan.'

AVG

Sinds 2018 wordt de implementatie van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) uitgevoerd, zodat wordt voldaan aan wet- en regelgeving. Deze Europese richtlijn vervangt de Wet bescherming persoonsgegevens, waarmee de privacyrechten van alle EU-burgers worden versterkt. Dus ook voor deelnemers van pensioenfonds. Pensioenfonds APF heeft een privacybeleid opgesteld evenals een privacyverklaring die is vermeld op de website. Tevens is er een functionaris AVG aangesteld. Deze externe functionaris opereert onafhankelijk en ziet onder andere toe op de naleving van AVG.

Klachten en geschillen

Er is in 2019 één formeel bezwaar ontvangen door de klachten- en geschillencommissie. Het betrof een bezwaar tegen aftrek van in het buitenland opgebouwde pensioenrechten. Daarnaast speelde nog een zaak die reeds in 2018 in behandeling was.

Daarnaast ontving Pensioenfonds APF een aantal klachten over de keuze om de aanspreekvorm je/jij te gebruiken in de communicatie. De uitvoeringsorganisatie heeft de betreffende deelnemers uitleg gegeven.

Dwangsommen en boetes

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving. Het afgelopen jaar zijn aan Pensioenfonds APF geen boetes of sancties met betrekking tot het overtreden van de wet en regelgeving opgelegd. Door DNB zijn geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

8. Pensioenen

Hoofdpijnen pensioenregeling 2019

AkzoNobel Nederland en Nouryon hebben voor alle werknemers in Nederland een pensioenregeling afgesloten. Het betreft een collectieve middelloonregeling tot maximaal een opbouwrens jaarsalaris van € 69.797 (AkzoNobel) respectievelijk € 70.137 (Nouryon) met een vaste werkgeverspremie (CDC-regeling). Daarnaast bestaat voor degenen die een vast jaarsalaris hebben van meer dan het opbouwrensbedrag (voor het gedeelte van het salaris boven dit opbouwrensbedrag) een individuele beschikbare premieregeling tot een salaris van maximaal € 107.593 (grensbedrag per 1 januari 2019).

Kern van de pensioenregeling is dat AkzoNobel respectievelijk Nouryon alleen verantwoordelijk is voor het betalen van een vaste werkgeverspremie. De pensioenaanspraken en -rechten, zoals vermeld in pensioenreglement en op pensioenopgaven, gelden daarmee onder voorbehoud van beschikbaarheid van voldoende premie en financiële middelen in het pensioenfonds. De werkgevers staan alleen garant voor het betalen van de vaste werkgeverspremie en storten niet bij ingeval sprake is van een dekkings- dan wel reservetekort van Pensioenfonds APF. Eventuele vermogensoverschotten blijven in het pensioenfonds.

De kenmerken van de regeling in 2019 waren als volgt.

Pensioensysteem	Middelloonregeling tot opbouwrensbedrag (€ 69.797 bij AkzoNobel respectievelijk € 70.137 bij Nouryon per 1 januari 2019), daarboven geldt een individuele beschikbare premieregeling tot een bedrag van € 107.593.
Pensioenrichtleeftijd	68 jaar.
Pensioengevend salaris	Vast jaarinkomen (inclusief 8% vakantietoeslag) + vaste ploegentoeslag + persoonlijke toeslagen + variabel inkomen.
Franchise	€ 13.785 per 1 januari 2019.
Pensioengrondslag	Totaal pensioengevend salaris minus franchise. Het pensioengevend salaris wordt gemaximeerd op het opbouwrensbedrag.
Opbouwpercentage	1,875% van de pensioengrondslag.
Nabestaandenpensioen	1,313% per dienstjaar van het vaste jaarinkomen (opbouwbasis).
Wezenpensioen	10% van het vaste jaarinkomen (per kind tot 18 of 27 jaar).
Arbeidsongeschiktheidspensioen	70% van pensioengevend salaris in aanvulling op WAO en 75% van pensioengevend salaris in aanvulling op WIA.

Beschikbare premieregeling

Deze regeling geldt voor deelnemers met een jaarsalaris boven het opbouwrensbedrag (€ 69.797 bij AkzoNobel respectievelijk € 70.137 bij Nouryon per 1 januari 2019). De premies worden belegd en op de pensioendatum koopt het pensioenfonds van deze premies inclusief beleggingsopbrengst pensioen voor betrokkene aan. Ook bestaat de mogelijkheid om (bij een externe partij) een variabele pensioenuitkering aan te kopen. Dit wordt ook wel aangeduid als 'doorbeleggen'.

Per 1 januari 2019 is een nieuwe portefeuille *fonds lifecycle 2018* van toepassing geworden. Als gevolg hiervan heeft een verschuiving plaatsgevonden van vastrentende waarden naar aandelen.

In 2019 is het project BP Unitisering opgestart. De planning is dat per eind 2020 de infrastructuur gereed is om in beleggingsfondsen te beleggen. Daarbij wordt ook aandacht gegeven aan de invulling van de lifecycle, opting out en digitale informatievoorziening. In hoofdstuk 11 zijn de in 2019 behaalde rendementen op de BP-kapitalen vermeld.

Anw-ervangend tijdelijk partnerpensioen

Het Anw-ervangend tijdelijk partnerpensioen is 70% van de van toepassing zijnde franchise. Werknemers, deelnemers met wachtgeldregeling en pre-gepensioneerden betalen maandelijks een premie voor de verzekering van Anw-ervangend tijdelijk partnerpensioen. De premiehoogte is gebaseerd op het systeem van rentedekking en op statistische veronderstellingen omtrent sterfte. De premiebetaling stopt op de leeftijd van 60 jaar zonder dat dit gevolgen heeft voor de dekking. Vanaf 2020 vervalt de koppeling met het al dan niet ontvangen van een Anw-uitkering van de overheid en vanaf 2021 wordt de leeftijd van 60 jaar opgetrokken naar 62 jaar.

Toeslagen

De toeslagverlening over de pensioenaanspraken en -rechten als gevolg van de loon- en prijsontwikkelingen is voorwaardelijk. De financiële positie van het pensioenfonds speelt hierbij een belangrijke rol.

In hoeverre houdt het pensioen zijn waarde *tijdens* de deelneming? Pensioenfonds APF probeert de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers aan de pensioenregeling te verhogen op basis van de loonindex van AkzoNobel met inachtneming van het daaromtrent bepaalde in het pensioenreglement. De maatstaf wordt vanaf 2020 vervangen door de algemene prijsindex; dit is in november 2019 in samenspraak tussen het bestuur en de sociale partners besloten. Over 2019 is nog de loonindex als maatstaf gehanteerd.

Er is geen recht op verhoging en het is niet zeker of en in hoeverre verhoging zal plaatsvinden. De toezegging van de verhoging is dus voorwaardelijk. Het bestuur beslist of wel of geen toeslagverlening van de pensioenaanspraken plaatsvindt. De verhoging hangt onder meer af van de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Eind 2019 heeft het bestuur een besluit genomen over verhoging van pensioenaanspraken per 1 januari 2020. Omdat de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds per november 2019 lager was dan 110% -het minimum niveau voor het mogen toekennen van toeslag- mocht per 1 januari 2020 geen toeslag worden toegekend.

Toeslagverlening betreffende actieven over de afgelopen 10 jaar:

Effectief per 1 januari van het jaar	Volledige toeslag (%)	Toegekende toeslag (%)	Verskil (%)
2020	2,75	-	-2,75
2019	3,00	0,55	-2,45
2018	1,75	-	-1,75
2017	2,00	-	-2,00
2016	1,75	-	-1,75
2015	1,85	1,59	-0,26
2014	1,50	1,00	-0,50
2013	0,50	0,50	-
2012	1,75	1,75	-
2011	1,50	1,50	-
2010	1,75	1,75	-

In hoeverre houdt het pensioen zijn waarde *na beëindiging* van de deelneming? Na beëindiging van het deelnemerschap probeert Pensioenfonds APF de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten te verhogen met de ontwikkeling van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer - 'Alle bestedingen' over de periode oktober-september van het voorafgaande verslagjaar. Er is geen recht op verhoging en het is niet zeker of en in hoeverre verhoging zal plaatsvinden. De toezegging van de verhoging is dus voorwaardelijk. De verhoging is mede afhankelijk van de vermogenspositie

van het pensioenfonds. Het bestuur beslist of er wel of geen toeslagverlening van de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten plaatsvindt. Pensioenfonds APF heeft geen geld gereserveerd en geen extra premie ontvangen om opgebouwde pensioenaanspraken en de pensioenrechten in de toekomst te verhogen.

Eind 2019 heeft het bestuur besloten geen toeslag per 1 januari 2020 toe te kennen omdat de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds per november 2019 lager was dan 110%, het minimumniveau voor het mogen toekennen van toeslag.

Toeslagverlening betreffende inactieven en ingegane pensioenen over de afgelopen 10 jaar:

Effectief per 1 januari van het jaar	Volledige toeslag (%)	Toegekende toeslag (%)	Vershil (%)
2020	2,60	-	-2,60
2019	1,90	0,35	-1,55
2018	1,50	-	-1,50
2017	0,00	-	0,00
2016	0,60	-	-0,60
2015	0,90	0,65	-0,25
2014	2,40	1,13	-1,27
2013	2,30	-	-2,30
2012	2,70	-	-2,70
2011	1,60	-	-1,60
2010	0,40	-	-0,40

De gemiste toeslagen kunnen in de toekomst mogelijk alsnog worden toegekend, tot maximaal 10 jaar terug. De kans dat dit van toepassing wordt is zeer onwaarschijnlijk, gelet op de huidige financiële positie.

9. Communicatie

De communicatie van Pensioenfonds APF vindt plaats op basis van een communicatiebeleidsplan en een jaarlijkse communicatieplan. Het beleidsplan wordt telkens voor een periode van drie jaar vastgesteld. Eind 2019 is het communicatiebeleidsplan voor 2020 tot en met 2022 vastgesteld.

De visie van Pensioenfonds APF leidt tot kernwaarden die ingezet worden voor de communicatie met de deelnemers. De kernwaarden laten zien wie het pensioenfonds is en wil zijn (identiteit). Het is belangrijk dat de beeldvorming van de doelgroepen en stakeholders over het pensioenfonds overeenkomt met de identiteit (imago). Goede ervaringen van deelnemers en stakeholders met Pensioenfonds APF dragen bij aan een positieve reputatie.

De volgende kernwaarden houden het bestuur scherp en alert, geven houvast en zijn het uitgangspunt voor de communicatie met de deelnemers:

- ▶ Helder
- ▶ Ondersteunend
- ▶ Deskundig

De belangrijkste strategische doelstelling van het communicatiebeleid is het bereiken van zoveel mogelijk deelnemers. Vanuit deze communicatievisie en het uitgevoerde deelnemersonderzoek volgen onderstaande doelstellingen:

- ▶ De deelnemers kennen de gevolgen van de financiële situatie van het fonds voor hun pensioen;
- ▶ De deelnemers kennen de mogelijkheden van de pensioenregeling voor hun situatie;
- ▶ De deelnemers hebben inzicht in hun eigen pensioensituatie bij Pensioenfonds APF;
- ▶ De deelnemers nemen verantwoordelijkheid en besteden aandacht aan hun pensioen;
- ▶ De deelnemers hebben vertrouwen in het pensioenfonds.

Handelingsperspectief

De huidige generatie pensioengerechtigden vertrouwd over het algemeen onbezorgd op een pensioen dat hoog genoeg was voor de gewenste (en verwachte) levensstandaard na pensioneren. Deze garantie is helaas niet meer zo vanzelfsprekend. Het uitgangspunt is en blijft dat het pensioen bij Pensioenfonds APF in goede handen is. Daar komt bij dat de deelnemers ook een eigen verantwoordelijkheid hebben. Door de deelnemers zoveel mogelijk proactief te begeleiden, helpt Pensioenfonds APF hen om deze verantwoordelijkheid te kunnen nemen.

Website en portaal

Pensioenfonds APF biedt veel informatie via de website aan. Voor de deelnemer wordt na inloggen op het persoonlijke portaal specifiek die informatie getoond die voor zijn of haar persoonlijke situatie relevant is. Eind 2019 is de website geheel vernieuwd en is het digitale deelnemersportaal *Mijn pensioen* gelanceerd. Daarmee hebben actieven, gewezen deelnemers en gepensioneerden toegang tot hun persoonlijke gegevens, opgebouwde aanspraken, documenten en vooruitzichten.

Het sluit goed aan op het beleid van het pensioenfonds om een open, betrouwbare en toegankelijke organisatie te zijn, waarbij het verkrijgen van een realistische kijk op de pensioensituatie zo eenvoudig mogelijk wordt. Daarnaast zal de nieuwe tool ook zorgen voor efficiency bij standaard handelingen.

E-mailadressen

Een belangrijke voorwaarde voor digitaal communiceren is een actueel en volledig bestand van e-mailadressen. Het verkrijgen van e-mailadressen van gepensioneerden en gewezen deelnemers vormt een continu onderdeel van de communicatie-inspanningen. Daarbij werkt Pensioenfonds APF samen met de werkgevers en de vereniging van gepensioneerden (VGAN).

Campagnes

Ieder kwartaal houdt Pensioenfonds APF een digitale campagne. De campagnes zijn laagdrempelig van aard en de functie is om deelnemers naar de online omgeving te halen, waar zij vervolgens zoveel mogelijk op maat worden bediend. Hiermee wordt geprobeerd de deelnemer te stimuleren zich actief met zijn pensioenopbouw bezig te laten zijn en waar nodig keuzes te maken.

Spreekuren

Pensioenfonds APF houdt jaarlijks de pensioensprekuren. Deze worden gehouden na het versturen van het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) en vinden plaats op diverse locaties van AkzoNobel en Nouryon in het land. Ook in 2019 werden de spreekuren weer goed bezocht. In Hengelo, Groot Ammers, Ammerzoden, Herkenbosch en Wapenveld werden in totaal 62 spreekuren gehouden. Het een-op-een contact wordt zeer gewaardeerd door de deelnemers, bleek uit de evaluatie ervan.

BP-regeling

Pensioenfonds APF heeft een beschikbare premiereregeling. Wij zijn onze deelnemers in 2019 door middel van een standaardmodel daarover gaan informeren. Zo kunnen deelnemers een weloverwogen keuze maken tussen een variabele pensioenuitkering (doorbeleggen) of een vaste pensioenuitkering. In 2020 zal meer praktische informatie en toelichting worden gegeven over de mogelijkheden van de variabele pensioenuitkering. In 2021 zal de BP-regeling worden geunitiseerd (in beleggingsfondsen), zodat daarna meer relevante informatie digitaal op het deelnemersportaal worden opgenomen.

10. Financiën

Baten en lasten

Het saldo van baten en lasten over 2019 bedroeg € 79,9 miljoen. De ontwikkeling van de technische voorziening en de beleggingsopbrengsten hadden de meeste invloed op dit saldo.

Premie CDC-regeling

Het pensioenfonds biedt onder andere een collectieve pensioenregeling met vaste werkgeverspremie (CDC-regeling). Deze vaste werkgeverspremie is vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst, die voor de periode 2016 tot en met 2020 tussen AkzoNobel Nederland en het pensioenfonds is gesloten. De pensioenpremie is voor 2019 bepaald op 27,6% van de som van de pensioenfondslagen.

In het kader van de splitsing van AkzoNobel in 2018 is er een tweede uitvoeringsovereenkomst gesloten met Nouryon. Deze overeenkomst is identiek aan de uitvoeringsovereenkomst van AkzoNobel Nederland en is afgesloten voor de periode 2018 tot en met 2020. Het premiepercentage voor Nouryon in 2019 bedroeg 28,5%. Het verschil wordt veroorzaakt door de verschillende leeftijdsopbouw van de deelnemers in beide ondernemingen.

De kostendeekkende premie is een meetlat waaraan het pensioenfonds jaarlijks moet toetsen of de ontvangen bijdrage van werkgever en/of werknemers toereikend is. Het pensioenfonds mag, op basis van bestaande regelgeving ten behoeve van stabilisering van de premie, kiezen om bij die toets uit te gaan van een gedempte premie. Bij de gedempte premie wordt de rente niet berekend op basis van de rentetermijnstructuur van DNB zoals die in de voorzieningen wordt gebruikt, maar op een rentevoet die gebaseerd is op een verwacht toekomstig rendement. Indien een pensioenfonds kiest voor demping dan zal die keuze moeten worden onderbouwd. Daarnaast dient periodiek getoetst te worden of het werkelijke rendement in lijn ligt met de verwachtingen.

De gedempte en feitelijke premies volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

Bedragen (x € 1 miljoen)	2019	2018	2017	2016	2015	Gemiddeld
Feitelijke premie	69,5	64,5	66,9	69,4	48,1	63,7
Gedempte kostendeekkende premie	65,6	61,6	61,7	65,6	46,2	60,1
Verskil	3,9	2,9	5,2	3,8	1,9	3,6

De feitelijke premie volgt uit de uitvoeringsovereenkomst, die van toepassing is op de premiestelling vanaf 2016. Hierin is afgesproken dat de premie wordt bepaald op basis van een verwacht rendement met inrekening van een toeslagambitie van 2,5%. Als toeslagambitie is het loonindexcijfer gehanteerd, waarbij verplicht uitgegaan wordt van het ingroeipad zoals door DNB gepubliceerd.

De feitelijke premie wordt jaarlijks vooraf vastgesteld als een inschatting van de gedempte kostendeekkende premie, verhoogd met een marge van 1% van de pensioenfondslagsom. De gedempte kostendeekkende premie is vastgesteld op basis van de daadwerkelijke pensioenopbouw en is zonder marge. De feitelijke premie ligt daardoor hoger dan de gedempte kostendeekkende premie.

De feitelijke premie over de periode vanaf 2015 tot en met 2019 was hoger dan de gedempte kostendeekkende premie. De zuivere kostendeekkende premie (dus zonder demping) bedraagt € 95,5 miljoen (2018: € 90,6 miljoen).

De bijdrage van de premie aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad is als volgt.

	2019	2018	2017	2016	2015
Impact op dekkingsgraad:	-0,3%	-0,5%	-0,3%	-0,2%	-0,1%

In de cao die AkzoNobel per 1 juli 2015 met de vakorganisaties heeft afgesloten, zijn afspraken gemaakt over de onderlinge verdeling van de pensioenlasten tussen de werkgever en de werknemers. Voor Nouryon is de

verdeling in 2019 op identieke wijze toegepast. Uitgangspunt is een vaste werkgeversbijdrage van 22,1% van de pensioengrondslag.

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen (TV) per 31 december 2019 zijn vastgesteld op € 5.387,7 miljoen. Deze TV bestaat uit de TV voor risico fonds (€ 5.229,1 miljoen), de TV afgedekt door garantiecontract (€ 8,8 miljoen) en de TV voor risico deelnemers (€ 150,8 miljoen). Hierbij is rekening gehouden met de door De Nederlandsche Bank gepubliceerde rentetermijnstructuur voor pensioenfonds. Daarnaast is gebruik gemaakt van de Prognosetafel AG2018. Dit houdt in dat rekening wordt gehouden met een stijgende levensverwachting voor toekomstige jaren. Ook is rekening gehouden met correctiefactoren op de sterftetekansen voor het verschil in sterfte tussen de gehele Nederlandse bevolking en de deelnemerspopulatie van het pensioenfonds.

Vermogenspositie

Het totale eigen vermogen is met € 79,9 miljoen gestegen van € 157,3 miljoen ultimo 2018 naar € 237,2 miljoen ultimo 2019. De waarde van de technische voorzieningen voor risico fonds (inclusief garantiecontract) is met € 464,3 miljoen gestegen van € 4.773,6 miljoen ultimo 2018 naar € 5.237,9 miljoen ultimo 2019.

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad van het pensioenfonds per 31 december 2019 is 106,3%, hetgeen een stijging betekent van 1,0%-punt ten opzichte van de dekkingsgraad per 31 december 2018 (105,3%). Het positieve resultaat is ontstaan omdat de beleggingsresultaten hoger waren dan de stijging van de pensioenverzekering als gevolg van de gedaalde rente. De beleidsdekkingsgraad bedraagt 104,1% (per 31 december 2018: 111,8%). Voor afronding ligt de beleidsdekkingsgraad iets hoger dan het minimaal vereist eigen vermogen, dat afgerond eveneens een niveau van 104,1% met zich meebrengt.

De dekkingsgraad wordt bepaald door het pensioenvermogen te delen door de technische voorzieningen (inclusief voorziening pensioenverplichting risico deelnemers). Het pensioenvermogen wordt als volgt vastgesteld: totale activa -/- overige schulden en overlopende passiva -/- achtergestelde lening. Voor het berekenen van de dekkingsgraad wordt artikel 8 van het Financieel Toetsingskader zodanig geïnterpreteerd dat de achtergestelde lening als onderdeel van het eigen vermogen ultimo 2019 voor € 100 miljoen wordt meegenomen. De aanwezige dekkingsgraad is berekend door het saldo pensioenvermogen € 5.725,9 miljoen te delen door de technische voorzieningen € 5.388,7 miljoen en komt daarmee uit op 106,3%.

Herstelplan 2019 en herstelplan 2020

Het FTK bepaalt dat pensioenfonds een herstelplan moeten indienen bij DNB indien de beleidsdekkingsgraad onder het niveau van de vereiste dekkingsgraad ligt (per 31 december 2018: 116,7%). Er is dan sprake van een reservetekort. Omdat de beleidsdekkingsgraad op de peildatum (31 december 2018) 111,8% was, moest Pensioenfonds APF een herstelplan 2019 opstellen. In dit herstelplan 2019 dient te worden aangetoond dat Pensioenfonds APF in maximaal 10 jaar herstelt tot de vereiste dekkingsgraad.

Het pensioenfonds heeft het herstelplan 2019 op 31 maart 2019 ingediend. DNB heeft het herstelplan beoordeeld. De goedkeuring van DNB is ontvangen op 19 mei 2019.

In het eerste kwartaal van 2020 is het herstelplan 2019 geëvalueerd. Het niveau van de vereiste dekkingsgraad lag per 31 december 2019 op 117,2% terwijl de beleidsdekkingsgraad op 31 december 2019 104,1% was. Aangezien het pensioenfonds zich eind 2019 dus nog steeds in een reservetekort bevond, is in het eerste kwartaal van 2020 een nieuw herstelplan 2020 bij DNB ingediend dat is aangepast naar de actuele situatie. In dit herstelplan 2020 is aangetoond dat Pensioenfonds APF in maximaal 10 jaar herstelt tot de vereiste dekkingsgraad.

Haalbaarheidstoets

Met een haalbaarheidstoets kijkt Pensioenfonds APF of de afgesproken ambities kunnen worden gerealiseerd, of het premiebeleid voldoende realistisch en haalbaar is en of het pensioenfonds voldoende herstelcapaciteit

heeft. Bij grote veranderingen zoals de invoering van het FTK, een nieuwe pensioenregeling of een andere significante wijziging voert het pensioenfonds een 'aanvangshaalbaarheidstoets' uit. Vervolgens doet het pensioenfonds ieder jaar de 'jaarlijkse haalbaarheidstoets' om na te gaan of de uitkomst nog voldoende is om de uitgesproken ambitie te kunnen realiseren.

Met de haalbaarheidstoets monitort Pensioenfonds APF of het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slechtweerscenario (zoals voorgeschreven in de Pensioenwet) in lijn zijn met de door Pensioenfonds APF met sociale partners afgestemde ondergrenzen hiervoor. Deze ondergrenzen moeten passen binnen de met sociale partners afgestemde risicohouding.

De kwantitatieve normen die worden gehanteerd bij de haalbaarheidstoets zijn gerelateerd aan de risicohouding. Deze kwantitatieve normen zijn vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds in samenspraak met de cao-partijen. De ondergrens van het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau vanuit de feitelijke financiële positie is gesteld op 90%. Daarnaast is de maximale afwijking van dit pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweerscenario gesteld op 30%. Vanuit het vereist eigen vermogen bedraagt de ondergrens van het pensioenresultaat eveneens 90%.

De ondergrenzen zijn in 2015 vastgesteld na overleg met de cao-partijen en het verantwoordingsorgaan. Indien uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat de ondergrenzen worden overschreden informeert het bestuur de cao-partijen en het verantwoordingsorgaan en treedt met hen in overleg om tot passende maatregelen te komen.

De haalbaarheidstoets, uitgevoerd in 2019, geeft de volgende uitkomsten:

- ▶ Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad bedraagt 95%. Dit ligt hoger dan de vastgestelde ondergrens van 90%.
- ▶ Het verwacht pensioenresultaat op fondsniveau startend vanuit de feitelijke dekkingsgraad bedraagt in het slechtweerscenario 71%. De afwijking ten opzichte van 95% bedraagt daarmee 25% en is kleiner dan de maximaal toegestane afwijking van 30%.

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets vallen binnen de gestelde bandbreedte.

Transparantie van de kosten

Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de kosten van de uitvoering van de pensioenregeling. Daarbij maakt Pensioenfonds APF onderscheid tussen de kosten van pensioenbeheer en vermogensbeheer. In de volgende alinea's vindt deze rapportage plaats. Het bestuur stelt jaarlijks een begroting van de uitvoerings- en beheerkosten op en beoordeelt tenminste per kwartaal de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting. Het bestuur onderschrijft de wenselijkheid van transparantie naar de belanghebbenden van het pensioenfonds en volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie op met betrekking tot kosten transparantie alsmede de door de toezichthouder uitgewerkte rapportagemethodiek.

Kosten pensioenbeheer: € 4,6 miljoen, per verzekerde € 140

De kosten voor pensioenbeheer ad € 4,6 miljoen zijn de kosten die het pensioenfonds moet maken voor een goede uitvoering van de pensioenregeling, zoals administratiekosten, bestuurskosten, kosten voor communicatie, helpdesk, controle- en advieskosten en accountantskosten. Een deel van de kosten hangt samen met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet of minder beïnvloedbaar, zoals de kosten van de toezichthouders, de certificerend actuaaris en accountant. Op basis van de beschikbare marktinformatie, de omvang van het pensioenfonds alsmede de benodigde werkzaamheden en het niveau van de dienstverlening, is het bestuur van mening dat de uitvoeringskosten in verhouding zijn met het niveau van de dienstverlening.

In de hierboven vermelde kosten per verzekerde is uitgegaan van zowel actieve als gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Voor 2018 waren deze kosten € 133. De kostenstijging in 2019 wordt onder andere veroorzaakt doordat het pensioenfonds extra kosten heeft gemaakt om de pensioenregeling eenvoudiger, en daarmee in de toekomst goedkoper te maken. Verder is geïnvesteerd in de opzet van het digitale deelnemersportaal en het bestuursbureau. Ook kampt het fonds met dalende deelnemersaantallen. Volgens de definitie die de Pensioenfederatie hanteert voor berekening van de uitvoeringskosten per verzekerde - waarin gewezen deelnemers niet worden meegenomen - bedragen de kosten voor Pensioenfonds APF € 205 (2018: € 195).

Kosten vermogensbeheer: € 28,9 miljoen, 0,52% van het gemiddeld belegd vermogen

Voor de kosten van vermogensbeheer is veel aandacht. De absolute bedragen zijn dan ook aanzienlijk. Het bestuur heeft als doelstelling om de kosten, gegeven het beoogde rendement en risico zo laag mogelijk te houden. De vermogensbeheer kosten moeten altijd in relatie worden gezien tot (extra) beoogd rendement en het gelopen risico. Het bestuur maakt langs deze drie assen keuzes om zo te komen tot het beste risico-rendementsprofiel. Zo kiest het pensioenfonds voor een actieve beleggingsstijl om gemiddeld na kosten een rendement boven de benchmark te realiseren. Hiervoor betaalt het pensioenfonds hogere beheervergoedingen en soms een prestatievergoeding. Over de afgelopen vijf jaar heeft Pensioenfonds APF hiermee elk jaar met uitzondering van 2018 en 2019 een netto outperformance behaald en hiermee extra vermogen gerealiseerd voor haar deelnemers.

De totale kosten vermogensbeheer in 2019 bedragen € 28,9 miljoen. Dit is een stijging ten opzichte van 2018 met € 1,4 miljoen. De totale kosten vermogensbeheer als percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn gestegen ten opzichte van 2018 van 0,50% naar 0,52%.

Transactiekosten zijn de kosten die het fonds moet maken om een beleggingstransactie tot stand te brengen en uit te voeren. De transactiekosten zijn voor de beleggingscategorie vastrentende waarden lastig te verbijzonderen, omdat de kosten impliciet onderdeel uitmaken van een nettoprijs die bij een transactie is overeengekomen. Deze kosten worden niet apart betaald, maar zijn al verrekend in het behaalde rendement.

De vermogensbeheerskosten als % van het gemiddeld belegd vermogen zijn als volgt:

	2019	2018
Beheerkosten + performancegerelateerde kosten	0,38	0,38
Transactiekosten	0,14	0,12
Totale vermogensbeheerskosten	0,52	0,50
Gemiddelde belegd vermogen (x € 1 miljoen)	5.538	5.402

De totale kosten vermogensbeheer omvatten naast de kosten, zoals gerapporteerd in de jaarrekening op basis van daadwerkelijke facturen, ook de weergave van indirecte kosten voor beheer in beleggingsfondsen (verwerkt in het rendement) en de geschatte transactiekosten.

De kosten van het vermogensbeheer (in € x 1.000 afgerond) in 2019 bestaan uit:

	Beheerkosten	Performance- gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Vastrentende waarden	4.278	-	1.837	6.115
Aandelen	3.948	942	845	5.735
Vastgoed	2.758	-	371	3.129
Grondstoffen	34	-	818	852
Hedge funds	3.808	674	3.847	8.329
Liquiditeiten	140	-	-	140
Derivaten	-	-	131	131
Kosten fiduciair beheer	3.269	-	-	3.269
Overige vermogensbeheerkosten	1.066	-	-	1.066
Totaal	19.301	1.616	7.849	28.766

De kosten van het vermogensbeheer (in € x 1.000 afgerond) in 2018 bestaan uit:

	Beheerkosten	Performance- gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Vastrentende waarden	4.719	-	4.264	8.983
Aandelen	4.681	395	992	6.068
Vastgoed	2.779	11	447	3.237
Grondstoffen	109	-	678	787
Hedge funds	3.780	267	-	4.047
Liquiditeiten	28	-	83	111
Derivaten	30	-	135	165
Kosten fiduciair beheer	2.655	-	-	2.655
Overige vermogensbeheerkosten	1.480	-	-	1.480
Totaal	20.261	673	6.599	27.533

De totale kosten vermogensbeheer liggen dit jaar ongeveer € 1,3 miljoen hoger dan vorig jaar. De belangrijkste oorzaken zijn de hogere performancegerelateerde kosten en hogere transactiekosten.

De kosten fiduciair beheer bestaan uit vergoedingen voor strategische advisering, balansmanagement, risicomangement, kosten van portefeuille-implementatie en monitoring van externe managers.

Jaarlijks wordt door het bestuur van het pensioenfonds beoordeeld of de kosten die worden gemaakt als percentage van het belegd vermogen zich redelijk ontwikkelen ten opzichte van voorgaande jaren. Dit acht het bestuur het geval: de kosten vermogensbeheer lagen in 2019 iets hoger dan het niveau van 2018, met name door de stijging van performance gerelateerde kosten en transactiekosten.

De hoogte van de kosten is het resultaat van strategische beslissingen op het gebied van vermogensbeheer. Dit zijn beslissingen over het rente afdekkingspercentage, de beleggingsmix (percentage vastrentende waarden en aandelen in de portefeuille en wel of geen andere beleggingscategorieën), de mate van actief en passief beheer, de schaalgrootte en de manier van uitbesteding vermogensbeheer direct bij een beheerder of indirect via een beleggingsfonds. Deze onderdelen verschillen tussen pensioenfonds, waardoor het bestuur een vergelijking van uitsluitend de kosten vermogensbeheer met die van andere pensioenfonds niet zinvol vindt. De ontwikkeling van de kosten wordt door het bestuur nauwlettend gemonitord.

Het bestuur is van mening dat de gemaakte kosten voor vermogensbeheer in lijn zijn met de gehanteerde beleggingsmix, het actief beleggingsbeleid en de op lange termijn behaalde outperformance. Het bestuur blijft alert om de vermogensbeheerkosten te optimaliseren.

Toelichting: in de staat van baten en lasten van de jaarrekening komen uitsluitend de directe kosten, waarvoor het pensioenfonds facturen ontvangt, tot uitdrukking. Dit betreft een bedrag ad ongeveer € 12,1 miljoen. De overige € 16,8 miljoen betreft indirecte kosten welke in het rendement zijn verwerkt.

11. Beleggingen

Pensioenfonds APF voert een consistent en betrouwbaar beleggingsbeleid uit. Beleggen is geen doel maar een middel om onze pensioenfondsdoelstellingen te halen. Het prudent person-principe en de beleggingsovertuigingen zijn richtinggevend voor ons beleggingsbeleid.

Voor de lange termijn zijn afwegingen gemaakt tussen de ontwikkeling van de verwachte koopkracht, koopkracht bij een slecht weer scenario en de nominale dekkingsgraad. De verwachte koopkracht voor de deelnemers is de belangrijkste risicomaat. Een hoge dekkingsgraad is geen doel op zich, maar er is een bepaalde minimum dekkingsgraad op lange termijn gewenst om onze doelstelling te waarborgen.

Voor de middellange termijn wordt gekeken naar de indexatieverwachting versus de kans op korting en de omvang van de korting. Vanwege de financiële positie per 31 december 2019 is de kans op korting op middellange termijn de belangrijkste risicomaat. Een korting wordt bij voorkeur voorkomen, maar indien een korting moet worden doorgevoerd, heeft het de voorkeur vaker een kleine korting te doen boven een eenmalig grote korting. Vanwege de financiële positie kan nu helaas het minst worden gestuurd op de indexatieverwachting.

Doelstellingen van het beleggingsbeleid zijn:

- ▶ Op middellange termijn sturen wij op de nominale aanspraken, op lange termijn op indexatie. Wij hebben onszelf de vraag gesteld of we gewichten kunnen toekennen aan de mate van belang van de middellange termijn versus de middellange termijn. Gegeven de bestaande financiële situatie, de relatief kortlopende pensioenverplichtingen ('rijp' pensioenfonds) en de huidige dynamiek hechten wij in belangrijke mate aan de middellange termijn. Wij wegen deze vier maal zwaarder dan de lange termijn.
- ▶ Wij streven naar een zo hoog mogelijk rendement (na aftrek van kosten) binnen aanvaardbare risicogrenzen.
- ▶ Het bereiken van de doelstellingen vereist een lange termijn beleggingshorizon.

De investment beliefs zijn het uitgangspunt in de vormgeving van ons beleggingsbeleid, deze luiden als volgt:

- ▶ Wij beleggen het pensioenvermogen zodanig dat kwaliteit en liquiditeit voldoende geborgd zijn.
- ▶ Wij beleggen niet in beleggingscategorieën of producten die wij niet begrijpen.
- ▶ De beleggingsrisico's worden bewust, na gedegen afweging, genomen. Uitgangspunt hierbij is dat dit (extra) risico beloond zal worden.
- ▶ Een actief beleggingsbeleid heeft onze voorkeur. Wij stellen managers aan die bij het portefeuillebeheer trachten door afwijkende posities ten opzichte van een passende benchmark waarde toe te voegen.
- ▶ Wij onderkennen het bestaan van door de tijd variërende risicopremies op diverse beleggingscategorieën.
- ▶ Wij beheren het renterisico van de verplichtingen van het pensioenfonds. Dit draagt bij aan de doelstelling om de nominale pensioenen veilig te stellen.
- ▶ Het nemen van valutarisico wordt op lange termijn niet beloond, dit risico wordt ten opzichte van de euro afgedekt.
- ▶ Wij vinden het belangrijk maatschappelijk ongewenste activiteiten zoveel mogelijk te weren van onze beleggingen. Wij sluiten beleggingen in bedrijven die controversiële wapens produceren en het Global Compact schenden zoveel mogelijk uit. Hierbij nemen wij de kosten en de effecten op het rendement altijd in de keuze mee. Wij oefenen op geïnformeerde wijze ons stemrecht uit bij de beursgenoteerde ondernemingen waarin wij beleggen.
- ▶ Wij vinden kostentransparantie belangrijk.
- ▶ Wij houden in onze beleggingen rekening met duurzaamheidsfactoren en geloven erin dat het uitsluiten van maatschappelijk ongewenste activiteiten op lange termijn een positieve bijdrage zal leveren aan de risico/rendement-karakteristieken van de beleggingsportefeuille.

Deze investment beliefs worden in 2020 herijkt.

Beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid van Pensioenfonds APF is er primair op gericht om de nominale pensioenaanspraken te waarborgen en waar mogelijk de pensioenaanspraken en -rechten waardevast te houden. Het beleggingsbeleid is onderdeel van het totale pensioenbeleid en kan niet los worden gezien van de verplichtingen ('liabilities') en andere elementen van het beleid zoals het premiebeleid en toeslagbeleid.

Om tot een robuust beleggingsbeleid te komen, zijn de doelstellingen en ambities van het pensioenfonds vastgelegd. Ook is de risicohouding bepaald: hoeveel risico mag worden gelopen en hoe wordt dit risico verdeeld over de verschillende belanghebbenden. Deze input is gebruikt voor een ALM-studie waarin de pensioenregeling en alle beleidsinstrumenten (premie, indexatie en beleggingen) integraal zijn geanalyseerd. Op basis van de macro-economische visie is het strategische beleid op hoofdlijnen vastgesteld en gekoppeld aan de belangrijkste risicomaatstaf: de omvang van deze risicomaat wordt het risicobudget genoemd. De tracking error ten opzichte van de verplichtingen wordt als belangrijkste risicomaat voor de monitoring en bijsturing van onze beleggingsportefeuille gehanteerd. Het pensioenfonds hanteert in de vorming van het beleggingsbeleid een 'going concern'-gedachte ten aanzien van de pensioenregeling.

In het strategische beleggingsbeleid zijn door het bestuur de risicogrenzen en bandbreedtes voor het beleggingsbeleid vastgesteld. De beleggingscommissie is verantwoordelijk voor de monitoring van het beleggingsbeleid en bereidt de strategische beleggingskeuzes voor. De beleggingscommissie wordt daarbij ondersteund door twee externe adviseurs. De dagelijkse monitoring, beheersing en advisering wordt door de fiduciair beheerder uitgevoerd.

Om de drie jaar wordt een ALM-studie uitgevoerd, voor het laatst in 2017, om de strategische beleggingsportefeuille vast te stellen. Door het modelleren van de toekomstige verplichtingen en beleggingen in een groot aantal macro-economische scenario's, tracht het bestuur ook in 2020 een uitspraak te doen omtrent de vermoedelijke ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds. In de ALM-studie wordt de doelstelling en risicohouding vertaald naar het strategische beleid ten aanzien van premiestelling, indexatieverlening en beleggingsbeleid.

De strategische en feitelijke beleggingsmix worden als volgt samengevat.

	Strategische portefeuille		Feitelijke allocatie per 31 december 2019		
	%	%	Exclusief derivaten € x 1 miljoen	Derivaten € x 1 miljoen	Inclusief derivaten € x 1 miljoen
Vastrentende waarden	54,0	53,3	2.961,3	83,9	3.045,2
Aandelen	25,0	26,5	1.485,7		1.485,7
Vastgoed	10,0	10,4	587,6		587,6
Grondstoffen	5,0	4,2	219,0		219,0
Hedge funds	5,0	4,8	274,7		274,7
Liquide middelen ¹	1,0	0,8	89,5	10,8	100,3
Totaal	100,0	100,0	5.617,8	94,7	5.712,5
Verdeling in jaarrekening					
Beleggingen risico pensioenfonds					5.737,1
Beleggingen risico deelnemers					150,8
Rubricering negatieve waarden derivaten en cash collateral onder kortlopende schulden					-/- 175,4
Totaal					5.712,5

Beleggingsbeleid 2019

¹ De post liquide middelen betreft het deel van de liquide middelen dat onderdeel uitmaakt van de cash portefeuille. Deze post betreft vrije liquide middelen. De liquide middelen die samenhangen met de beleggingsportefeuilles maken in bovenstaand overzicht onderdeel uit van de waarde van de betreffende beleggingscategorieën.

Strategische portefeuille

In de jaarlijkse portefeuilleconstructie-update is de strategische portefeuille bevestigd, rekening houdend met een veranderende macro-economische omgeving sinds de ALM-studie. Er is in 2019 gerekend met verwachte rendementen uitgaande van het basis 3L scenario, langdurige lage economische groei, lage rente en lage inflatie. In dit basisscenario wordt uitgegaan van een lagere trendgroei van de bevolking door vergrijzing, versterking door het monetaire beleid, toegenomen ongelijkheid met neigen naar sparen en hoge schuldniveaus in sommige delen van de wereld. De verwachte rendementen zijn lager dan waarmee in de vorige ALM-studie is gerekend. Het bestuur heeft drie crisisscenario's benoemd, de eurozone die kwetsbaar blijft, de handelsoorlog tussen VS-China en als grootste klimaatrisico, een abrupte energietransitie.

Investment cases

Een investment case wordt opgesteld om te bepalen of een bepaalde beleggingscategorie passend is voor Pensioenfonds APF. In 2019 zijn de investment cases van de beleggingscategorieën staatsobligaties, aandelen, hedgefonds, private equity en infrastructuur vastgesteld, waarbij de laatste twee categorieën niet passend bleken.

Mandaten

De mandaten zijn grotendeels intact gebleven. Uit de reguliere evaluatie is als resultaat het beleggingsfonds van SL GARS vervangen door een fonds van GMO.

Duurzaamheidsbeleid

In het verslagjaar heeft het bestuur haar duurzaamheidsbeleid herijkt. De basis voor dit duurzaamheidsbeleid is de missie, visie en strategie. Bij alle afwegingen worden rendement, risico, kosten en duurzaamheid betrokken. Dit betekent in de praktijk dat dit duurzaamheidsbeleid a) maatschappelijk verantwoord, b) kostenefficiënt, c) risicobewust en d) uitlegbaar moet zijn.

In het 2019-rapport van het World Economic Forum worden ten aanzien van de negatieve effecten van klimaatverandering de volgende grootste wereldwijde economische risico's genoemd: waterschaarste, (door mensen veroorzaakte) natuurrampen, het verlies aan biodiversiteit en het risico dat de mitigatie en adaptie aan klimaatverandering. De portefeuillemanagers moeten aantonen hoe zij deze financiële materiële risico's adresseren en mitigeren. Deze uitvraag is een aanvulling op de reeds bestaande opdracht aan managers om binnen de door het bestuur vastgestelde risicokaders een outperformance tegen beheersbare kosten. De specifieke ESG-risico's moeten worden meegenomen in het beleggingsproces. Ook wordt elk jaar inzicht verkregen in de ESG-score van de voor ESG relevante beleggingsportefeuille ten opzichte van de MSCI benchmark. In 2019 liet deze score zien dat de portefeuille beter scoort op ESG dan de index.

In 2019 heeft het bestuur voor de beleggingscategorie vastgoed duurzame strategische doelen vastgesteld. De vastgoedbeheerders in onze portefeuille worden uitgedaagd de komende jaren een vermindering van het energie- en waterverbruik te bewerkstelligen. De resultaten worden gemeten en vergeleken met de index Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). Sowieso is het een eis dat de vastgoedbeleggers participeren in de GRESB.

Ook voor de beleggingscategorie euro niet-staat heeft het bestuur een duurzaamheidsdoelstelling bepaald. De portefeuille zal een hoger Environmental, Social, Governance (ESG) profiel dan de benchmark moeten laten zien. Dit naast de bestaande outperformance doelstelling binnen de risicokaders en tegen beheerste uitvoeringskosten.

Ook is in 2019 verder uitvoering gegeven aan het eerder ingezette verantwoord beleggen-beleid.

Pensioenfonds APF sluit om principiële redenen bepaalde bedrijven en landen uit voor beleggingen. De uitsluitingenlijst wordt elk jaar geactualiseerd.

- ▶ Het uitsluiten van producenten van controversiële wapens; Pensioenfonds APF belegt niet in ondernemingen die kernwapens, chemische wapens, biologische wapens, anti-persoonsmijnen of clusterbommen produceren.
- ▶ Ook worden beleggingen in staatsobligaties van landen naar aanleiding van schendingen van het internationale recht of mensenrechten uitgesloten. Het betreft landen waartegen de Europese Unie en/of de Verenigde Naties sancties hebben afgekondigd.

Ondernemingen die meer dan 50% omzet uit de productie van tabak behalen zijn uitgesloten van beleggingen.

Engagement en stembeleid

Er wordt een actief engagementbeleid gevoerd. Door (samen met andere beleggers) de dialoog aan te gaan met ondernemingen in de aandelen en obligatieportefeuille worden bedrijven aangespoord hun prestaties te versterken via betere werkwijzen op het gebied van milieu (E), maatschappij (S) en goed ondernemingsbestuur (G).

Een breed scala aan onderwerpen wordt via engagement aan de orde gesteld, te noemen milieu en klimaatverandering, bedrijfsethiek, mensenrechten, arbeidsomstandigheden, volksgezondheid en goed ondernemingsbestuur. Engagementresultaten worden gerapporteerd en uitgedrukt in milestones.

Het pensioenfonds geeft prioriteit aan specifieke, voor haar belangrijke engagementprojecten. Op kwartaalbasis wordt getoetst of de werkwijzen van bedrijven die de Global Compact van de Verenigde Naties hebben geschonden via engagement verbeterd kunnen worden.

In 2019 waren de volgende projecten onderdeel van het engagementprogramma: Duurzaam bankieren in Azië; Antimicrobiële resistentie; Duurzaam Zeetransport; Duurzaam ketenbeheer in kledingindustrie; Diversiteit; Plastic soep in de oceanen; Moderne slavernij; Leefbaar loon; Samenwerking op het vlak van klimaatverandering richting de automobiellindustrie, energiebedrijven en elektriciteitsbedrijven; rapportage over ESG-factoren door mid-cap bedrijven; gezonde voeding; privacy en data veiligheid; verantwoorde marketing en prijsstelling van medicijnen.

Het pensioenfonds heeft deelgenomen aan de consultatie ten behoeve van prioritering van engagementprojecten. De top 5 engagementonderwerpen die door het pensioenfonds zijn voorgedragen voor 2019 waren:

- 1) Banken / milieufinanciering in Azië;
- 2) Bouw en techniek/ sociale impact;
- 3) Textiel / duurzaam ketenbeheer in kledingindustrie;
- 4) Sector overstijgend / diversiteit;
- 5) Detailhandel / leefbare lonen.

In totaal heeft BMO namens Pensioenfonds APF engagement gevoerd met 467 ondernemingen binnen de aandelenportefeuille in 22 landen. Daarbij zijn 225 milestones behaald. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is met 110 ondernemingen gesproken, wat geresulteerd heeft in 76 behaalde milestones.

Naast aandeelhouderwaarde wordt bij het stemgedrag tevens rekening gehouden met duurzaamheid op het gebied van milieu en andere sociale factoren. Door middel van stemmen op afstand (proxy voting) is het pensioenfonds in staat wereldwijd van haar stemrecht gebruik te maken. Voor het stembeleid wordt gebruik gemaakt van de corporate governance richtlijnen, stemanalyses en adviezen van BMO. De belangrijkste aandachtsgebieden in 2019 waren directe verantwoordelijkheid van bestuursleden; beheersing van sociale- en milieurisico's inclusief klimaatverandering; diversiteit van bestuur; loonsverschillen binnen ondernemingen en toezicht van de auditcommissie.

In totaal heeft BMO namens Pensioenfonds APF op 2.568 aandeelhoudersvergaderingen gestemd in 35 landen. Daarbij is in 19,5% van alle geagendeerde voorstellen tegen het advies van het bestuur gestemd. Vooral op het punt van beloningsbeleid stemde Pensioenfonds APF relatief vaak tegen: 54,8%.

Pensioenfonds APF heeft in 2019 het IMVB-convenant ondertekend, brede spoor. Het doel is om ons maatschappelijk verantwoord beleggen beleid, de uitvoering, monitoring en rapportage naar een hoger niveau te tillen dankzij de samenwerking tussen de sector, Non-Governmental Organizations (NGO's), vakbonden en overheid. De OESO-richtlijnen zijn hierbij ons uitgangspunt.

Tevens blijft het bestuur zich houden aan de Principles for Responsible Investment (PRI), principes voor verantwoord beleggen. Deze principes zijn opgesteld door de Verenigde Naties in samenwerking met een internationale groep van institutionele beleggers (zoals pensioenfondsen). In deze PRI is een set van zes richtlijnen opgesteld voor verantwoord beleggen. Door het ondertekenen van deze richtlijnen committeren wij ons aan het implementeren en voortdurend door ontwikkelen van verantwoord beleggen.

De langetermijndoelstelling om binnen drie jaar in de ranking van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) op een plaats van 25 of hoger te komen, is in 2019 dichterbij gekomen door de stijging van plaats 33 naar plaats 30.

Onze portefeuillemanagers die elke dag in hun beleggingsproces beleggingskeuzes maken, motiveren wij hierbij te kiezen voor de meest duurzame ondernemingen binnen de sector. Het komend jaar zullen wij onze deelnemers meer informeren over de ontwikkelingen in de portefeuille op het gebied van duurzaamheid.

Overige ontwikkelingen in 2019

Een belangrijk onderwerp in 2019 was de Brexit. Het bestuur heeft ervoor gezorgd dat beleggingen beheerd door financiële instellingen met de vestigingsplaats in Groot Brittanie zo omgezet werden, dat de beleggingsdiensten gecontinueerd konden worden bij een eventuele harde Brexit.

Verder is op de financiële markten de euro short-term rate (ESTER), een nieuwe korte termijn rentemaatstaf, geïntroduceerd. In de portefeuille worden vanaf 2020 de benchmarks die refereren aan Libor of Euribor omgezet naar een ESTER benchmark. In het jaar 2020 zal de impact hiervan voor de derivatenportefeuille worden beoordeeld.

Beheersing beleggingsrisico's

De risicobereidheid van het pensioenfonds is bepalend voor de beheersing van risico's. De grootste financiële risico's komen voort uit het renterisico en uit prijsdalingen van beleggingen zoals aandelen en vastgoed. Het risico op prijsdalingen van beleggingen valt binnen de risicobereidheid van het fonds.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad is onder andere afhankelijk van de ontwikkeling van de rente en aandelenkoersen. Het pensioenfonds heeft de stress scenario's in beeld; de actuele dekkingsgraad neemt af van 106% naar 86% als in een zeer negatief scenario de rente met 1 procentpunt daalt en tegelijkertijd de aandelenkoersen met 30% dalen.

Marktrisico	Beleggingen zijn gevoelig voor prijsfluctuaties, zoals bij aandelen en vastgoed.	Pensioenfonds APF stemt het marktrisico van de beleggingen af op de langetermijnpensioenambitie en de risicobereidheid van het fonds.
Renterisico	Gevoeligheid van de waarde van de pensioenverplichtingen voor rentebewegingen.	Het renterisico wordt gedeeltelijk beperkt door obligaties en rentederivaten.
Inflatierisico	De pensioenambitie is gedeeltelijk gebaseerd op inflatie. Hogere inflatie moet gepaard gaan met toename van toeslagverlening.	Gedeeltelijke afdekking van inflatierisico door beleggingen in vastgoed.
Valutarisico	Beleggingen in andere valuta dan de euro zijn gevoelig voor wisselkoersschommelingen.	Strategisch valuta-afdekkingsbeleid voor beleggingen in de belangrijkste valuta.
Liquiditeitsrisico	Kortetermijnbetalings- en stortingsverplichtingen, vooral pensioenuitkeringen en onderpandverplichtingen.	Normering van liquiditeit van de beleggingen, onderpandbeheer en toetsing met behulp van stress-scenario's.
Debiteuren-/kredietrisico	Risico dat tegenpartijen hun betalingsverplichtingen niet nakomen.	Restricties op concentratie van uitgevende instanties. Monitoring van de kredietkwaliteit van de uitlener.
Verzekeringstechnisch risico	Aannames over de levensverwachting van deelnemers.	Meest recente prognosetafels van het Koninklijk Actuarieel Genootschap met een fondsspecifieke correctie op basis van ervaringssterfte.
Omgevingsrisico	Mogelijke afbreuk van het draagvlak van het fonds bij de deelnemers.	Dialoog intern en met de deelnemers, toekomstbestendigheid strategie en visie.
Operationeel risico	Fouten veroorzaakt door systemen, mensen of processen die Pensioenfonds APF geld	Frequente beoordeling van de procesinrichting en uitvoering,

	kosten.	zowel binnen het fonds als bij de uitvoerder.
Uitbestedingsrisico	Uitvoering van en verantwoordelijkheid voor formele afspraken met derden.	Frequente beoordeling van afspraken, zowel inhoudelijk als juridisch.
IT-risico	Functioneren en beveiliging van informatietechnologie	Afspraken met de uitvoerders. Monitoring van naleving van het Informatietechnologiebeleid.
Integriteitsrisico	Het risico dat de integriteit wordt beïnvloed als gevolg van niet-integere gedragingen in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke normen.	Jaarlijkse risicoanalyse die als basis geldt voor het integriteitsbeleid, waaronder de gedragscode.
Juridisch risico	Juridische contracten en daar mogelijk uit voortvloeiende aansprakelijkheid of financieel nadeel.	Inwinnen van juridisch advies bij complexe contracten en contracten met potentieel grote negatieve consequenties.
Communicatierisico	Het risico op afnemend draagvlak en/of deelnemersvertrouwen door onjuiste, onvolledige of onvoldoende deelnemerscommunicatie.	Dialogoog met deelnemers, opzet en uitvoering communicatiebeleid, doorontwikkelen website.

Marktrisico

Het pensioenfonds dekt het aandelenrisico, het risico dat koersen van aandelen dalen, niet af. De kosten van het (blijven) afdekken van het risico dat de aandelen in koers dalen zijn hoog. Het pensioenfonds belegt in aandelen om op lange termijn een hoger rendement te behalen dan een belegging in vastrentende waarden. De rendementsverwachting waarmee in de ALM-studie is gerekend, is 3,4% gemiddeld per jaar voor aandelen.

Renterisico

Het renterisico is het grootste en belangrijkste risico op de balans van een pensioenfonds. Het pensioenfonds beheerst dit risico door te beleggen in: Staatsobligaties euro, Niet-staatsobligaties euro, Hypotheken en renteswaps. Het pensioenfonds maakt gebruik van een strategie waarbij 35% van het renterisico op basis van de marktrente wordt afgedekt. Bij de omrekening naar het UFR-afdekkingspercentage wordt uitgegaan van de actuele UFR. De uitgangspunten voor het rentebeleid worden gebaseerd op het 3L-scenario, een scenario waar het bestuur voor de komende jaren een langer lage economische groei verwacht met een langer laag blijvende rente en inflatie. Uiteindelijk stijgt de rente wel iets. De financiële markten zullen zich hieraan moeten en kunnen aanpassen. Door een afdekking van 35% te handhaven profiteert het pensioenfonds van een mogelijke rentestijging in dit scenario. Het strategische renteafdekkingsbeleid heeft in 2019 geen wijziging ondergaan.

De swaprente daalde gedurende 2019 echter nog flink. De 30-jaars swaprente liet in 2019 bijvoorbeeld meer dan een halvering zien, van 1,32% naar 0,60%. Het pensioenfonds dekt het renterisico niet volledig af. Hierdoor had de rentedaling een negatieve impact op de dekkingsgraad aangezien de waarde van de technische voorziening sterker in waarde toenam dan de waarde van de beleggingen.

Inflatierisico

Het afdekken van inflatierisico is met name nuttig bij een verwachte sterke inflatiestijging. Het pensioenfonds dekt het inflatierisico indirect af door haar beleggingen in grondstoffen en vastgoed.

Valutarisico

Pensioenfonds APF belegt in verschillende waarden die in buitenlandse valuta genoteerd zijn. In het beleid rondom de afdekking van de valuta heeft zich gedurende 2019 geen verandering voorgedaan. De blootstelling naar beleggingen in de Amerikaanse dollar, Engelse pond, de Japanse yen, de Zwitserse frank, de Canadese dollar en Australische dollar wordt op basis van de benchmark valuta-verdeling, volledig afgedekt naar de euro. Per saldo droeg de valuta afdekking negatief bij aan het resultaat van de portefeuille over 2019.

De valuta afdekking beschermt namelijk tegen een daling van de afgedekte valuta's. Als deze valuta's dalen levert de valuta afdekking dus waarde op. Als de afgedekte valuta's echter stijgen levert de valuta afdekking een negatieve waarde op. Dit was het geval in 2019: de Amerikaanse dollar, Britse pond, Japanse yen, Zwitserse franc, Hong Kong dollar, Canadese dollar, Australische dollar stegen allemaal in meer of mindere mate ten opzichte van de euro. De toename varieerde van 1,8% tot 6,8%. De stijging van de Amerikaanse dollar, met 2,2%, was bepalend voor het resultaat van de valuta afdekking, omdat dit de grootste valutapositie is.

Liquiditeitsrisico

Met de komst van centraal clearen staat Pensioenfonds APF voor de uitdaging om het liquiditeitsrisico actief te gaan managen. Het gaat dan om vraagstukken als liquiditeitsbehoefte, liquiditeitsbronnen, vaststellen van verantwoordelijkheden omtrent liquiditeitsmanagement, waarborgen van continuïteit en management van stress-situaties, zoals sterk stijgende rentes. Met een strategisch aandeel liquide middelen in de portefeuille en liquide middelen als onderpand voor commodity-beleggingen, verwacht het pensioenfonds in stresssituaties snel voldoende liquide middelen beschikbaar te hebben.

Kredietrisico

Binnen vastrentende waarden moet het risico op een faillissement van een overheid of een bedrijf in de portefeuille beperkt zijn. De risico's hierop worden beperkt door een beleid waar alleen die obligaties mogen worden aangehouden met een hogere rating. Ook de credit spread, het verschil tussen de rente van een lening ten opzichte van de risicovrije rente, wordt gemonitord.

Tegenpartijrisico

Het tegenpartijrisico bij 'over the counter' derivatencontracten wordt beperkt door een spreiding van tegenpartijen aan te brengen en door dagelijks onderpand uit te ruilen. De uitvoerder hanteert in de ISDA/CSA-contracten een geoorloofde kredietrange voor de tegenpartij. Hierbij is de kredietrating een belangrijke indicator, maar niet de enige indicator waarnaar wordt gekeken. Het pensioenfonds heeft derivaten uitstaan bij verschillende tegenpartijen en indien een kritieke rating wordt genaderd, worden aanvullende maatregelen genomen.

Beleggingsresultaten in 2019

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin door het pensioenfonds wordt belegd.

	2019 Portefeuille	2019 Benchmark
Vastrentende waarden	7,6%	6,8%
Aandelen	25,6%	28,1%
Vastgoed	19,3%	17,8%
Grondstoffen	17,2%	17,9%
Hedge funds	4,2%	2,1%
Liquide middelen	5,4%	-0,4%
Totaal rendement beleggingen	13,3%	13,4%
Bijdrage valuta afdekking	-1,5%	
Bijdrage rente afdekking	2,3%	
Totaal, incl. valuta- en renteafdekking	14,1% ²	

Het bruto rendement op de totale beleggingsportefeuille, exclusief rente- en valutaafdekking, bedroeg 13,3%. Hiermee was het rendement licht lager dan de benchmark (13,4%). Het actieve beheer in de beleggingscategorieën aandelen en grondstoffen heeft over het jaar 2019 geen toegevoegde waarde getoond. Het behaalde gemiddelde bruto rendement van de totale beleggingsportefeuille over de afgelopen drie jaar is 5,3% en over de afgelopen vijf jaar 5,2%.

Na een teleurstellend beleggingsjaar 2018 was 2019 een goed beleggingsjaar. Alle belangrijke beleggingscategorieën sloten het jaar met een positief rendement af. Het rendement op alle beleggingscategorieën was ook hoger dan het rendement op euro-kasgeld en hoger dan de inflatie in de eurozone. Dat is historisch gezien vrij uitzonderlijk. Daarentegen hebben deze uitzonderlijk goede rendementen slechts beperkt bijgedragen aan een herstel van de financiële positie. De actuele dekkingsgraad steeg per saldo met 1,0%-punt naar 106,3%. De verplichtingen van het pensioenfonds stegen door de daling van de rente in 2019 bijna even hard als het behaalde beleggingsrendement.

² Dit is een bruto rendement, bij mandaten moet gecorrigeerd worden voor de beheerkostenvergoeding.

Het was teleurstellend dat de meeste managers in de aandelenportefeuille gedurende 2019 de benchmark niet konden verslaan. Het bestuur beseft dat dit een of meerdere jaren kan voorkomen en doorgrondt de achterliggende oorzaken. Het bestuur is inmiddels zeer kritisch op de lange termijn prestaties van deze managers, de achterliggende factorstijlen hebben de afgelopen jaren de algemene wereldwijde aandelenindex niet kunnen bijhouden. Het bestuur zal overwegen of en zo ja welke aanpassingen nodig zijn.

Vastrentende waarden

Binnen de categorie vastrentende waarden is diversificatie aangebracht en wordt belegd in Europese staats- en bedrijfsobligaties, maar ook obligaties met een hoger risico (High Yield) en er wordt belegd in staatsobligaties van opkomende landen in harde valuta. De categorie Nederlandse particuliere hypotheekleningen blijkt ook nog steeds van toegevoegde waarde.

Om met de verplichtingen van het pensioenfonds te matchen, wordt in euro investment grade staat (rendement 4,9%), niet-staat leningen (rendement 5,5%) en hypotheekleningen (rendement 7,5%) belegd.

Door te beleggen in kredietwaardige Amerikaanse obligaties (rendement 17,3%), high yield leningen (rendement 9,3%) en staatsleningen van opkomende landen (rendement 18,1%) is extra rendement behaald.

Voor vastrentende waarden was de terugval in economisch groei in 2019 van grote betekenis. Deze terugval in het economisch momentum was voor de centrale banken reden om in te grijpen. Vanaf 2018 werd juist voorzichtig gewerkt aan een normalisatie van het beleid, maar onverwachts werd dit beleid in 2019 omgegooid. Dit was één van de belangrijkste redenen voor het positieve sentiment op alle financiële markten.

De Amerikaanse centrale bank (Fed) verlaagde in 2019 de beleidsrente drie keer met 25 basispunten en begon met het opkopen van kortlopend schuld papier om de liquiditeit op de geldmarkten te waarborgen. Ook de Europese Centrale Bank (ECB) kwam in actie. Het opkoopprogramma voor obligaties werd weer gestart, ditmaal voor onbepaalde tijd. Daarnaast benadrukte de ECB dat de beleidsrente nog voor lange tijd op het huidige niveau blijft. Tot slot ging ook China over tot het stimuleren van de kredietverlening.

Aandelen

De wereldwijde aandelenmarkten lieten in 2019 zeer goede resultaten zien. Vooral de draai in het monetaire beleid en de wegebbende recessievrees stuwden het sentiment. Een deel van het positieve rendement, begin 2019, was tevens herstel na het zeer negatieve vierde kwartaal van 2018. De hoge koersresultaten zijn onverwachts en opvallend omdat de winstgroei van bedrijven hierbij achter bleef. De aandelen zijn hiermee per eind 2019 hoog gewaardeerd. Alle wereldwijde regio's eindigden in de plus, maar de aandelenmarkt van de Verenigde Staten liet het beste resultaat zien. De beurzen in Azië bleven achter. Veel Aziatische economieën zijn bovengemiddeld gevoelig voor de groei van de wereldeconomie en de wereldhandel. De geopolitieke spanningen en wereldwijde groeivertraging drukten het sentiment in deze regio.

Het pensioenfonds belegt binnen de aandelenportefeuille naar bepaalde factoren, met een grote allocatie naar lagevolatiliteitsaandelen. De factorstrategie liet met 25,2% een hoog rendement zien, maar bleef achter bij de brede MSCI wereldindex (30,0%). Alle factoren, maar met name waarde (value), kleine ondernemingen (small cap) en lage volatiliteit (low vol) lieten een lager rendement dan de markt zien. Het lijkt erop dat zich een periode heeft afgespeeld, vergelijkbaar met de perioden voorafgaand aan de internet bubble en kredietcrisis, toen een beperkt aantal aandelen van grote ondernemingen steeds hoger gewaardeerd werd totdat een periode van correctie volgde. Het bestuur evalueert het factorbeleggen en concludeert dat deze manier van beleggen op lange termijn goede prestaties laat zien, maar de afgelopen drie en zelfs vijf jaar blijven de rendementen van bepaalde factoren achter. Het bestuur realiseert dat dit kan voorkomen, maar blijft haar afwegingen maken.

De aandelen op de financiële markten van opkomende landen lieten lagere rendementen zien dan aandelen op ontwikkelde markten, met name door de geopolitieke spanningen tussen de Verenigde Staten en China. De onderliggende beleggingsfondsen opkomende landen presteerden met een rendement van 27,3% veel beter dan de benchmark (20,6%).

De totale aandelenportefeuille behaalde een rendement van 25,6%, waar de benchmark een rendement behaalde van 28,1%.

Vastgoed

De vastgoedportefeuille bestaat uit beleggingen in beursgenoteerd en niet-beursgenoteerd vastgoed. Het jaar 2019 heeft overall goede rendementen laten zien met name voor de vastgoedsectoren kantoren, woningen en bedrijfsruimten. De winkelsector is in 2019, net als in 2018, uitdagend gebleken.

De niet-beursgenoteerde portefeuille presteerde met 10,1% minder goed dan de MSCI/IPD benchmark met 11,7%. De underperformance is te verklaren doordat de vastgoedportefeuille van APF ten opzichte van de benchmark is onderwogen in woningen en is overwogen in winkels.

Over de afgelopen drie jaar is gemiddeld per jaar een bruto rendement behaald van 12,5% (de benchmark 12,8%) en over de afgelopen vijf jaar 9% (de benchmark 11,3%).

De beursgenoteerde vastgoedportefeuille presteerde met een totaal rendement van maar liefst 31% beter dan de benchmark (27,2%).

De niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille bestaat uit Nederlandse vastgoedfondsen. De belangrijkste ontwikkelingen per sector zijn:

- ▶ De woningprijzen zijn hard gestegen door het tekort van aanbod en de toenemende vraag. Dit werd gestuwd door de lage rente en demografische groei. De betaalbaarheid van woningen is voor middeninkomens (huurmarkt) en starters (koopmarkt) verslechterd. De Nederlandse politiek tracht maatregelen te nemen om de betaalbaarheid te verbeteren. In 2019 zijn enkele gemeenten o.a. Amsterdam, Utrecht en Den Haag van start gegaan met regulering van middenhuur.

Onze vastgoedfondsen merken de impact hiervan vooral bij nieuwe vastgoedprojecten, waar met gemeenten langjarige afspraken over huurgroei worden gemaakt. Dit was vanaf de tweede helft 2019 zichtbaar in een afvlakking van de prijsstijgingen, de rendementen zijn iets genormaliseerd.

Het rendement van onze beleggingen in woningvastgoedfondsen met ca. 12% is nog steeds hoog te noemen.

- ▶ De winkelsector is uitdagend. De beste kansen voor fysieke winkels liggen in de top-14 winkelsteden waar de leegstandspercentages schommelen rond 6%. In de overige binnensteden loopt de leegstand op tot bijna 13%.

Onze vastgoedfondsen beleggen met name in de binnenstedelijke high street-locaties en dominante wijkwinkelcentra en presteren hierdoor relatief goed. Met de blijvende opkomst van het internetwinkelen blijft de bezetting en performance van deze sector uitdagend.

- ▶ De kantorensector heeft door de goede economische groei en herbestemming van verouderde kantoren te maken met een historisch lage leegstand. Vooral multifunctionele kantoorlocaties op OV-knooppunten zijn erg in trek, zoals de Amsterdamse Zuidas en Utrecht Centraal. Op deze locaties stijgen de huurprijzen hard. Op overige locaties daalt de leegstand door onttrekkingen van kantoren aan de markt via sloop of een transformatie naar woningen. Hiermee komt het kantorenaanbod steeds beter in evenwicht met de vraag. Onze vastgoedfondsen richten zich op de primaire locaties, hetgeen zich vertaalt in een goed rendement van ruim 20% in 2019. De rendementsverwachting voor de komende jaren is hiermee wel iets lager, er wordt niet een heel sterke daling van de aanvangsrendementen meer verwacht.

De beursgenoteerde vastgoedportefeuille bestaat uit twee mandaten, die beleggen in Europese beursgenoteerde vastgoedbedrijven. De vastgoedmarkten in Europa hadden in 2019 een verhoogd politiek risico door de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk door de Brexit en in Duitsland door huurrestricties in Berlijn.

- ▶ In Europese steden is er, net als in Nederland, een tekort aan woningen door urbanisatie en de groei van het aantal huishoudens. In combinatie met de dalende rentes, heeft dit gezorgd voor stijgende huur- en koopprijzen. In diverse Europese steden, waaronder Amsterdam, Barcelona, Berlijn en Parijs, grijpt de overheid in op de vrijesectorhuurmarkt om de betaalbaarheid voor huurders te waarborgen.
- ▶ Buiten de binnenstedelijke A-locaties in de belangrijkste Europese winkelsteden, stonden huurgroei en marktwaarden onder druk. Het Verenigd Koninkrijk kende sterke afwaarderingen en een daling van huurprijzen als gevolg van een overaanbod aan winkelmeters en de onzekerheid rondom Brexit.
- ▶ Economische groei en de groei van e-commerce hebben gezorgd voor goede rendementen van logistiek vastgoed in Europa. In deze sector is voor pensioenfondsen niet te beleggen en er zijn grote risico's zoals de hoge conjunctuurgevoeligheid, een beperkte alternatieve aanwendbaarheid en door speculatieve ontwikkelingen.
- ▶ De vraag naar centraal gelegen kantoren wordt gedreven door de economische groei en de daaraan gekoppelde sterke arbeidsmarkt. Leegstandspercentages zijn laag in bijna alle Europese steden. De beperkte beschikbaarheid van kwalitatief hoogwaardige assets zorgt voor stijgende huurprijzen op A-locaties en toenemende vraag op secundaire locaties.

Alternatieve beleggingen

Grondstoffen

Beleggingen in grondstoffen zijn investeringen in natuurlijke materialen die gebruikt worden in productieprocessen. Het pensioenfonds belegt in het kader van haar duurzaamheidsbeleid niet in agrarische grondstoffen ('Food en Agri'). In het jaar 2019 steeg de S&P GSCI index met 17,6% (in USD). In deze categorie blijkt een risicopremie te behalen, de categorie heeft een koppeling met inflatie en de categorie biedt diversificatie aan de portefeuille. Deze argumenten hielden ook in 2019 stand o.a. door de spanningen in het Midden Oosten. Er worden op het vlak van implementatie twee strategieën toegepast. Beide strategieën houden rekening met de timing van de roll-momenten en de positionering op de curve. Verschil tussen de strategieën is de vijver van commodities: de ene strategie belegt in alle commodities en de andere past commodity selectie toe. Binnen de categorie bleven beiden strategieën samen (17,2%) iets achter bij de benchmark (17,9%). Binnen beiden strategieën worden grondstofposities verder op de curve ingenomen en dat werkte in 2019 minder goed. Door oplopende geopolitieke spanningen lieten contracten, gepositioneerd aan het begin van de termijncurve betere resultaten zien.

Hedgefunds

Het jaar 2019 bleek geen makkelijk jaar voor hedge funds die inspelen op trends en macro economische ontwikkelingen. Per saldo waren gedurende 2019 de markten erg beweeglijk met frequente wisselingen in sentiment door geopolitieke ontwikkelingen, nieuws werd meteen gedeeld via de sociale media. Het trendvolgende fonds van AHL evolution liet een sterk netto rendement zien (12,8%) maar Transtrend viel tegen met een netto rendement van 2,7%. In 2019 hadden sentiment en politiek meer invloed dan fundamentele factoren en waardering, waar juist de global macro hedgefunds last van hadden. IPM had een uitzonderlijk slecht jaar met een negatief rendement van -5%. Eind 2019 is het fonds van SL GARS wegens achterblijvende resultaten vervangen voor het GMO Systematic Global Macro fonds. Hedgefunds worden in portefeuille gehouden als diversificatie, verwacht wordt dat zij bij sterk negatieve markten het positieve verschil maken. De afgelopen jaren rendeerden alle categorieën tegen verwachting goed. Het netto rendement op de hedgefundportefeuille was 4,2%.

Rendementen BP-regeling

Voor de beschikbare premieregeling wordt gebruik gemaakt van de modules Aandelen, Vastrentende waarden en Renteafdekking. De Lifecycle 2018 (Default) is leeftijdsafhankelijk. Voor deelnemers die hiervan willen afwijken (opting out) zijn er twee opties: Offensief – hiervoor geldt de module Aandelen - en Defensief – hiervoor geldt de module Vastrentend. De behaalde rendementen in 2019 zijn als volgt:

Default	Neutrale Lifecycle	Rendement
Leeftijd	Mix	2019
t/m 52 jaar	100% Aandelen	25,6%
53 jaar	95,33% Aandelen; 4,67% Vastrentend	24,7%
54 jaar	90,67% Aandelen; 9,33% Vastrentend	23,8%
55 jaar	86% Aandelen; 14% Vastrentend	22,9%
56 jaar	81,33% Aandelen; 18,67% Vastrentend	22,1%
57 jaar	76,67% Aandelen; 23,33% Vastrentend	21,2%
58 jaar	72% Aandelen; 21% Vastrentend; 7% Renteafdekking	21,0%
59 jaar	67,33% Aandelen; 18,67% Vastrentend; 14% Renteafdekking	20,7%
60 jaar	62,67% Aandelen; 16,33% Vastrentend; 21% Renteafdekking	20,4%
61 jaar	58% Aandelen; 14% Vastrentend; 28% Renteafdekking	20,2%
62 jaar	53,33% Aandelen; 11,67% Vastrentend; 35% Renteafdekking	19,9%
63 jaar	48,67% Aandelen; 9,33% Vastrentend; 42% Renteafdekking	19,6%
64 jaar	44% Aandelen; 7% Vastrentend; 49% Renteafdekking	19,3%
65 jaar	39,33% Aandelen; 4,67% Vastrentend; 56% Renteafdekking	19,0%
66 jaar	34,67% Aandelen; 2,33% Vastrentend; 63% Renteafdekking	18,7%
67 jaar	30% Aandelen; 0% Vastrentend; 70% Renteafdekking	18,4%

Opting out		2019
Offensief	100% Aandelen	25,6%
Defensief	100% Vastrentend	7,4%

12. Risicomanagement

Het pensioenfonds loopt risico's van uiteenlopende aard. Gezien het feit dat de pensioenregeling een middelloonregeling met vaste werkgeverspremie (CDC-regeling) betreft, komen de financiële risico's grotendeels voor rekening van de deelnemers van het pensioenfonds. Het bestuur is verantwoordelijk voor de beheersing van deze risico's en beschouwt dit daarmee als een van de kerntaken. De risico's kunnen van invloed zijn op het realiseren van de missie van Pensioenfonds APF, namelijk het zekerstellen van een waardevast pensioen door het toevertrouwde vermogen te laten renderen binnen aanvaardbare risico's en een acceptabel kostenniveau.

Het beleid met betrekking tot de beheersing van de risico's van het pensioenfonds is vastgelegd in het beleidsdocument Integraal Risicomanagement en de abtn. Het bestuur volgt de naleving van dit beleid met behulp van integrale risicorapportages, die periodiek in de bestuursvergaderingen worden behandeld.

Risicomanagementsysteem

De doelstellingen van het IRM-beleid van Pensioenfonds APF zijn: bepalen, beheersen en verantwoording afleggen.

Bepalen van de risicohouding en risicobereidheid

De risicohouding is richtinggevend voor het risicomanagement. De missie, visie en strategische doelstellingen van het pensioenfonds vormen hierbij het uitgangspunt. Hieruit worden de strategische thema's gedestilleerd. Voor deze thema's wordt de risicobereidheid (risk-appetite; hoe wil het pensioenfonds met het risico omgaan) bepaald.

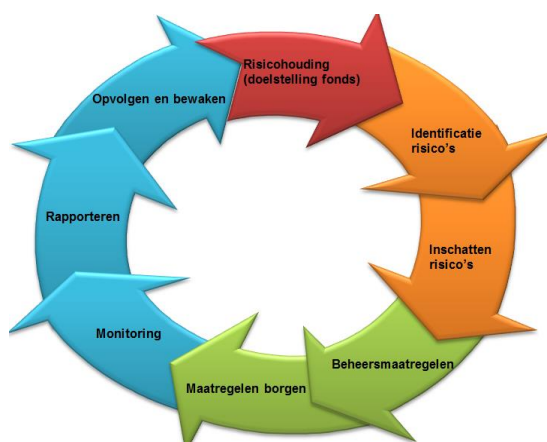
Beheersen van de risico's

Door de omvang van de risico's en mate van de beheersing periodiek vast te stellen, wordt het pensioenfonds in staat gesteld om waar nodig bij te sturen op het gebied van risico's en risicobeheersing. Hierdoor is het pensioenfonds "in control" met betrekking tot de risico's.

Verantwoording afleggen over het gevoerde risicomanagement

Door een adequate informatievoorziening over risico's en beheersing richting het bestuur tot stand te brengen, wordt het bestuur in staat gesteld om het beleid regelmatig te evalueren en eventueel te herformuleren. Op basis van deze processen kan het bestuur verantwoording afleggen over risicomanagement en het gevolgde beleid.

Schematisch kan dit als volgt worden weergegeven:

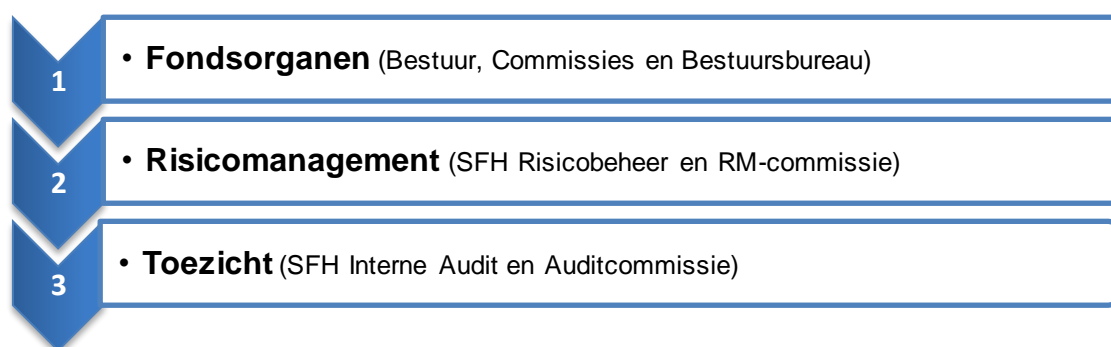

Lines of defense (functiescheiding IRM-proces)

In het risicomanagementproces vormen de lines of defense (verdedigingslijnen) een belangrijk aspect in de wijze waarop de verantwoordelijkheid met betrekking tot de uitvoering van integraal risicomanagement en de functiescheiding is gerealiseerd. De lines of defense vormen gescheiden en elkaar versterkende beheersingsfuncties ten aanzien van risicobeheersing die onafhankelijk van elkaar functioneren. Elke functie levert daarbij een eigen bijdrage aan de kwaliteit van de interne beheersing.

Binnen het risicomanagementproces worden de volgende lines of defense onderscheiden, waarbij dient te worden opgemerkt dat als gevolg van het uitbesteden van het volledige vermogensbeheer en pensioenadministratie de betreffende uitvoeringsorganisaties een rol spelen bij de invulling van de lines of defense.

De governancestructuur met betrekking tot het risicomanagementproces is vanuit het fonds georganiseerd over het bestuur, de commissies en de Sleutelfunctiehouders (SFH).

De sleutelfunctiehouders spelen hierin een belangrijke rol. De sleutelfunctiehouders steunen op elkaars werkzaamheden. Met name de werkzaamheden van de sleutelfunctiehouder actuariael zijn een bron voor de andere twee sleutelfunctiehouders ten aanzien van alle risico's rond de voorzieningen, premie en uitgangspunten rond prudent person.

Daarbij geldt dat het bestuur en de commissies de hun toegewezen risico's ex-ante analyseren en ex-post controleren en, waar nodig, het bestuur adviseren.

Bestuur: is eindverantwoordelijk voor het risicomanagement en de beleidsbepaling. Vanuit deze rol toetst zij ook periodiek de deskundigheid en onafhankelijkheid van de sleutelfunctiehouder risicobeheer. Daarnaast is het direct verantwoordelijk voor monitoring van de strategische risico's, juridische en integriteitsrisico's, inclusief het functioneren van het bestuursbureau.

In het kader van deze monitoring leveren het bestuur en de commissies informatie aan bij het bestuursbureau ten behoeve van de integrale risicorapportage.

Beleggingscommissie: is verantwoordelijk voor het monitoren van de financiële risico's (met uitzondering van de verzekeringstechnisch risico's), alsmede de uitbesteding van het vermogensbeheer.

Pensioencommissie: is verantwoordelijk voor de monitoring van de verzekeringstechnische risico's, operationele risico's en uitbestedingsrisico's inzake de werkzaamheden op het gebied van de pensioenadministratie en de IT-risico's.

Communicatiecommissie: is verantwoordelijk voor het monitoren van de risico's die samenhangen met het communicatiebeleid, alsmede de uitbesteding van communicatie.

Sleutelfunctiehouder risicobeheer: In hoofdstuk 4 zijn onder 'Sleutelfunctiehouders' de taken van de sleutelfunctiehouder risicobeheer weergegeven. Hij steunt bij zijn werkzaamheden op de werkzaamheden van de tweede lijn van de uitvoeringsorganisaties zowel bij Achmea IM als Achmea PS en de sleutelfunctiehouder actuariael.

In het kader van de vervulling van zijn verantwoordelijkheden rapporteert de sleutelfunctiehouder risicobeheer aan het bestuur. Tevens heeft de sleutelfunctiehouder risicobeheer een escalatielij met de raad van toezicht en in het uiterste geval naar de toezichthouder DNB.

Risicomanagementcommissie: deze commissie vervult de Sleutelfunctie Risicobeheer en heeft integraal risicomanagement als specifiek aandachtsgebied. De risicomanagementcommissie heeft de volgende verantwoordelijkheden:

- ▶ toezicht op de diepgang en breedte van het risicobeleid en periodieke evaluatie;
- ▶ de IRM-cyclus: overzicht behouden van risicomanagementprocessen en beheersmaatregelen en toezien op uitvoering hiervan;
- ▶ beheer van het IRM-systeem: opzet, inrichting en werking;
- ▶ periodiek organiseren van een integrale risicoanalyse;
- ▶ risicobewustzijn bestuur versterken onder andere door middel van begeleiding van strategische risicoanalyses, signaleren van nieuwe typen risico's;
- ▶ overzicht behouden van alle risico's ten opzichte van elkaar en afhankelijkheden daartussen, inclusief identificatie van nieuwe risico's;
- ▶ vaststellen van de belangrijkste risico's en rapportage aan het bestuur;
- ▶ advisering aan het bestuur inzake risicomanagement (inclusief governance).

Sleutelfunctiehouder internal audit: In hoofdstuk 4 zijn onder 'Sleutelfunctiehouders' de taken van de sleutelfunctiehouder internal audit weergegeven. Hij steunt bij zijn werkzaamheden op de werkzaamheden van de derde lijn van de uitvoeringsorganisaties zowel bij Achmea IM als Achmea PS en de beide andere sleutelfunctiehouders.

Auditcommissie: deze commissie vervult de sleutelfunctie internal audit en heeft de bewaking van het Audit Universe als specifiek aandachtsgebied.

In het kader van de genoemde verantwoordelijkheden leveren de voorzitters van de beleggingscommissie, de pensioencommissie en de communicatiecommissie informatie aan bij het bestuursbureau ten behoeve van de integrale risicorapportage.

Pensioenfonds APF past monitoring toe om de ontwikkelingen in risico's en de beheersing daarvan te volgen. De rapportage vindt periodiek plaats en wordt voorbereid door het bestuursbureau. De commissies stellen periodiek een risicorapportage op voor de aan hen toegewezen risico's. Deze wordt aan de risicomanagementcommissie gestuurd. Deze commissie beoordeelt en challengeert waar nodig deze rapportage en koppelt zijn bevindingen terug aan het bestuur.

Op basis van de risicorapportages van het bestuur en de commissies en hun bevindingen stelt het bestuursbureau een risicomonitor-rapportage op voor het bestuur. De risicomonitor-rapportage geeft op integrale wijze management informatie aan het bestuur. De risicomanagementcommissie doet aanbevelingen bij de bevindingen aan het bestuur.

Risicohouding en risicobereidheid

Het bestuur heeft in lijn met de wettelijke voorschriften de risicohouding vastgesteld. Deze risicohouding concretiseert de houding van het bestuur en sociale partners ten aanzien van de financiële risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. De risicohouding bestaat uit een korte en lange termijnrisicohouding.

- ▶ De korte termijnrisicohouding is ingevuld via een bandbreedte van + en - 3% om het Vereist Eigen Vermogen (VEV) van 17,2%. Het VEV mag bewegen tussen 14,2% en 20,2% van de Technische Voorziening.
- ▶ De langetermijn risicohouding is vertaald naar toegestane grenswaarden voor het pensioenresultaat van de haalbaarheidstoets. Het pensioenresultaat van de haalbaarheidstoets geeft inzicht in de mate waarin het beleid van het pensioenfonds de pensioenambitie grosso modo kan waarmaken. Het pensioenresultaat uit de haalbaarheidstoets moet, vanuit de actuele dekkingsgraad bezien en in het mediaan scenario, over een periode van 60 jaar minimaal 90% bedragen. De maximale afwijking hiervan in een zogenaamd slechtweersscenario mag maximaal 30% bedragen. Als deze analyse wordt gestart vanuit de vereiste dekkingsgraad, moet het pensioenresultaat, in het mediaan scenario over een periode van 60 jaar, minimaal 90% bedragen.

Zowel de korte termijn als lange termijn risicohouding zijn vooral van belang als kader voor de beoordeling van de financiële risico's. Het kader voor de niet-financiële risico's wordt met name bepaald door de volgende strategische thema's:

- ▶ Financiële opzet
- ▶ Klanttevredenheid

- ▶ Toekomstbestendigheid
- ▶ Product en uitbesteding

De risicohouding geeft de attitude ten opzichte van een bepaalde onzekerheid of risico aan. Hoe wordt er door het pensioenfonds tegenaan gekeken? Dit wordt concreet gemaakt door het per geïdentificeerd risico toekennen van scores voor de risicobereidheid (de risk appetite) die vervolgens als basis gelden voor een gedetailleerde risicoanalyse.

Risicoanalyse

Het bestuur heeft de risico's ingedeeld in drie categorieën: strategische risico's, financiële risico's en operationele risico's. In totaal heeft het pensioenfonds circa 50 (sub)risico's benoemd, verdeeld over deze drie categorieën. Per risico wordt de kans ingeschat dat het risico optreedt, de impact die het heeft als het zich voordoet en het effect van de eventuele beheersingsmaatregel. Het resulterende netto risico wordt afgezet tegen de vooraf bepaalde risk appetite. Wanneer het netto risico hoger is dan het risico dat het bestuur maximaal wil nemen, ontstaat er een 'gap'. Wanneer er sprake is van een gap wordt op een zo kort mogelijke termijn een extra beheersingsmaatregel ingezet om de gap te elimineren.

In de volgende paragraaf wordt een beeld gegeven van de onderverdeling van risico's die periodiek gemonitord worden.

Onderverdeling strategische, financiële en operationele risico's

Strategische risico's	
Bestuursrisico	Deskundigheid
	Functioneren van het bestuur
	Betrouwbaarheid
	Onafhankelijkheid
	Evenwichtige vertegenwoordiging
	Functioneren bestuursbureau
Omgevingsrisico	Afhankelijkheid aangesloten ondernemingen
	Sociale partners
	Reputatie
	Aansluitingsbeleid
	Politiek
	Wetgeving en toezicht
Continuïteitsrisico	Bestuur
	Bestuursbureau
	Uitvoeringsorganisaties
Financiële opzet	Premiedekkingsgraad
	Kosten (per deelnemer)
	Pensioenresultaat: kortingsrisico/indexatierisico
Pensioenregeling	Complexiteit; administratieve uitvoering
	Kosten uitvoering
	Zorgplicht beschikbare premiereregeling (inhoud)
Financiële risico's	
Balansrisico	Marktrisico (risicocontributie – Tracking Error t.o.v. verplichtingen)
Matching/Renterisico	Renterisico
	Valutarisico

	Inflatierisico
Systeemrisico	Ongewone ontwikkelingen in het financiële systeem
Kredietrisico	Kans op default (hoger wanbetalingsrisico)
Tegenpartijrisico	Diversificatie risico van de derivatenportefeuille
Liquiditeitsrisico	Onderpand beschikbaar stellen na extreme marktschok; marktliquiditeit
Concentratierisico	Concentratie specifieke risicofactor
Actief risico	Tracking error: afwijking feitelijke portefeuille van de normportefeuille
Verzekeringstechnisch risico	Sterfte
	Arbeidsongeschiktheid

Operationele risico's	
Operationeel risico	Organisatiestructuur en Administratieve Organisatie en Interne Controle
	Betalingsproces
	Kosten
Uitbestedingsrisico	Organisatiestructuur en Administratieve Organisatie en Interne Controle
	Betalingsproces, kosten, personeel, fraudegevoeligheid
	Continuïteit bedrijfsvoering/
	Afdwingbaarheid contracten
	Integriteit
IT-risico	Strategie en beleid
	Beveiliging
	Beheersbaarheid/Aanpasbaarheid
	Continuïteit
Juridisch risico	(Naleving) wet- en regelgeving
	Aansprakelijkheid
Communicatierisico	Tijdigheid, begrijpelijkheid, duidelijkheid, juistheid, evenwichtigheid informatie
	Zorgplicht beschikbare premie (communicatie)
Integriteitsrisico (SIRA)	Voorwetenschap
	Belangenverstrengeling
	Witwassen
	Fiscale fraude
	Corruptie (omkoping)
	Omzeiling sancties
	Terrorisme-financiering
	Interne fraude
	Externe fraude
	Cybersecurity, data-protection en privacy
	Maatschappelijk onbetamelijk gedrag
	Complexe fiscale structuren en offshore constructies
Marktmanipulatie	

Risicomaterialisatie in 2019

Bij de Risicomonitor van Pensioenfonds APF worden de volgende aanduidingen gehanteerd.

Groen	Voldoende. Geen actie vereist
Oranje	Onvoldoende. Aandacht gewenst; beheersing is niet voldoende maar leidt niet tot directe schade belangen
Rood	Zwaar onvoldoende. Actie vereist: beheersing is onvoldoende en leidt tot directe schade belangen

De risicomonitor in 2019 van Pensioenfonds APF kende een aantal oranje of rood gemarkeerde risico's, waar veel aandacht aan de beheersing hiervan is besteed. Dit betrof onder andere het pensioenresultaat, de premiedekkingsgraad, de afhankelijkheid van de ondernemingen, complexiteit, kwaliteit dienstverlening en klimaat. De aanhoudende lage rente en de volatiliteit op de financiële markten maken het halen van de doelstelling van een waardevast pensioen onzeker en zetten de evenwichtigheid van het premiebeleid onder druk. De ontwikkelingen worden op kwartaalbasis gemonitord. Ook zijn diverse risico's die eerder veel aandacht vroegen inmiddels op groen gekomen: bestuursbureau, digitalisering en zorgplicht.

Ontwikkelingen risicomanagement

In 2019 is de governance ten aanzien van risicomanagement verder versterkt door de eerste- en tweedelijnswerkzaamheden duidelijker van elkaar te scheiden en de rol van de Sleutelfunctiehouder Risicobeheer in te bedden in het risicomanagement van het fonds. De Sleutelfunctiehouders hebben hun rol in 2019 opgepakt en rapporteren op periodieke basis aan het bestuur.

De risicomanagementcommissie richt zich volledig op de tweedelijns-werkzaamheden. De commissie bestaat uit minimaal twee externe leden. De externe leden beschikken over kennis en ervaring op alle risicogebieden die het fonds kent.

In 2019 is het strategisch plan en plan van aanpak verandervermogen door het bestuur uitgewerkt en is uitgebreid aandacht geweest voor de materiële risico's van het fonds inclusief diverse scenarioanalyses om de impact daarvan inzichtelijk te maken.

De risicomanagementcommissie heeft de jaarlijkse evaluatie van het risicomanagementproces zoals uitgevoerd in 2019 na einde verslagjaar afgerond. De bevindingen zullen in 2020 ter hand genomen worden.

Tenslotte is de implementatie van IORP II-wetgeving ter hand genomen. Er is gestart met een kennissessie over de eigenrisicobeoordeling (ERB). De ERB is een integrale strategische risico-analyse en beoordeling van: de risico's waaraan een pensioenfonds is of in de toekomst kan worden blootgesteld en de effectiviteit van het risicobeheer –inclusief de (feitelijke) beheersmaatregelen– en de doelmatigheid daarvan.

De ERB geeft het pensioenfonds inzicht in de materiële risico's en de mogelijke consequenties hiervan voor het risicoprofiel van het fonds, de financiële positie van het pensioenfonds en de pensioenen van deelnemers. Dit inzicht is van belang voor de inrichting van het risicobeheer. De ERB dient tevens in aanmerking te worden genomen bij de onderbouwing van strategische besluiten door het pensioenfonds. Het ERB-beleid van Pensioenfonds APF wordt in 2020 vormgegeven.

Tot slot

Het bestuur verklaart in dit jaarverslag ten aanzien van de financiële verslaggevingsrisico's dat de interne risicobeheersings- en controlesystemen in 2019 een redelijke mate van zekerheid geven, dat de financiële verslaggeving over 2019 geen onjuistheden van materieel belang bevat en dat de risicobeheersings- en controlesystemen naar behoren hebben gewerkt.

Arnhem, 26 mei 2020

Stichting Pensioenfonds APF

Het bestuur

Han Jalink
(voorzitter)

Aldert Boonen

Dick Luijckx
(plaatsvervangend voorzitter / secretaris)

Gerrit-Willem Gramser

Bart Kaster
(penningmeester)

Donald Schut

Nevenfuncties bestuursleden

Bijlage

In het kader van het tegengaan van belangenverstremgeling worden de nevenfuncties van de bestuursleden openbaar gemaakt. In het onderstaande overzicht zijn de nevenfuncties van de bestuursleden opgenomen per 31 december 2019.

Naam	Nevenfunctie	Bij
Aldert Boonen	Bestuurslid	Pensioenfonds Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw
	Bestuurslid	Pensioenfonds Werk en (Re)Integratie
	Pensioenbestuurder	FNV
Gerrit-Willem Gramser	Group Treasurer	AkzoNobel
Han Jalink	Secretaris bestuur	ADHD Fund
	Voorzitter bestuur	Stichting Koningsheide
	Voorzitter bestuur	Johanna Kinderfonds
	Lid klantenraad	Achmea Pensioenservices
Bart Kaster	Director Pensions	Nouryon Chemicals
Dick Luijckx	Lid klantenraad	Achmea Investment Management
Donald Schut	Senior Audit Manager	Nouryon Chemicals

VERSLAGEN VAN VERANTWOORDINGSORGAAN EN RAAD VAN TOEZICHT

Verslag van het verantwoordingsorgaan

Vergaderingen

In het jaar 2019 is het VO tienmaal bijeen geweest. Daarnaast is er viermaal vergaderd met het bestuur, tweemaal met de raad van toezicht en eenmaal met de accountant en de actuaaris. Er is in juni een sessie geweest van de drie bovengenoemde organen met als onderwerp de strategie van ons pensioenfonds. Ook is er regelmatig telefonisch overleg van informatieve aard geweest tussen de (vice)voorzitters.

De onderlinge verhoudingen beoordelen wij als goed en de vergaderingen worden als positief, open en nuttig ervaren.

Het VO is van mening, dat het alle informatie van het bestuur krijgt, die nodig is om haar taak naar behoren te kunnen vervullen

Samenstelling van het VO

Het VO bestaat uit acht leden: twee vertegenwoordigers van de sponsors (AkzoNobel en Nouryon) en zes leden die gekozen zijn door de gepensioneerden

Om persoonlijke redenen is Jan van Schaik in het najaar afgetreden als VO-lid. Geert van Alphen is aangetreden als zijn opvolger.

Adviesaanvragen

Het VO heeft positief geadviseerd op de volgende voorgenomen besluiten van het bestuur:

- ▶ Toeslagverlening.
De dekkingsgraad van het fonds gaf helaas geen wettelijke ruimte voor enige indexering
- ▶ Premiebeleid.
Op basis van de premiedekkingsgraad en de weigering van sociale partners tot het verhogen van de pensioenpremie voor 2020 is op basis van een evenwichtigheidsanalyse door het bestuur besloten tot een lagere pensioenopbouw voor de actieven over het jaar 2020. Na ampel beraad besloot het VO met meerderheid van stemmen een positief advies te geven op dit voorgenomen besluit
- ▶ Wijziging reglement VO.
Nadat het bestuur de voorstellen van het VO tot aanpassing van het voorgestelde reglement had overgenomen heeft het VO een positief advies gegeven. Het belangrijkste discussiepunt op dit gebied betrof de voordracht van kandidaat VO-leden als vertegenwoordigers van de actieve deelnemers.
- ▶ Wijziging statuten van het pensioenfonds.
Een belangrijk discussiepunt hierbij was eventuele rol van de raad van toezicht (RvT). Noch de RvT noch het VO zag een rol voor de RvT in de benoeming van VO-leden. Na conforme aanpassing van het voorstel door het bestuur heeft het VO positief geadviseerd.
- ▶ Het VO heeft ongevraagd verbeteringsuggesties op de klokkenluidersregeling gegeven.

Per einde van het jaar 2019 waren nog een aantal adviesaanvragen in afhandeling c.q. voorbereiding:

- Klachten- en geschillenregeling.
Het advies van het VO is niet overgenomen door het fonds. De discussie hierover duurt voort. Het VO is voorstander van verkorting van de termijnen in de regeling en een grotere directe betrokkenheid van het fondsbestuur bij klachten.
- Op het Communicatiebeleidsplan is in het eerste kwartaal 2020 een positief advies gegeven
- Een aanvraag inzake het selectieproces en de profielschets van een nieuw te benoemen lid van de RvT (positief advies in eerste kwartaal 2020)
- Een besluit tot aanpassing van de beloning van de leden van het bestuur (positief advies in eerste kwartaal 2020)

Digitalisering

Het VO is positief met betrekking tot de digitalisering die in nauwe samenwerking met de uitvoeringsorganisatie doorgevoerd wordt. Hierbij vindt communicatie met de deelnemers uitsluitend via email en een digitaal portaal plaats. Alleen voor deelnemers die uitdrukkelijk te kennen geven schriftelijk met het pensioenfonds te willen communiceren wordt een uitzondering gemaakt.

Strategie en scenario's

Het VO is naar tevredenheid betrokken geweest bij de ontwikkeling en vaststelling van de APF-strategie aan de hand van een aantal scenario's. Helaas lijkt het zogenaamde 3L-scenario (lage rente, lage groei en lage inflatie) inmiddels het meest realistische te worden voor de komende tijd.

Het VO volgt nauwlettend de discussie met de toezichthouder over het verandervermogen van het fonds.

Het VO acht het van belang dat het bestuur in 2020 nadrukkelijk aandacht besteedt aan de volgende onderwerpen. Besluiten en acties op deze gebieden zullen door het VO in het bijzonder gevolgd worden:

- ▶ Opvolging van acties en periodieke rapportering over het strategisch plan
- ▶ Uitwerking van toekomstscenario's voor het pensioenfonds
- ▶ Evenwichtige belangenafweging en de (tijds) vastlegging daarvan in beslisdocumenten.
- ▶ Kostenontwikkeling en uitvoeringskosten beleggingen, inclusief de afweging van voors en tegens van actief en passief beleggen
- ▶ Verandervermogen met betrekking tot de huidige (financiële) crisis

Conclusie

Het VO is van oordeel dat het bestuur het fonds op adequate wijze heeft bestuurd in een lastige periode vanwege tegenwerkende renteontwikkelingen en een complexe situatie met de sponsors.

Reactie bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van de bevindingen over het gevoerde beleid in 2019 van het verantwoordingsorgaan. Hiervoor dankt het bestuur het verantwoordingsorgaan hartelijk.

Samenwerking

Evenals in voorgaande jaren onderschrijft het bestuur het belang van een goede onderlinge samenwerking met het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht. Het bestuur is positief over de wijze waarop de leden van het verantwoordingsorgaan hun rol vervullen en spreekt haar waardering uit over de constructieve en open wijze waarop het verantwoordingsorgaan zich voor het pensioenfonds heeft ingezet. Het bestuur kijkt uit naar verdere uitbouw van de relatie in 2020.

In het jaar 2019 is voor het eerst een gezamenlijke heidedag georganiseerd, met ook de raad van toezicht. Deze strategische middag is van alle zijden goed bevallen en zal een vervolg krijgen. Ook het bestuur is content met de onderlinge verhoudingen en ziet de uitwisseling van gezichtspunten als positief en nuttig.

Toekomst

Het bestuur kijkt scherp naar ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de toekomstbestendigheid van het pensioenfonds, onder andere door mogelijke toekomstscenario's uit te werken. Daarbij zal het bestuur de strategische doelstellingen vertalen in adequate acties. In het jaar 2020 zal daarnaast over de verlenging van de uitvoeringsovereenkomsten met de beide werkgevers worden onderhandeld.

Aandachtspunten

Het bestuur onderschrijft het belang van de door het verantwoordingsorgaan benoemde onderwerpen die in 2020 in het bijzonder gevolgd zullen worden. De opvolging van het strategisch plan, de uitwerking van toekomstscenario's, de evenwichtige belangenafweging, de ontwikkeling van beheers- en uitvoeringskosten bij beleggingen en het verandervermogen in crisistijden zijn belangrijke aandachtspunten. Waar nodig of wenselijk zal het bestuur het verantwoordingsorgaan daar tijdig bij betrekken.

Dankwoord

Tot slot spreekt het bestuur waardering uit voor de betrokkenheid van de leden van het verantwoordingsorgaan en bedankt hen voor hun inzet in het afgelopen jaar.

Bevindingen van de raad van toezicht

Algemeen

Het interne toezicht bij Stichting Pensioenfonds APF wordt uitgevoerd door een raad van toezicht. De raad van toezicht heeft de wettelijke opdracht toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken binnen Pensioenfonds APF. De bevoegdheden, rechten en werkwijze van de raad van toezicht zijn nader vastgelegd in een door het bestuur vastgesteld reglement.

De raad van toezicht heeft in grote openheid kunnen functioneren. De raad heeft continu toegang gehad tot het online bestuurders portaal met alle relevante documenten met betrekking tot het pensioenfonds. De raad van toezicht heeft overleg gehad met leden van en met het voltallige bestuur en het verantwoordingsorgaan. Daarnaast heeft de raad gesprekken gevoerd met de accountant, certificerend actuaire en medewerkers van het bestuursbureau. Alle bij het pensioenfonds betrokken bestuurs- en commissieleden die de raad wenste te spreken, hebben zich beschikbaar gesteld en op alle vragen is zonder terughoudendheid antwoord gegeven. Dit verslag van bevindingen gaat over het jaar 2019.

In het eerste kwartaal van 2020 heeft de wereldwijde uitbraak van het coronavirus een ongekende impact gehad op de gezondheid van velen en op de economie. Als gevolg daarvan is de financiële positie van het fonds ernstig verslechterd. Hoewel de bevindingen betrekking hebben op het beleid en het functioneren van het fonds in 2019, meent de raad van toezicht dat zij de recente ontwikkelingen niet onbenoemd kan laten.

In eerste instantie is het bestuur overgegaan op strakke monitoring van ontwikkelingen en verkenning van eventuele beleidsalternatieven. Er is aandacht gegeven aan de continuïteit van het bestuur en de operatie. Gehoord aan de richtlijnen van de overheid is overgegaan op thuis werken en overleg via telefoon en video. Nadat de dekkingsgraad het kritische niveau bereikte, heeft het bestuur het financieel crisisplan en de crisisorganisatie in werking gesteld. De raad van toezicht is van mening dat het bestuur in deze situatie adequaat heeft gehandeld.

Bevindingen en aanbevelingen

De raad is positief over de manier waarop het bestuur in samenwerking met de overige organen van Pensioenfonds APF heeft gefunctioneerd.

Er is nog steeds veel onzeker over de toekomst van het pensioenstelsel in Nederland. De raad constateert dat het bestuur de ontwikkelingen nauwgezet volgt en alle stakeholders zo goed mogelijk informeert over de consequenties.

Missie, visie en strategie

De raad constateert dat het bestuur in 2019 wederom veel tijd heeft besteed aan het verder ontwikkelen van de missie, visie en strategie van het pensioenfonds en het vertalen daarvan in een strategisch plan. Als onderdeel hiervan zijn waarschijnlijke toekomstscenario's bepaald die ook in de Asset Liability Management (ALM) studie zullen worden doorgerekend.

De raad vindt dat het bestuur een goede slag heeft gemaakt en bewaakt met het bestuur de opvolging van het strategisch plan en onderliggende plannen.

Verandervermogen

De toezichthouder heeft veel aandacht voor het verandervermogen van bestuurders van pensioenfonds. De toezichthouder ziet 'gebrek aan verandervermogen' als een groot risico voor pensioenfonds in het algemeen, gezien de vele verwachte veranderingen.

Ook het bestuur van pensioenfonds APF heeft hierover van de toezichthouder vragen ontvangen. In vervolg daarop heeft het bestuur, in overleg met de raad, een plan van aanpak verandervermogen vastgesteld.

Ook is het proces om te komen tot het plan van aanpak geanalyseerd. De raad heeft vastgesteld dat het plan van aanpak in gezamenlijkheid door het bestuur is bepaald. Samen met het bestuur bewaakt de raad de voortgang van het plan van aanpak.

Governance

Zoals gezegd is de toekomst van het pensioenstelsel in Nederland onzeker. Verdere veranderingen in wetten en regelgeving zijn te verwachten.

Daarnaast leidt het werken voor twee afzonderlijke sponsors tot aanvullende complexiteit.

Om het pensioenfonds in staat te stellen blijvend succesvol om te gaan met deze ontwikkelingen heeft het bestuur aanvullende eisen gesteld aan de professionele dienstverlening van leveranciers en bestuursbureau.

De raad juicht dit toe.

De raad deelt de conclusie van het bestuur dat het huidige bestuursmodel adequaat is, maar acht het wenselijk dat als onderdeel van het 'veranderplan' de inrichting en werking van de governance periodiek wordt geëvalueerd. Ter invulling van de Europese wetgeving (IORP II) zijn in 2019 drie sleutelfunctiehouders benoemd. Daarnaast zijn commissies heringericht en waar nodig werkwijzen aangepast. Het effect daarvan zal in komende jaren zichtbaar worden.

De raad onderstreept wederom het belang van de successieplanning van bestuursleden. Zij is verheugd te vernemen dat Pensioenfonds APF is gestart met ervaringsplaatsen voor medewerkers van beide sponsors. Deze medewerkers kunnen op deze manier bij verschillende commissies en bestuur meedraaien en zijn op termijn een pool van waaruit bestuur- of commissieleden kunnen worden benoemd.

De raad stelt vast dat het bestuur actief aandacht besteedt aan het relatiebeheer met beide sponsors en sociale partners, mede om verrassingen met betrekking tot de gedragslijn en besluitvorming van het bestuur te voorkomen. Een goede relatie draagt ook bij aan tijdige betrokkenheid van het pensioenfonds bij overleg over de financiering of eventuele wijzigingen in de pensioenregeling.

Risicomanagement

In 2019 is de opzet van het risicomanagement gewijzigd. De huidige opzet is effectief gebleken met een onafhankelijk oordeel van de risicomanagementcommissie bij belangrijke besluiten. Deze schriftelijke oordelen worden serieus besproken in het bestuur. Wel kost de afstemming van deze risicoparagrafen of risk opinies veel tijd en energie, met als risico dat het vertragend werkt op de besluitvorming. De raad doet de aanbeveling om de werkwijze te evalueren en na te gaan of en hoe er een manier is om de risicobeheersing binnen het pensioenfonds efficiënter in te richten.

Met de aanstelling van de sleutelfunctiehouder interne audit is ook een auditcommissie ingericht. De sleutelfunctiehouder heeft een auditplan opgesteld, dat is vastgesteld door het bestuur. De raad van toezicht heeft kennis genomen van het auditplan en ziet de eerste resultaten met belangstelling tegemoet.

Financiële positie

Op basis van een diepgaande analyse van de omstandigheden heeft het bestuur ervoor gekozen voor het jaar 2020 de pensioenopbouw te verlagen. Hiermee heeft het bestuur de opbouw beter in balans gebracht met de premie.

De raad beoordeelt het proces als zorgvuldig, er is tijdig overleg gevoerd met sociale partners, de juridische aspecten zijn goed in kaart gebracht en de belangen van alle deelnemers zijn evenwichtig afgewogen.

Beleggingen en balansmanagement

Het bestuur heeft het strategisch beleggingsbeleid en het jaarplan vastgesteld. Door middel van onder andere investment cases wordt een verdere onderbouwing gegeven aan het gevoerde beleid. De investment cases worden voorzien van een onafhankelijk oordeel van de risicobeheerfunctie. De countervailing power ten opzichte van beleggingscommissie en fiduciair beheerder en vastgoedadviseur is goed.

In het jaar 2020 staan belangrijke strategische vraagstukken zoals een ALM-studie en de herijking van de risicohouding en investment beliefs op de bestuurlijke agenda. De raad vindt het goed dat in de ALM-studie ook met een scenario van langdurig laag blijvende rente wordt gerekend. Dit gegeven de negatieve effecten van de huidige lage renteafdekking op de dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Het duurzaamheidsbeleid is in 2019 herijkt en vastgesteld. Het bestuur zal duurzaamheid integraal meenemen bij de beleggingen van het fonds. Daarbij beveelt de raad aan om expliciet aandacht te hebben voor risico's die samenhangen met klimaatverandering en hoe deze impact kunnen hebben op de beleggingsportefeuille.

Het bestuur heeft als doel om binnen drie jaar in de top 25 van de VBDO-benchmark de staan. De raad van toezicht plaatst kanttekeningen bij de toegevoegde waarde van deze doelstelling en geeft het bestuur in overweging de feitelijke duurzaamheidsdoelen die het op termijn wil bereiken te formuleren.

Communicatie

Het bestuur heeft duidelijke en juiste communicatie als strategisch uitgangspunt. In 2019 zijn veel stappen gezet om de deelnemers digitaal te informeren met een vernieuwde website en een nieuwe vorm van digitale klantbediening vanaf 2020. De raad doet de aanbeveling bij deelnemers te blijven peilen hoe de boodschap wordt ontvangen.

Evenwichtige belangenafweging

De evenwichtige belangenafweging door het bestuur is op grond van de wet een specifiek aandachtspunt voor het interne toezicht. De raad constateert dat evenwichtige belangenafweging een standaard aandachtspunt is in de besluitvormingsprocessen en door het bestuur concreet wordt ingevuld en zichtbaar gemaakt. Het verantwoordingsorgaan wordt hierbij betrokken en is ook alert op mogelijke belangentegenstellingen tussen betrokken groepen. De besluitvorming over het verlagen van de pensioenopbouw vormt hiervan een goed voorbeeld.

Het bestuur zou nog meer aandacht kunnen besteden aan bevorderen van draagvlak, bijvoorbeeld door het delen van zijn afweging met de (vertegenwoordigers van) belanghebbenden.

Reactie op bevindingen raad van toezicht

Het bestuur dankt de raad van toezicht voor zijn verslag. Ook in 2019 is op een open en constructieve wijze met de raad van toezicht samengewerkt.

Het bestuur neemt de algemene aanbevelingen van de raad van toezicht ter harte. Hieronder volgt een eerste reactie.

- ▶ Het bestuur volgt ook in 2020 de ontwikkelingen met betrekking tot de vernieuwing van het pensioenstelsel nauwgezet. Daarbij informeert het bestuur alle stakeholders zo goed mogelijk over de mogelijke consequenties ervan. De pensioencommissie onderzoekt of aanpassingen van de bestaande regeling nodig zijn om beter te kunnen aansluiten bij de toekomstige wensen van de sponsors en daar waar mogelijk voor te sorteren op het nieuwe stelsel.
- ▶ Verder zal het bestuur, zeker ook wat evenwichtige belangenafweging betreft, nog meer aandacht besteden aan het bevorderen van draagvlak onder de belanghebbenden.
- ▶ De aanbeveling met betrekking tot communicatie om bij deelnemers te peilen hoe de boodschap wordt ontvangen pakt het bestuur in 2020 op. Aan het einde van het jaar zal een deelnemersonderzoek worden gehouden.
- ▶ De wenselijkheid om (als onderdeel van het 'veranderplan') de inrichting en werking van de governance periodiek te evalueren, zal door het bestuur in 2020 verder worden uitgewerkt.
- ▶ Naar aanleiding van de MVB-doelstelling en de geplaatste kanttekeningen bij de toegevoegde waarde daarvan, zal het bestuur bestuderen in hoeverre feitelijke op termijn te behalen duurzaamheidsdoelen geformuleerd kunnen worden.
- ▶ De aanbeveling van de raad van toezicht om expliciet aandacht te hebben voor risico's die samenhangen met klimaatverandering en de mogelijke impact daarvan, neemt het bestuur ter harte. Dit is onderdeel van de ALM-studie in 2020 en wordt tevens in de Eigen Risico Beoordeling van 2020 worden betrokken.
- ▶ Het bestuur gaat in 2020 evalueren of de werkwijze met betrekking tot risicomanagement nog efficiënter in te richten is, conform aanbeveling van de raad van toezicht.

Het bestuur kijkt uit naar voortzetting van de prettige samenwerking met de raad van toezicht.

JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER

Na resultaatbestemming
(euro x mln)

		2019	2018
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)	5.712,0	5.160,9
Beleggingen voor risico deelnemers	(2)	150,8	124,9
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(3)	8,8	9,2
Vorderingen en overlopende activa	(4)	11,6	15,4
Overige activa	(5)	5,6	0,5
		5.888,8	5.310,9
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(6)		
Stichtingskapitaal		0,1	0,1
Algemene reserve		237,1	157,2
		237,2	157,3
Achtergestelde lening	(7)	100,0	100,0
Technische voorzieningen voor risico fonds	(8)	5.237,9	4.773,6
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(9)	150,8	124,9
Overige schulden en overlopende passiva	(10)	162,9	155,1
		5.888,8	5.310,9
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)			
Actuele dekkingsgraad		106,3	105,3
Beleidsdekkingsgraad		104,1	111,8

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(euro x mln)

		2019	2018
BATEN			
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	(11)	69,5	64,5
Premiebijdragen voor risico deelnemers	(12)	9,6	9,4
Beleggingsresultaten voor risico fonds	(13)	679,0	-197,2
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(14)	27,5	-6,3
		785,6	-129,6
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(15)	205,8	208,3
Pensioenuitvoeringskosten	(16)	4,6	4,4
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(17)	464,3	23,6
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(18)	25,9	-8,7
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(19)	0,4	0,3
Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds	(20)	1,5	1,7
Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers	(21)	-0,1	-0,4
Herverzekeringen	(22)	-0,2	-0,3
Overige lasten	(23)	3,5	3,5
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		705,7	232,4
Saldo van baten en lasten		79,9	-362,0
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		79,9	-362,0

KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode (euro x mln)

	2019	2018
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	73,3	56,7
Ontvangen premiebijdragen voor risico deelnemers	9,6	9,4
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	2,3	2,8
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico deelnemers	0,1	0,4
Betaalde pensioenuitkeringen	-205,6	-208,1
Ontvangen herverzekeringen	0,2	0,3
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-3,7	-4,5
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-4,8	-4,3
Betaalde rente achtergestelde lening	-3,5	-3,5
	-132,1	-150,8
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	4.275,3	4.325,4
Betaald inzake aankopen beleggingen	-4.228,7	-4.306,7
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	107,7	95,3
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	-6,3	38,7
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-10,8	-12,5
	137,2	140,2
Mutatie liquide middelen	5,1	-10,6
Verloop geldmiddelen		
	2019	2018
Liquide middelen per 1 januari	0,5	11,1
Mutatie liquide middelen	5,1	-10,6
Liquide middelen per 31 december	5,6	0,5

ALGEMENE TOELICHTING

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds APF, statutair gevestigd te Arnhem, is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers.

Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomsten en de Actuariële en Bedrijfs technische Nota van Stichting Pensioenfonds APF.

De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41047382.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving in het bijzonder Richtlijn 610.

De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in miljoenen euro's, tenzij anders is aangegeven.

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Opname in de balans en staat van baten en lasten

Een actief is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een verplichting is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een actief of verplichting is niet (meer) in de balans opgenomen:

- ▶ Als door een transactie (nagenoeg) alle toekomstige economische voordelen en (nagenoeg) alle risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.
- ▶ Vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Hierdoor kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties", die zowel een actief als een passief kan zijn.

Baten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermeerdering van het economisch potentieel - samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting - heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Lasten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermindering van het economisch potentieel - samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting - heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een actief en een verplichting zijn gesaldeerd (netto) opgenomen, als er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen én de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De hiermee samenhangende rentebaten en rentelasten zijn eveneens gesaldeerd opgenomen.

Reële waarde

Activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders is aangegeven.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening volgens Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt, die van invloed zijn op de grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa, verplichtingen, baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren, die -gegeven de omstandigheden- als redelijk zijn beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen, die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen zijn opgenomen:

- ▶ in het verslagjaar waarin de schatting is herzien, als de herziening alleen voor dat verslagjaar gevolgen heeft, of
- ▶ in het verslagjaar van herziening en toekomstige verslagjaren, als de herziening gevolgen heeft voor zowel het verslagjaar als toekomstige verslagjaren.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde.

Baten en lasten uit transacties in vreemde valuta's zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2019	31-12-2018
Koersen ten opzichte van de Euro:		
US dollar	1,1225	1,1432
Britse pond	0,8474	0,8976
Japanse yen	121,9877	125,4207
Zwitserse frank	1,0870	1,1269
Zweedse kroon	10,5078	10,1350
Deense kroon	7,4725	7,4625
Noorse kroon	9,8638	9,8988
Canadese dollar	1,4556	1,5613
Australische dollar	1,5969	1,6238
Hong Kong dollar	8,7463	8,9502

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen van dat soort beleggingen.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde die is bepaald op basis van de door de vermogensbeheerder van het fonds afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Voor niet-beursgenoteerde participaties is dit de door de vermogensbeheerder afgegeven intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de per balans datum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde participaties in beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de reële waarde op basis van de door de vermogensbeheerder van het fonds afgegeven intrinsieke waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde. Niet-beursgenoteerde vastrentende waarden zijn gewaardeerd op basis van de geschatte toekomstige nettokasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Positieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd onder derivaten.

Negatieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd onder overige schulden en overlopende passiva.

Overige beleggingen

Commodities

De commodities worden gewaardeerd tegen actuele waarde, te weten de som van de relevante marktnoteringen van de commodityfuture notes en de contante waarde van het obligatiedeel.

Herbelegd collateral

Effecten zijnde herbelegd cash collateral worden gewaardeerd tegen actuele waarde conform de beleggingscategorie waartoe de belegging behoort. Bij het ontbreken van een beurskoers wordt gebruik gemaakt van waarderingmodellen waarin wordt uitgegaan van bepaalde veronderstellingen, bijvoorbeeld ten aanzien van kredietrisico, vervroegde aflossingen en rentecurves.

Hedge funds

De hedge funds worden gewaardeerd tegen de reële waarde op basis van de door de beheerder van het fonds afgegeven waarde, zijnde een benadering van de marktwaarde. De waardering geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Geldmarktfondsen

Geldmarktfondsen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Securities lending

Het fonds neemt deel aan een securities lending programma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor beleggingen. Als onderpand ontvangen geldmiddelen worden opgenomen onder beleggingen. Uit securities lending voortvloeiende baten en lasten worden in de directe beleggingsopbrengsten verwerkt.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het fonds worden aangehouden. Voor risico van deelnemers wordt belegd in aandelen en obligaties.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

De herverzekerde pensioenverplichtingen zijn gewaardeerd tegen de gekapitaliseerde waarde van de herverzekeringspolissen, berekend volgens de door het fonds gehanteerde actuariële grondslagen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenpartij. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

De algemene reserve is bedoeld voor het opvangen van niet gekwantificeerde risico's, zoals algemene bedrijfsrisico's en kostenrisico's, als buffer voor beleggingsrisico's en als bron voor mogelijke toekomstige toeslagen. Het saldo van baten en lasten wordt via de res ultaatbestemming toegevoegd of onttrokken aan de algemene reserve, al naar gelang de uitkomst.

Achtergestelde lening

Op 30 september 2005 is door AkzoNobel een lening verstrekt van € 100 mln. met een rentepercentage van 3,5%. Aan de aflossing van de lening zijn voorwaarden verbonden betreffende de vermogenspositie op aflossingsdatum en het oordeel van DNB hierover. Waardering vindt plaats tegen geamortiseerde kostprijs. Bij het fonds is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde. Deze lening is achtergesteld bij alle andere schulden.

Technische voorzieningen voor risico fonds

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) voor risico van het fonds wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de toegekende onvoorwaardelijke toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo boekjaar.

Bij de berekening van de VPV is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum verleende toeslagen zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt voor arbeidsongeschikten rekening gehouden met de tot pensioendatum op te bouwen pensioenaanspraken.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Marktrente

Gebaseerd op de rentetermijnstructuur, zoals gepubliceerd door DNB, per einde boekjaar. Deze rentetermijnstructuur is vastgesteld met gebruikmaking van de UFR-methodiek.

Overlevingstafels

Prognosetafel AG2018, startjaar 2020 (2018: Prognosetafel AG2018, startjaar 2019). Hierbij worden leeftijds afhankelijke sterftecorrecties toegepast, gebaseerd op de fondsspecifieke ervaringssterfte. Het gebruikte model is een combinatie tussen de waargenomen sterfte binnen het fonds en een extern model.

Partnerfrequentie

Voor het nabestaandenpensioen tot de pensioendatum wordt het zogenaamde onbepaalde partnersysteem gehanteerd. De gehanteerde partnerfrequenties zijn gelijk aan de fondsspecifieke samenlevingsfrequenties voor APF. Voor het uitruilbaar partnerpensioen worden de partnerfrequenties vanaf 60 jaar verondersteld gelijk te zijn aan 1. Voor de pensioentrekkenden wordt rekening gehouden met de werkelijke burgerlijke staat en gereserveerd volgens het bepaalde partnersysteem.

Leeftijdsverschil man-vrouw

De partner van een mannelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar jonger te zijn; de partner van een vrouwelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar ouder te zijn.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

De voorziening voor toekomstige excassokosten is gelijk aan 2,0% (2018: 2,0%) van de netto voorziening pensioenverplichtingen. Deze voorziening is begrepen in de VPV.

Grondslag voor wezenpensioen

Voor het uitgesteld wezenpensioen is een opslag van 0,2% (2018: 0,2%) gehanteerd op de VPV voor uitgesteld levenslang ouderdompensioen voor niet-pensioentrekkende deelnemers.

Overige componenten van de technische voorzieningen

Het fonds houdt een IBNR voorziening aan om rekening te houden met de toekomstige schadelast voor zieke deelnemers op balansdatum die na twee wachttijden arbeidsongeschikt kunnen worden verklaard. De verplichting wordt geschat op basis van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid waarbij wordt uitgegaan van een opgave van alle ziektegevallen van dat moment. Afhankelijk van de verstreken duur van de ziekmelding is per persoon een inschatting gemaakt van de schade.

Het fonds baseert zich op een jaarlijks door de werkgever aangeleverd bestand met werknemers die op balansdatum 31 december ziek zijn. Vervolgens worden met behulp van overlevings- en invalideringskansen op deelnemersniveau risicokapitalen arbeidsongeschiktheid (premiëvrijstelling en AO-uitkering) vastgesteld. Op basis van anciënniteit van de ziekmeldingen wordt uiteindelijk een (verloop van de) IBNR afgeleid voor deze zieke deelnemers, zijnde mogelijke schadegevallen voor het fonds.

Aan de berekening van de IBNR voorziening liggen dezelfde actuariële grondslagen en veronderstellingen ten grondslag als gehanteerd bij de vaststelling van de VPV. Daarnaast wordt géén revalidatie verondersteld en zijn de invalideringskansen afhankelijk verondersteld van anciënniteit van de ziekmelding. Voor mannen en vrouwen die maximaal 1 kwartaal ziek zijn geldt een invalideringskans van 5%; na maximaal 2 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 10%; na maximaal 3 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 20%; na maximaal 4 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 30%; na maximaal 5 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 50%; na maximaal 6 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 75%; en na meer dan 6 kwartalen ziekte geldt een invalideringskans van 100%.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers is bepaald door de waardering van de tegenover deze voorziening aangehouden beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De (actuele) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen voor risico fonds plus de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers zoals opgenomen in de balans.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Voor zover niet anders vermeld worden baten en lasten verwerkt in het resultaat van het jaar waarop zij betrekking hebben.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Premiebijdragen voor risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar)bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare premiereregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico fonds

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Directe beleggingsopbrengsten zijn rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten, e.d. Dividend is verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Indirecte beleggingsopbrengsten zijn gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten:

- ▶ Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen.
- ▶ Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen.
- ▶ Verkoopkosten zijn verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico fonds.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Saldo overdrachten van rechten risico fonds

Dit is het saldo van overgenomen en overgedragen pensioenaanspraken.

Overige baten

De overige baten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Overige lasten

De overige lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Hierbij worden alle ontvangsten en uitgaven als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

TOELICHTING OP DE BALANS

(euro x mln)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico fonds Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Eliminatie risico deelnemers	Totaal
Stand per 1 januari 2019	484,0	1.294,3	2.811,8	-31,4	637,5	-124,9	5.071,3
Aankopen	112,7	771,3	2.004,4	53,0	1.287,7	-9,7	4.219,4
Verkopen	-116,6	-842,7	-2.017,5	-	-1.298,9	11,3	-4.264,4
Overige mutaties	0,1	-0,1	-2,3	1,1	-10,1	-	-11,3
Waardemutaties	65,6	300,6	163,4	71,9	9,4	-27,5	583,4
Stand per 31 december 2019	545,8	1.523,4	2.959,8	94,6	625,6	-150,8	5.598,4
Bij: Derivaten met een negatieve waarde							113,6
							5.712,0

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Eliminatie risico deelnemers	Totaal
Stand per 1 januari 2018	478,8	1.606,3	2.792,7	-35,7	720,6	-133,6	5.429,1
Aankopen	159,8	950,9	2.179,5	94,4	922,4	-9,8	4.297,2
Verkopen	-146,6	-1.130,3	-2.120,3	-	-928,5	12,2	-4.313,5
Overige mutaties	-2,6	2,6	0,8	-0,9	-59,9	-	-60,0
Waardemutaties	-5,4	-135,2	-40,9	-89,2	-17,1	6,3	-281,5
Stand per 31 december 2018	484,0	1.294,3	2.811,8	-31,4	637,5	-124,9	5.071,3
Bij: Derivaten met een negatieve waarde							89,6
							5.160,9

De overige mutaties hebben o.a. betrekking op mutaties liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerder, lopende interesten en nog af te handelen beleggingstransacties.

De derivaten en collateral met een negatieve positie zijn opgenomen onder de overige schulden.

Reële waarde

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsoverdrachten en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van contante waardeberekeningen, de intrinsieke waarde of een andere methode.

- ▶ Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen (vastgoed)aandelen en obligaties.
- ▶ De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- ▶ Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Deze rapportages zijn door een accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt vaak niet synchroon met het boekjaar van het fonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt. Ook banktegoeden worden hier gepresenteerd.

Op basis van deze indeling kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Genoteerde Marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekningen	Intrinsieke Waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2019						
Vastgoedbeleggingen	249,1	-	-	296,7	-	545,8
Aandelen	1.224,9	-	-	298,5	-	1.523,4
Vastrentende waarden	2.469,6	-	-	490,2	-	2.959,8
Derivaten	-	-	94,6	-	-	94,6
Overige beleggingen	61,8	-	-	588,9	-	650,7
Totaal	4.005,4	-	94,6	1.674,3	-	5.774,3

	Genoteerde Marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekningen	Intrinsieke Waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2018						
Vastgoedbeleggingen	186,1	-	-	297,9	-	484,0
Aandelen	1.030,8	-	-	263,5	-	1.294,3
Vastrentende waarden	2.485,0	-	-	326,8	-	2.811,8
Derivaten	-	-	-31,4	-	-	-31,4
Overige beleggingen	54,3	-	-	583,2	-	637,5
Totaal	3.756,2	-	-31,4	1.471,4	-	5.196,2

De opgave van de aandelen en vastrentende waarden zijn inclusief de intern belegde beleggingen voor risico deelnemers en inclusief de derivaten met een negatieve positie.

De overige beleggingen zijn inclusief herbelegd en cash collateral uit hoofde van securities lending.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Schatting van reële waarde

De belangrijkste gehanteerde methoden en veronderstellingen voor het schatten van de reële waarde van financiële instrumenten zijn:

Valutaderivaten: forward transacties worden gewaardeerd op de bestaande valuta- en renteversillen.

Aandelenderivaten: beursgenoteerde futures worden gewaardeerd op genoteerde marktprijzen.

Rentederivaten: rente swaps worden gewaardeerd op basis van de Eonia rentecurve.

Vastrentende waarden: netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.

Vastgoedbeleggingen

Specificatie naar soort:

	31-12-2019	31-12-2018
Beursgenoteerd indirect vastgoed	249,1	186,1
Niet beursgenoteerd indirect vastgoed	296,7	297,9
	545,8	484,0

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Zelfstandig beursgenoteerde aandelen	1.224,9	1.030,8
Aandelenbeleggingsfondsen	298,5	263,5
	1.523,4	1.294,3

Per balansdatum is een bedrag van € 174,0 mln (31 december 2018: € 164,7 mln) aan aandelen uitgeleend. Voor het risico van niet teruglevering zijn zekerheden ontvangen tot een bedrag van € 185,1 mln (31 december 2018: € 171,6 mln).

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Staatsobligaties *	1.636,1	1.687,9
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	810,7	776,3
Obligatiebeleggingsfondsen	129,1	118,1
Hypotheekfondsen	361,1	208,7
Overige	22,8	20,8
	2.959,8	2.811,8

* Inclusief € 124,5 mln (2018: € 160,5 mln) aan obligaties uitgegeven door financiële instellingen die staatssteun ontvangen.

De obligaties zijn beursgenoteerd.

De hypotheekfondsen en een obligatiebeleggingsfonds zijn niet beursgenoteerd.

Per balansdatum is een bedrag van € 611,9 mln (31 december 2018: € 742,7 mln) aan obligaties uitgeleend. Voor het risico van niet teruglevering zijn zekerheden ontvangen tot een bedrag van € 628,9 mln (31 december 2018: € 773,9 mln).

Derivaten

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Valutaderivaten	10,7	0,4
Rentederivaten	83,9	-31,8
	94,6	-31,4

De derivaten zijn niet beursgenoteerd.

De derivaten met een negatieve waarde zijn opgenomen onder overige schulden en overlopende passiva.

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De

portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met geselecteerde partijen met een door Achmea IM, gebaseerd op haar eigen ratingbeleid, gecontroleerde kredietwaardigheid. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand.

De derivatenposities per 31 december 2019:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Futures	151,9	-	-
Valutatermijncontracten	1.600,6	14,3	3,6
Renteswaps	-505,0	193,9	110,0
		208,2	113,6

De derivatenposities per 31 december 2018:

Type contract	Contract- Omvang	Activa	Passiva
Futures	78,3	-	-
Valutatermijncontracten	1.457,0	6,9	6,5
Renteswaps	-729,0	51,3	83,1
		58,2	89,6

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Commodities (grondstoffen, edele metalen)	219,0	201,4
Herbelegd en cash collateral	36,8	54,3
Liquide middelen	-8,3	38,9
Hedge funds	274,7	263,8
Geldmarktbeleggingsfondsen	76,1	89,9
Beleggingsdebiteuren	28,4	27,5
Beleggingscrediteuren	-1,1	-38,3
	625,6	637,5

De commodities en hedge funds zijn niet beursgenoteerd.

Herbelegd en cash collateral kan als volgt worden gesplitst:

Sector	31-12-2019		31-12-2018	
	Cash	In %	Cash	In %
Financiële instellingen	24,0	65,2	35,7	65,7
Overig	3,0	8,2	-	-
Overheid	5,7	15,5	2,0	3,7
Cash	4,1	11,1	16,6	30,6
Totaal	36,8	100,0	54,3	100,0

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	2019	2018
Stand per 1 januari	124,9	133,6
Premie en stortingen	9,3	9,5
Onttrekkingen	-10,9	-11,9
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	27,5	-6,3
Stand per 31 december	150,8	124,9

De beleggingen voor risico deelnemer zijn volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Aandelen	114,8	49,8
Vastrentende waarden	36,0	75,1
	150,8	124,9

De verschuiving van vastrentende waarden naar aandelen is het gevolg van de nieuwe lifecycle per 1-1-2019.

3. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2019	2018
Verloopoverzicht herverzekeringsdeel technische voorzieningen:		
Stand per 1 januari	9,2	9,5
Wijziging marktrente	0,6	0,2
Overige mutaties	-0,2	0,3
Vrijval uitkeringen herverzekering	-0,8	-0,8
Stand per 31 december	8,8	9,2

Gecedeerde verzekeringen

De werkgever Akzo Nobel N.V. heeft in het verleden bedrijven overgenomen waarvan de opgebouwde pensioenaanspraken zijn achtergebleven bij de verzekeraar waar het pensioen was ondergebracht. De deelnemers zijn volledig in de regeling van het fonds opgenomen, waarbij ook de bij het overgenomen bedrijf doorgebrachte diensttijd pensioengevend is geworden. De bij de verzekeraar opgebouwde nominale aanspraken worden als aftrekbedrag in aanmerking genomen binnen de regeling van het fonds. Bij pensionering wordt door Pensioenfonds APF het volledige pensioen uitbetaald. De uitkeringen die bij de betreffende verzekeraars zijn opgebouwd moeten worden gecedeerd aan het fonds.

4. Vorderingen en overlopende activa

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Vorderingen op werkgevers	11,6	15,4
Over de vordering op de werkgevers wordt geen intrest berekend.		
Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van minder dan één jaar.		

5. Overige activa

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
ABN AMRO	5,6	0,5

Onder de liquide middelen worden kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen opgenomen die onmiddellijk of op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben.
Het fonds heeft een kredietfaciliteit van € 18,0 mln.

PASSIVA

6. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Stichtingskapitaal	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2019	0,1	157,2	157,3
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-	79,9	79,9
Stand per 31 december 2019	<u>0,1</u>	<u>237,1</u>	<u>237,2</u>

	Stichtingskapitaal	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2018	0,1	519,2	519,3
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-	-362,0	-362,0
Stand per 31 december 2018	<u>0,1</u>	<u>157,2</u>	<u>157,3</u>

	<u>31-12-2019</u>		<u>31-12-2018</u>	
		ln %		ln %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	5.725,9	106,3	5.155,8	105,3
Af: technische voorzieningen	5.388,7	100,0	4.898,5	100,0
Eigen vermogen (inclusief achtergestelde lening)	<u>337,2</u>	<u>6,3</u>	<u>257,3</u>	<u>5,3</u>
Af: vereist eigen vermogen	907,1	16,8	842,8	17,2
Tekort t.o.v. VEV	<u>-569,9</u>	<u>-10,5</u>	<u>-585,5</u>	<u>-11,9</u>
Minimaal vereist eigen vermogen	219,0	4,1	199,9	4,1
Actuele dekkingsgraad		<u>106,3</u>		<u>105,3</u>
Beleidsdekkingsgraad		<u>104,1</u>		<u>111,8</u>

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als reserwetekort, omdat de actuele dekkingsgraad van het fonds lager is dan het vereist eigen vermogen, maar voor afronding iets hoger ligt dan het minimaal vereist eigen vermogen, dat afgerond eveneens op 104,1% uitkomt. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van de door DNB ontwikkelde standaardtoets, de zogenaamde S-toets. De dekkingsgraad wordt bepaald door het pensioenvermogen te delen door de technische voorzieningen (inclusief voorziening pensioenverplichting risico deelnemers). Het pensioenvermogen wordt als volgt vastgesteld: totale activa -/- overige schulden en overlopende passiva -/- achtergestelde lening. Voor het berekenen van de dekkingsgraad wordt artikel 8 van het Financieel Toetsingskader zodanig geïnterpreteerd dat de achtergestelde lening als onderdeel van het eigen vermogen ultimo 2019 voor € 100,0 mln wordt meegenomen. De actuele dekkingsgraad is berekend door het saldo pensioenvermogen € 5.725,9 mln te delen door de technische voorzieningen € 5.388,7 mln en komt daarmee uit op 106,3%.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad is als volgt:

	2019	2018
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	105,3	112,7
M1 Premie	-0,3	-0,5
M2 Uitkeringen	0,2	0,6
M3 Toeslagen	-	-0,4
M4 Rentetermijnstructuur	-11,5	-3,7
M5 Rendement	14,0	-3,8
Wijziging grondslagen	-	0,5
M6 Overig	-1,4	-0,1
Dekkingsgraad per 31 december	106,3	105,3

Herstelplan

Het FTK bepaalt dat pensioenfonds een herstelplan moeten indienen bij DNB indien de beleidsdekkingsgraad onder het niveau van de vereiste dekkingsgraad ligt (per 31 december 2018: 116,7%). Er is dan sprake van een reserwetekort. Omdat de beleidsdekkingsgraad op de peildatum (31 december 2018: 111,8%) lager dan de vereiste dekkingsgraad was, moest Pensioenfonds APF een herstelplan 2019 opstellen. In dit herstelplan 2019 dient te worden aangetoond dat Pensioenfonds APF in maximaal 10 jaar herstelt tot de vereiste dekkingsgraad.

Het pensioenfonds heeft het herstelplan 2019 op 31 maart 2019 ingediend. DNB heeft het herstelplan beoordeeld. De goedkeuring van DNB is ontvangen op 19 mei 2019.

In het eerste kwartaal van 2020 is het herstelplan 2019 geëvalueerd. Aangezien het pensioenfonds zich eind 2019 nog steeds in een reserwetekort bevond doordat de beleidsdekkingsgraad met 104,1% onder de vereiste dekkingsgraad lag, is in het eerste kwartaal van 2020 een nieuw herstelplan 2020 bij DNB ingediend dat is aangepast naar de actuele situatie. In dit herstelplan 2020 is aangetoond dat Pensioenfonds APF in maximaal 10 jaar herstelt tot de vereiste dekkingsgraad.

7. Achtergestelde lening

Dit betreft een bij AkzoNobel opgenomen achtergestelde lening met een rentepercentage van 3,5%. Er vinden geen tussentijdse aflossingen plaats. Bij faillissement zal de lening afgelost worden nadat alle overige schulden zijn voldaan. De achtergestelde lening mag volgens de FTK regelgeving voor maximaal 50% van het Eigen Vermogen van het fonds worden meegeteld ten behoeve van de dekkingsgraad. Ultimo 2019 is dat voor een bedrag van € 100,0 mln. (2018: € 100,0 mln.). De achtergestelde lening kan uitsluitend met toestemming van toezichthouder DNB worden afgelost.

8. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2019	2018
Stand per 1 januari	4.773,6	4.750,0
- Pensioenopbouw	79,3	75,2
- Toeslagen	-0,2	18,9
- Rentetoevoeging	-11,0	-12,1
- Pensioenuitkeringen en afkopen	-206,0	-208,9
- Uitvoeringskosten	-2,7	-2,8
- Saldo overdrachten van rechten	-1,6	-1,9
- Wijziging markttrente	603,8	166,0
- Wijziging actuariële uitgangspunten	1,9	-24,7
- Overige wijzigingen	0,8	13,9
Stand per 31 december	5.237,9	4.773,6

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds naar categorie van deelnemers:

	31-12-2019		31-12-2018	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	5.390	1.415,4	5.475	1.226,1
Gewezen deelnemers	10.456	1.093,4	10.734	877,6
Pensioengerechtigden	16.996	2.705,4	17.287	2.641,6
IBNR voorziening voor arbeidsongeschiktheid	-	13,2	-	16,1
Overige bestanddelen*	-	10,5	-	12,2
	32.842	5.237,9	33.496	4.773,6

*De overige bestanddelen bestaan onder andere uit een voorziening voor latent wezenpensioen, AOW Eigen Beheer en een voorziening voor premiebijdragen.

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

De technische voorzieningen hebben een langlopend karakter.

Toeslagverlening

De toeslagverlening over de pensioenaanspraken en -rechten als gevolg van de loon- en prijsontwikkelingen is voorwaardelijk. De financiële positie van het fonds speelt hierbij een belangrijke rol. Het fonds probeert de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers aan de pensioenregeling te verhogen op basis van de algemene loonindex van AkzoNobel met inachtneming van het daaromtrent bepaalde in het pensioenreglement. Onder de algemene loonindex vallen uitsluitend de inkomensverhogingen die door de directie van AkzoNobel als algemeen worden aangemerkt. Voor gewezen deelnemers wordt het door het CBS gepubliceerde prijsindexcijfer '-CPI Alle Huishoudens Totaal' over de periode september-september - met een maximum van 4% met inachtneming van het bepaalde in het pensioenreglement gebruikt. Er is geen recht op verhoging en het is niet zeker of en in hoeverre verhoging zal plaatsvinden. De toezegging van de verhoging is derhalve voorwaardelijk. Het bestuur beslist of wel of geen toeslagverlening van de pensioenaanspraken plaatsvindt. De verhoging is mede afhankelijk van de vermogenspositie van het fonds.

Toeslagverlening actieven en inactieven in 2019

Eind 2019 vond besluitvorming plaats over verhoging van pensioenaanspraken per 1 januari 2020. In het FTK is bepaald dat (gedeeltelijke) toeslagverlening pas mogelijk is bij een beleidsdekkingsgraad van tenminste 110%. Aangezien de beleidsdekkingsgraad van het fonds ultimo november 2019 zich niet boven 110% bevond kon per 1 januari 2020 geen toeslag worden toegekend.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% toeslag is verleend. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Inhaaltoeslagen zijn daarom de komende jaren niet te verwachten.

9. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2019	2018
Stand per 1 januari	124,9	133,6
Stortingen	9,3	9,5
Onttrekkingen	-10,9	-11,9
Waardemutaties	27,5	-6,3
Stand per 31 december	150,8	124,9

10. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2019	31-12-2018
Uitkeringen	2,5	2,2
Derivaten met negatieve waarde	113,6	89,6
Verplichtingen uit hoofde van herbelegd en cash collateral	36,8	54,3
Waardeoverdrachten	0,1	-
Afdracht loonheffing en premies	4,5	4,6
Te betalen kosten	0,7	0,8
Af te dragen BTW uit premie	0,1	0,2
Schulden inzake verlegde BTW	0,1	0,1
Overige schulden	4,5	3,3
	162,9	155,1

De schulden hebben overwegend een resterende looptijd van minder dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de deelnemers en de onderneming na afloop van de uitvoeringsovereenkomst moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

	31-12-2019	31-12-2018
Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen	5.388,7	4.898,5
Buffers:		
S1 Renterisico	83,1	149,4
S2 Risico zakelijke waarden	686,0	626,8
S3 Valutarisico	65,6	61,7
S4 Grondstoffenrisico	107,4	98,1
S5 Kredietrisico	246,5	187,9
S6 Verzekeringstechnisch risico	124,0	112,6
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	149,3	136,3
Diversificatie effect	-554,8	-530,0
Totaal S (vereiste buffers)	907,1	842,8
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	6.295,8	5.741,3
Aanwezig vermogen	5.725,9	5.155,8
Tekort	-569,9	-585,5

Het fonds heeft ter afdekking van risico's bepaalde derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers op de volgende wijze rekening gehouden:

Renterisico

Op basis van het strategisch beleid wordt tenminste 35% van het renterisico op basis van markttrente afgedekt.

Valutarisico

Het valutarisico van beleggingen in USD, GBP, JPY, CHF, CAD en AUD wordt volgens het strategische beleid volledig afgedekt. Hierbij wordt verondersteld dat 25% van de aandelen opkomende markten gerelateerd zijn aan de Amerikaanse dollar. Deze categorie wordt om deze reden voor 25% afgedekt naar euro's.

Bij de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe, waarbij voor actief beheer van de aandelenportefeuille (S10), op basis van de volatiliteit van deze portefeuille een correctie wordt toegepast voor risico zakelijke waarden. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix in de evenwichtssituatie.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagenbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs (koers)risico en het valutarisico. De waardedaling van de beleggingen is het prijsrisico. Het fonds belegt in zakelijke waarden en vastrentende waarden. Bij belegging in zakelijke waarden is het de verwachting dat deze op termijn een hoger rendement genereren welke nodig is gezien de toeslagambitie van het fonds. De beheersing van de risico's van beleggingen in zakelijk waarden wordt bereikt door voldoende spreiding over beleggingscategorieën, regio's en sectoren.

Het valutarisico van beleggingen in USD, GBP, JPY, CHF, CAD en AUD wordt volledig afgedekt door het afsluiten van valuta termijn contracten. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst door de uitvoerder in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat door een daling van de markrente de waarde van de pensioenverplichtingen harder stijgt (verlies) dan de waarde van de vastrentende waarden portefeuille (winst). Het renterisico is expliciet geworden door de overgang van een vaste rekenrente naar een rekenrente op basis van de swapcurve in het kader van het financieel toetsingskader van DNB.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2019		31-12-2018	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (voor derivaten)	2.959,8	6,9	2.811,8	5,9
Duration van de vastrentende waarden (na derivaten)	3.054,4	11,4	2.780,3	9,5
Duration van de totale portefeuille (na derivaten) *	5.693,0	6,4	5.130,3	5,7
Technische voorzieningen	5.388,7	16,1	4.773,6	15,0

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het fonds is gericht op het verkleinen van de "duration-mismatch". De duration mismatch kan worden verkleind door het kopen van meer langlopende obligaties in plaats van aandelen, het binnen de portefeuille vervangen van kortlopende obligaties door langlopende obligaties of door middel van renteswaps of swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het fonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Hierdoor wordt de "duration-mismatch" verkleind, maar het fonds wordt wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het fonds aan de tegenpartij betaalt. Met een swaption kan het fonds tijdelijk het risico van een verdere rentedaling afdekken. Hiervoor betaalt het fonds een premie. Bij het afsluiten van een swap of een swaption kunnen dus mismatchrisico's worden afgedekt, maar worden nieuwe risico's geïntroduceerd die gepaard gaan met dit soort instrumenten (zoals liquiditeit-, tegenpartij- en juridisch risico).

* Betreft duration van de totale portefeuille (na derivaten) exclusief beleggingsvorderingen en -schulden, liquide middelen en lopende interest.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	197,2	6,7	199,9	7,1
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	885,5	29,9	922,1	32,8
Resterende looptijd > 5 jaar	1.877,1	63,4	1.689,8	60,1
	2.959,8	100,0	2.811,8	100,0

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden oftewel prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa	496,7	91,0	444,1	91,8
Noord-Amerika	31,1	5,7	25,8	5,3
Azië	9,5	1,7	8,4	1,7
Oceanië	8,5	1,6	5,7	1,2
	545,8	100,0	484,0	100,0

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	282,7	18,6	242,7	18,8
Nijverheid en industrie	217,5	14,1	206,0	15,8
Handel	308,5	20,3	264,1	20,4
Overige dienstverlening	496,1	32,6	407,0	31,5
Diversen	218,6	14,4	174,5	13,5
	1.523,4	100,0	1.294,3	100,0

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar regio:				
Europa	354,0	23,2	300,6	23,2
Noord-Amerika	731,2	48,0	606,5	46,9
Azië	137,7	9,0	120,8	9,3
Oceanië	32,8	2,2	31,2	2,4
Opkomende markten	267,7	17,6	235,2	18,2
	1.523,4	100,0	1.294,3	100,0

S3 Valutarisico

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo 2019 circa 33,4% (2018: 31,8%) van de beleggingsportefeuille en is voor 83,1% (2018: 89,4%) afgedekt door de euro. De belangrijkste valuta daarin zijn USD en GBP. Het strategische beleid van het fonds is om USD, GBP, JPY, CHF, CAD en AUD op strategische gewichten af te dekken. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 10,7 mln positief.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta-derivaten	Nettopositie na afdekking 2019	Nettopositie na afdekking 2018
US dollar*	1.200,3	-1.229,3	-29,0	-129,2
Britse pond	128,8	-130,9	-2,1	-5,0
Japanse yen	95,6	-98,0	-2,4	-10,6
Zwitserse frank	70,2	-55,9	14,3	3,5
Zweedse kroon	28,0	-	28,0	20,5
Deense kroon	7,2	-	7,2	9,3
Noorse kroon	14,2	-	14,2	13,3
Canadese dollar	57,9	-40,9	17,0	21,1
Australische dollar	35,7	-28,1	7,6	5,0
Hong Kong dollar	83,9	-	83,9	83,0
Overige valuta	183,0	-	183,0	163,8
	1.904,8	-1.583,1	321,7	174,7

* Verondersteld wordt dat 25% (2018: 25%) van de emerging markets aandelen gerelateerd zijn aan de Amerikaanse dollar en daarom wordt deze categorie voor 25% afgedekt naar euro.

S4 Grondstoffenrisico

Het fonds belegt conform de beleggingsrichtlijnen middels commodityderivaten in grondstoffen. Vanuit spreidingsoverwegingen en de lange termijn rendementsverwachtingen van grondstoffen is besloten middels een onderweging ten opzichte van het strategisch evenwicht in deze categorie te blijven beleggen.

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

Specificatie vastrentende waarden naar sector:	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Nederlandse overheidsinstellingen	176,0	6,0	183,6	6,5
Buitenlandse overheidsinstellingen	1.394,6	47,1	1.467,6	52,2
Financiële instellingen	827,6	28,0	662,0	23,6
Handels- en industriële instellingen	311,8	10,5	292,2	10,4
Overige	249,8	8,4	206,4	7,3
	2.959,8	100,0	2.811,8	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2019	31-12-2018
--	------------	------------

		In %		In %
AAA	942,8	32,0	911,4	32,4
AA	803,1	27,1	760,0	27,0
A	328,7	11,1	275,4	9,8
BBB	634,6	21,4	617,7	22,0
BB	85,5	2,9	92,7	3,3
B	106,1	3,6	94,8	3,4
CCC	24,5	0,8	22,8	0,8
CC en lager	7,0	0,2	2,3	0,1
Geen rating	27,5	0,9	34,7	1,2
	2.959,8	100,0	2.811,8	100,0

De ratings zijn gebaseerd op de SAC rating, de Syntrus Achmea Composite long term debt rating. Dit is een gemiddelde van de 3 ratings van Moody's, Standard & Poors en Fitch.

Er is blootstelling naar debiteuren vanaf CCC en lager via de beleggingsinstellingen Global Emerging Market Debt Fund en de Global High Yield Pool.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van herbelegd collateral vanuit securities lending kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
AAA	2,1	5,7	6,2	11,4
AA	12,3	33,5	11,2	20,6
A	18,3	49,7	26,3	48,5
Cash	4,1	11,1	10,6	19,5
	36,8	100,0	54,3	100,0

S6 Verzekeringstechnisch risico

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van Prognosetafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte en een opslag voor sterftetrend-ontwikkeling is het langlevensrisico zo goed mogelijk verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor nog niet volledig is voorzien.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

- ▶ Als gevolg van de samenstelling van het verzekerden bestand zijn de uitkeringen structureel hoger dan de premies.
- ▶ Ultimo 2019 zijn er voldoende obligaties, die onmiddellijk zonder waardeverlies verkocht kunnen worden om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hi eronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

Dit betreft de volgende posten (in %):

	31-12-2019	31-12-2018
Staatsobligaties Duitsland	7,5	10,3
Staatsobligaties Frankrijk	5,2	5,3
Staatsobligaties Italië	2,5	2,1
Staatsobligaties Nederland	2,9	3,4
Achmea IM Geldmarkt Fonds	3,8	4,1
Achmea IM Global High Yield Fonds	2,3	2,2
AeAM Dutch Mortgage Fund	2,0	1,7
CBRE Dutch Residential Fund	-	1,7
Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund inzake APF	2,7	-

In het algemeen geldt dat een concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Ondanks het feit dat in bovenstaande tabel grote concentraties gepresenteerd zijn is naar de mening van het bestuur geen aanvullende buffer in S8 nodig.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering door middel van performance rapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheerrisico

Het actief beheerrisico heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nageleefde portefeuille. De mate van actief beheer is bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de portefeuille vastgestelde benchmark. De tracking error over 2019 is 3,0% (2018: 3,0%).

Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

De bestuurders ontvangen een vaste vergoeding. Er zijn geen leningen verstrekt aan (voormalige) bestuurders en er zijn geen vorderingen op (voormalige) bestuurders. Onder punt 16 is meer informatie opgenomen betreffende de vergoeding voor bestuursleden.

Overige transacties met verbonden partijen

Inzake de uitvoeringsovereenkomsten tussen fonds en werkgevers met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant: de werkgevers leveren de basisgegevens aan. Met de werkgevers heeft het fonds de afspraak dat voor een periode van vijf jaren een vaste premie wordt berekend.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ontvangen zekerheden en garanties

Het fonds leent sinds jaren effecten uit (securities lending), waarbij als zekerheid cash (liquiditeiten) of non-cash (effecten) wordt ontvangen van de lenende partij. De verhouding tussen uitgeleende effecten en de ontvangen zekerheden blijken uit onderstaande tabel:

	31-12-2019	31-12-2018
Uitgeleende effecten		
Aandelen	174,0	164,7
Vastrentende waarden	<u>611,9</u>	<u>742,7</u>
	<u>785,9</u>	<u>907,4</u>
Actuele waarde ontvangen zekerheden		
Cash (herbelegd)	32,7	42,4
Cash (niet-herbelegd)	4,1	11,9
Non cash	<u>777,2</u>	<u>891,3</u>
	<u>814,0</u>	<u>945,6</u>

De ontvangen cash wordt door de custodian Northern Trust hoofdzakelijk belegd in kortlopende instrumenten. Het cash collateral is in de balans verantwoord onder de overige beleggingen.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft in 2019 de uitbestedingsovereenkomst met Achmea Pensioenservices verlengd, met een looptijd tot 31 december 2020. De vergoeding in 2019 bedroeg € 3,0 mln (2018: € 3,0). De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 3,0 mln.

In 2016 is een contract met Achmea Investment Management afgesloten voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van één maand. Verder heeft het fonds een contract met Sweco Capital Consultants afgesloten voor beheer van en advies over de vastgoedportefeuille. Voor de dienstverlening met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen heeft het fonds een contract met BMO Global Asset Management.

Geen van de contracten classificeert in principe als langlopende contractuele verplichting.

Onderpand derivaten

Het fonds heeft eind 2019 € 128,5 miljoen (2018: € 30,1 miljoen) aan onderpand ontvangen in de vorm van hoogwaardige (staats)obligaties als gevolg van een positieve waardeontwikkeling van derivaten. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Daarnaast heeft het fonds € 44,4 miljoen (2018: € 75,5 miljoen) aan onderpand verstrekt in de vorm van hoogwaardige (staats)obligaties als gevolg van een negatieve waardeontwikkeling van derivaten.

Bij het aangaan van de derivaten is tevens onderpand verstrekt aan de centrale clearing partij in de vorm van hoogwaardige (staats)obligaties. Eind 2019 betrof dit € 3,9 miljoen (2018: € 16,6 miljoen).

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Coronacrisis

In de eerste maanden van 2020 is de dekkingsgraad van Pensioenfonds APF hard geraakt door de gevolgen van de coronacrisis die na de wereldwijde uitbraak van covid-19 is ontstaan. Op 24 maart heeft het bestuur besloten dat het financiële crisisplan van toepassing wordt verklaard. De geschatte actuele dekkingsgraad lag op dat moment meerdere dagen op rij onder het niveau van de kritische dekkingsgraad van 89,9%. Eind februari zijn reeds de voorbereidingen door een 'dijkbewakingsteam' opgestart. Vanaf 24 maart 2020 opereert hetzelfde team als het formele crisisteam van het fonds en heeft tot en met april 2020 op weekbasis een crisioverleg gehad. Vanaf mei 2020 wordt tweewekelijks een crisioverleg gehouden en ad hoc indien daar aanleiding toe is. De onderwerpen waar het crisisteam veel aandacht aan heeft besteed en blijft besteden zijn met name:

- ▶ Liquiditeiten beheer en borging van het uitkeringsproces
 - ▶ Borging bestuurlijke besluitvormingsprocessen
 - ▶ Hernieuwde prioritering van projecten
 - ▶ Beleid en proces rebalancen van de beleggingen en uitvoering rebalancing indien buiten de bandbreedte
 - ▶ Business Continuity Plan, zowel intern binnen het fonds als bij de uitvoeringsorganisaties
 - ▶ Crisis communicatie naar alle belanghebbenden
 - ▶ Voorbereiding op mogelijke aanvullende maatregelen
- Noch bij alle gedane onderzoeken noch vanuit de praktijk zijn er indicaties dat de continuïteit van de kritische processen niet geborgd is.

Een impactanalyse ten aanzien van de gevolgen van de coronacrisis (gemeten vanaf februari 2020) heeft het volgende opgeleverd:

- ▶ Operationeel: digitaal werken en overleggen vanuit huis; geen issues;
- ▶ Financieel: met name in de maanden februari en maart 2020 was de impact op de Algemene reserve en daarmee de dekkingsgraad van Pensioenfonds APF zeer negatief. In april 2020 herstelde de dekkingsgraad zich enigszins. Het is nog onzeker hoe de dekkingsgraad zich de rest van 2020 verder zal ontwikkelen.
- ▶ Beleggingen: toets op bandbreedte beleggingen: maandelijks wordt een toets uitgevoerd. Eind april eerste keer buiten de bandbreedte. Rebalancing uitgevoerd.
- ▶ Communicatie: crisiscommunicatie in werking gezet.
- ▶ De impact van de slechte financiële positie op mogelijk te nemen aanvullende maatregelen door het bestuur kan nog niet worden bepaald. De peildatum voor deze beoordeling is de dekkingsgraad per 31 december 2020. Voor die tijd hoeven geen wettelijke aanvullende maatregelen te worden genomen om de positie van het fonds te versterken. De actuele dekkingsgraad (exclusief BP) per ultimo april 2020 ligt met een kleine marge boven de kritische dekkingsgraad. Indien de actuele dekkingsgraad ultimo 2020 onder de kritische dekkingsgraad ligt, dan moet het bestuur besluiten tot aanvullende maatregelen. Het proces is beschreven in het financieel crisisplan. Het bestuur zal alle inspanningen richten op het voorkomen van rechtenkortingen vanaf 2021. De gevolgen van de coronacrisis zijn niet verwerkt in deze jaarrekening noch in het reeds ingediende herstelplan 2020 en in te dienen haalbaarheidstoets die hieronder beschreven worden.

De continuering van de activiteiten van Pensioenfonds APF is niet in het geding. De aanwezige liquide middelen en de beschikbaar te stellen liquide middelen uit de liquide beleggingen zijn toereikend om aan alle lopende verplichtingen te voldoen voor minimaal 12 maanden na datering van deze jaarrekening.

Herstelplan 2020

De financiële positie van het fonds wordt bepaald aan de hand van de beleidsdekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad moet ten minste het niveau hebben van de vereiste dekkingsgraad (117,2%). Omdat de beleidsdekkingsgraad van het fonds onder de vereiste dekkingsgraad ligt moet het fonds een herstelplan indienen.

Pensioenfonds APF heeft in maart 2020 een herstelplan 2020 (inclusief evaluatie van het herstelplan 2019) bij DNB ingediend. Het herstelplan 2020 start op 1 januari 2020 met een actuele dekkingsgraad van 106,5%. De peildatum staat wettelijk vast en wordt dus niet gecorrigeerd voor ontwikkelingen in het eerste kwartaal als gevolg van de coronacrisis. Uit het herstelplan 2020 blijkt dat het fonds bij de gehanteerde wettelijk voorgeschreven veronderstellingen naar verwachting ultimo 2023 weer volledig is hersteld uit het reservetekort. Herstel wordt op basis van het ingediende plan dus verwacht ruim binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar en zonder aanvullende maatregelen.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

11. Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

	2019	2018
Periodieke premiebijdragen werkgevers	68,9	63,8
Periodieke premiebijdragen werknemers TNP	0,6	0,7
	<u>69,5</u>	<u>64,5</u>

Het fonds verzekert een collectieve pensioenregeling met vaste werkgeverspremie (CDC -regeling). Deze vaste werkgeverspremie is vastgelegd in de cao's van AkzoNobel respectievelijk Nouryon en bedraagt 22,1% van de som van de pensioengrondslagen.

De totale pensioenpremie wordt jaarlijks berekend op basis van de afspraken in de betreffende uitvoeringsovereenkomst:

- De uitvoeringsovereenkomst tussen AkzoNobel en het fonds is afgesloten voor de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020. De totale pensioenpremie in 2019 is bepaald op 27,6% van de pensioengrondslag. De deelnemersbijdrage is gelijk aan het verschil tussen de totale pensioenpremie en de vaste werkgever premie, ofwel 5,5% van de pensioengrondslag.
- De uitvoeringsovereenkomst tussen Nouryon en het fonds is afgesloten voor de periode 1 januari 2018 tot en met 31 december 2020. De totale pensioenpremie in 2019 is bepaald op 28,5% van de pensioengrondslag. De deelnemersbijdrage is gelijk aan het verschil tussen de totale pensioenpremie en de vaste werkgeverspremie, ofwel 6,4% van de pensioengrondslag.

De kostendekkende, gedempte kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2019	2018
Kostendekkende premie	95,5	90,6
Gedempte kostendekkende premie	65,6	61,6
Feitelijke premie	69,5	64,5

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2019	2018
Jaarlijkse inkoop	80,7	76,5
Solvabiliteitsopslag	14,3	13,8
Uitvoeringskosten	0,5	0,3
	<u>95,5</u>	<u>90,6</u>

De samenstelling van de gedempte kostendekkende premie is als volgt:

	2019	2018
Jaarlijkse inkoop	34,5	33,2
Solvabiliteitsopslag	6,1	6,0
Uitvoeringskosten	0,5	0,3
Koopsom voorwaardelijke toeslagen	24,5	22,1
	<u>65,6</u>	<u>61,6</u>

12. Premiebijdragen voor risico deelnemers

	2019	2018
Periodieke premies	9,6	9,4

13. Beleggingsresultaten voor risico fonds

2019	Directe beleggings opbrengsten	Indirecte beleggings opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	17,5	65,6	-1,4	81,7
Aandelen	31,6	276,5	-3,8	304,3
Vastrentende waarden	58,8	160,0	-2,6	216,2
Derivaten	-1,6	71,9	-	70,3
Overige beleggingen	0,3	9,4	-4,3	5,4
Securities lending	1,1	-	-	1,1
	<u>107,7</u>	<u>583,4</u>	<u>-12,1</u>	<u>679,0</u>

2018	Directe beleggings opbrengsten	Indirecte beleggings opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	13,1	-5,4	-1,5	6,2
Aandelen	33,8	-128,7	-4,2	-99,1
Vastrentende waarden	47,8	-41,1	-2,4	4,3
Derivaten	-2,8	-89,2	-0,1	-92,1
Overige beleggingen	0,3	-15,6	-2,8	-18,1
Securities lending	1,6	-	-	1,6
	<u>93,8</u>	<u>-280,0</u>	<u>-11,0</u>	<u>-197,2</u>

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan uit beheervergoedingen en performance-gerelateerde vergoedingen.

De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer, bewaarloon, advieskosten vermogensbeheer en overige kosten.

Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 8,9 mln (2018: € 9,9 mln)

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. De geschatte transactiekosten in 2019 bedroegen € 7,9 mln (2018: € 6,6 mln). Uitgedrukt als percentage van het totaal gemiddeld vermogen komt dit neer op 0,14% (2018: 0,12%).

De totale kosten vermogensbeheer (inclusief transactiekosten) bedragen € 28,9 mln (2018: € 27,5 mln). Dit is 0,52 % (2018: 0,50%) van het gemiddeld belegd vermogen. De kosten vermogensbeheer (exclusief transactiekosten) bedragen € 21,0 mln (2018: € 20,9 mln.) Dit is 0,38% (2018: 0,38%) van het gemiddeld belegd vermogen.

14. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

	2019	2018
Aandelen	24,1	-6,5
Vastrentende waarden	3,4	0,2
	<u>27,5</u>	<u>-6,3</u>

15. Pensioenuitkeringen

	2019	2018
Ouderdompensioen	148,9	151,1
Partnerpensioen	53,6	53,8
Wezenpensioen	0,3	0,3
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1,3	1,2
Afkopen	1,7	1,9
	205,8	208,3

De toeslagverlening van de uitkeringen per 1 januari 2020, zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt 0,0% (2019: 0,35%).

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 484,09 (2018: € 474,11) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66). Deze bedragen zijn uiteraard niet in miljoenen.

16. Pensioenuitvoeringskosten

	2019	2018
Administratiekosten	3,5	3,4
Administratiekosten (bestuursbureau)	0,8	0,6
Controle- en advieskosten	0,2	0,2
Bestuurskosten	0,3	0,3
Overige kosten	0,5	0,5
Kosten toeberekend aan vermogensbeheer	-0,7	-0,6
	4,6	4,4

Specificatie van de accountantskosten begrepen in de controle- en advieskosten, betrekking hebbend op het betreffende boekjaar:

Honoraria onafhankelijke accountant

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2019			
Controle van de jaarrekening	0,1	-	0,1
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	0,1	-	0,1
2018			
Controle van de jaarrekening	0,1	-	0,1
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	0,1	-	0,1

Deze controlewerkzaamheden zijn zowel in 2019 als in 2018 uitgevoerd door Deloitte Accountants B.V. Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat het fonds in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd.

Bezoldiging personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden zijn uitbesteed aan Achmea Pensioenservices. Met de medewerkers van het bestuursbureau zijn individuele dienstverleningsovereenkomsten gesloten.

De bestuurders ontvangen een vacatievergoeding en een vergoeding voor reiskosten. De vacatievergoeding bedraagt € 0,15 mln (2018: € 0,16 mln). Voor bestuursleden die in dienst zijn van een van de werkgevers wordt deze vergoeding aan de betreffende werkgever betaald.

Leden van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht ontvangen een vooraf vastgestelde vergoeding. Voor leden die in dienst zijn van een van de werkgevers wordt deze vergoeding aan de betreffende werkgevers betaald.

17. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

	2019	2018
- Pensioenopbouw	79,3	75,2
- Toeslagen	-0,2	18,9
- Rentetoevoeging	-11,0	-12,1
- Pensioenuitkeringen en afkopen	-206,0	-208,9
- Uitvoeringskosten	-2,7	-2,8
- Saldo overdrachten van rechten	-1,6	-1,9
- Wijziging marktrente	603,8	166,0
- Wijziging actuariële uitgangspunten	1,9	-24,7
- Overige wijzigingen	0,8	13,9
	464,3	23,6

- *Pensioenopbouw*

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdompensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

- *Toeslagen*

Het fonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de loonontwikkeling volgens de CAO. De toeslag heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslag bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan in principe worden ingehaald.

Het fonds streeft er tevens naar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. In 2019 zijn geen toeslagen toegekend. In 2018 is voor actieven een toeslag van 0,55% en voor ingegane en premievrije pensioenrechten een toeslag van 0,35% toegekend.

- *Rentetoevoeging*

De voorziening pensioenverplichtingen is opgerent met $-/-0,235\%$ (2018: $-/-0,260\%$), zijnde de éénjaarsrente per 31 december 2018.

- *Pensioenuitkeringen en afkopen*

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

- *Uitvoeringskosten*

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

- Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

Onder toelichting 20 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten voor risico fonds opgenomen.

- Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de door DNB gepubliceerde actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

- Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

- Kostenopslag

In 2019 is de kostenopslag ongewijzigd gebleven ten opzichte van 2018: 2,0%.

18. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

Een nadere specificatie van deze mutatie is opgenomen onder toelichting 9.

19. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2019	2018
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	0,4	0,3

Voor een toelichting op de mutatie wordt verwezen naar de toelichting op de het herverzekeringsdeel van de technische voorziening (toelichting 3).

20. Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-2,1	-2,8
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-0,1	-
Uitgaande waardeoverdrachten	3,6	4,5
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	0,1	-
	1,5	1,7

Deelnemers hebben de mogelijkheid om bij ontslag de contante waarde van de pensioenaanspraken naar een andere pensioenuitvoerder (pensioenfonds / verzekeraar) over te dragen. In het kader van deze mogelijkheden heeft het fonds dan ook te maken met inkomende en uitgaande geldstromen. Daarnaast worden binnen het fonds, als gevolg van ontslag of overlijden van een deelnemer, kapitalen (DC-regeling) aangewend voor inkoop van pensioenaanspraken (DB-regeling). De feitelijke financiële geldstromen zijn in bovenstaande tabel weergegeven; de aanwending van kapitalen heeft geen financiële geldstroom tot gevolg.

Het fonds heeft € 2,3 mln. aan inkomende waardeoverdrachten ontvangen (2018: € 3,2 mln.), waarvan € 2,2 mln. voor risico fonds. Aan de pensioenverplichtingen dient voor deze deelnemers een bedrag van € 2,6 mln. te worden toegevoegd (2018: € 2,6 mln.). Per saldo een resultaat van € -0,4 mln. (2018: € 0,2 mln.).

Voor uitgaande waardeoverdrachten heeft het fonds € 3,7 mln. betaald (2018: € 4,5 mln.). Uit de pensioenverplichtingen is voor deze deelnemers een bedrag van € 4,2 mln. vrijgevallen (2018: € 4,5 mln.). Per saldo een resultaat in 2019 van € 0,5 mln. (2018: € 0,0 mln.).

In 2019 is € 11,4 mln. (2018: € 12,3 mln.) vanuit de kapitalen (DC-regeling) aangewend voor inkoop van pensioenaanspraken (DB-regeling). Rekening houdende met de voor 2019 geldende inkooptarieven, dient voor deze deelnemers een bedrag van € 11,9 mln. aan de pensioenverplichtingen te worden toegevoegd (2018: € 14,2 mln.). Per saldo een verlies op uitruil DC- en DB-regeling van € 0,5 mln. (2018: € -1,9 mln.).

Het resultaat op waardeoverdrachten wordt voornamelijk bepaald door de verschillen in grondslagen die voor de berekeningen van de waardeoverdrachten worden gehanteerd. Voor de inkomende en uitgaande waardeoverdrachten worden een standaardtarief en fondsgrondslagen gebruikt.

21. Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-0,1	-0,4

22. Herverzekeringen

	2019	2018
Uitkeringen	-0,2	-0,3

23. Overige lasten

	2019	2018
Rentelasten achtergestelde lening	3,5	3,5

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Volgens artikel D3.3.1. van de ABTN wordt door het fonds een algemene reserve aangehouden. Deze is bedoeld voor het opvangen van niet gekwantificeerde risico's, zoals algemene bedrijfsrisico's en kostenrisico's, als buffer voor beleggingsrisico's en als bron voor mogelijke toekomstige indexaties. Het saldo van baten en lasten wordt via de resultaatbestemming en na aftrek van het saldo van de mutaties in bestemde reserves, toegevoegd of onttrokken aan de algemene reserves, al naar gelang de uitkomst.

Het resultaat over het verslagjaar is geheel gemuteerd in de algemene reserve.

ACTUARIËLE ANALYSE

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2019 en 2018 blijken uit het volgende overzicht

	2019	2018
Resultaat op beleggingen	690,0	-185,1
Resultaat op mutatie TV door wijziging rentetermijnstructuur	-603,2	-165,8
Resultaat op premie	-12,2	-12,3
Resultaat op waardeoverdrachten	-	0,1
Resultaat op kosten	0,9	0,4
Resultaat op uitkeringen	-0,3	0,1
Resultaat op kansen	8,6	-1,7
Resultaat op wijziging voorziening toeslagverlening	0,2	-18,9
Resultaat op overige oorzaken	-3,5	-3,5
Resultaat wijziging actuariële grondslagen	-0,6	24,7
Resultaat	79,9	-362,0

Bespreking resultaat

Resultaat op beleggingen

Het behaalde directe en indirecte beleggingsrendement in 2019 was hoger dan de benodigde interest voor de verplichtingen (gelijk aan de 1-jaars rente uit de rentetermijnstructuur per 31 december 2018: -/ - 0,235%). Daardoor ontstond een positief resultaat op beleggingsopbrengsten van € 690,0 mln.

Resultaat op mutatie TV door wijziging rentetermijnstructuur

Ultimo 2018 heeft de omrekening plaatsgevonden van de technische voorziening op basis van de rentetermijnstructuur per 31 december 2018, één jaar forward, naar de rentetermijnstructuur per 31 december 2019. Hierdoor is de gemiddelde rekenrente met 0,7%-punten gedaald (ultimo 2019: 0,7%, ultimo 2018, 1 jaar forward: 1,4%). De lagere rente leverde een negatief resultaat op van € 603,2 mln.

Resultaat op premie

Het resultaat op bijdragen is het verschil tussen enerzijds de in het boekjaar van de werkgever en werknemers ontvangen bijdragen en anderzijds het benodigde bedrag voor de reglementaire pensioenopbouw en de door het fonds van de werkgever overgenomen uitkeringsverplichtingen in verband met CAO afspraken.

In 2019 bedroeg de werkgeversbijdrage 28,5% van de grondslagsom waarover (middelloon) pensioen wordt opgebouwd. In 2019 werd € 69,5 mln. aan werkgevers en werknemersbijdragen ontvangen voor reglementaire pensioeninkoop in de middelloonregeling.

Resultaat op kansen

Het resultaat op kansen wordt gevormd door het negatieve resultaat op sterfte (€ 0,1 mln.), het positieve resultaat op arbeidsongeschiktheid (€ 8,2 mln.) en het positieve resultaat op overige mutaties (€ 0,5 mln.).

Resultaat op wijziging actuariële grondslagen

Het resultaat op overige incidentele mutaties bedraagt € 0,6 mln. negatief en is het resultaat op de omzetting van de afspraken op tijdelijke ouderdomspensioen en AOW-compensatie naar een levenslang ouderdomspensioen (met pensioenrichtleeftijd van 68 jaar).

Ondertekening

Arnhem, 26 mei 2020

Stichting Pensioenfonds APF

Het bestuur

Han Jalink
(voorzitter)

Aldert Boonen

Dick Luijckx
(plaatsvervangend voorzitter / secretaris)

Gerrit-Willem Gramser

Bart Kaster
(penningmeester)

Donald Schut

OVERIGE GEGEVENS

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds APF te Arnhem is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds APF, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 40.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 2.500.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds APF is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amsterdam, 26 mei 2020
drs. J.M.J. Tol AAG RBA
verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds APF

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2019

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds APF te Arnhem gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds APF op 31 december 2019 en van het saldo van baten en lasten over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2019.
2. De staat van baten en lasten over 2019.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening".

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds APF zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 50 miljoen. De materialiteit is gebaseerd op 1% van de som van het aanwezige stichtingskapitaal en reserves, de achtergestelde lening en de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds en voor risico deelnemers. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht overeengekomen dat wij aan hen de tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 2,5 miljoen rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

- *Financiële positie en de gevoelheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen*

De technische voorziening waar onder begrepen de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds betreft de belangrijkste verplichting in de balans van Stichting Pensioenfonds APF en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad. In noot 6 bij de jaarrekening is de financiële positie per 31 december 2019 beschreven. Volgens deze toelichting bedraagt de actuele dekkingsgraad 106,3 procent en de beleidsdekkingsgraad 104,1 procent per 31 december 2019.

Bij onze controle hebben wij bijzondere aandacht gegeven aan de waardering van de technische voorzieningen welke tot stand komt op basis van de administratieve basisgegevens en door het Bestuur gekozen (actuariële) veronderstellingen en

schattingselementen, zoals sterfte, samenlevingsgegevens, uittredeleeftijd, arbeidsongeschiktheid en reactivering alsmede administratie- en excasokosten.

Stichting Pensioenfonds APF heeft in de grondslagen voor waardering van activa en passiva op pagina 67 en 68 de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 8 bij de jaarrekening is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven.

Wij hebben de redelijkheid van de aannames en schattingen van het Bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaris. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet. Wij hebben de certificerend actuaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak en attentiepunten. Wij hebben de rapportage van de certificerend actuaris geëvalueerd, de uitkomsten besproken. Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen.

Onze observatie bij dit kernpunt

Wij achten de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen voor waardering van de voorziening pensioenverplichtingen aanvaardbaar.

- *Waardering van op waarderingsmodellen gebaseerde beleggingen en effect op waardeveranderingen*

De beleggingen zijn een significante post op de balans van Stichting Pensioenfonds APF en dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.

Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten, maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van waarderingsmodellen en – technieken of intrinsieke waarde. Het met behulp van modellen en technieken bepalen van de marktwaarde is complex en bevat subjectieve elementen die bij de berekening worden gehanteerd.

In de grondslagen voor waardering van activa en passiva op pagina 65 en 66 alsmede in noot 1 bij de toelichting op de balans geeft Stichting Pensioenfonds APF inzicht in de gehanteerde waarderingsmethoden van de beleggingen. Uit deze toelichting blijkt dat ultimo 2019 bijna Euro 1,77 miljard (circa 31% van de totale beleggingen) is gewaardeerd met behulp van waarderingsmodellen en technieken of intrinsieke waarde.

Wij hebben vastgesteld of de in de jaarrekening beschreven modellen en technieken geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Verder hebben wij getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken is uitgevoerd overeenkomstig de uitgangspunten van de waarderingsgrondslagen.

Onze observatie bij dit kernpunt

Wij achten de grondslagen voor waardering en de waardering in de jaarrekening aanvaardbaar.

- *Betrouwbare uitvoering van processen voor pensioenbeheer en vermogensbeheer bij de uitvoeringsorganisaties*
Stichting Pensioenfonds APF heeft de uitvoering van de pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed, maar blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. Stichting Pensioenfonds APF loopt het risico dat de uitbesteede processen niet of onvoldoende worden beheerd en/of dat de ontvangen (financiële) informatie van de uitvoeringsorganisatie niet betrouwbaar is. In hoofdstuk 6 van het bestuursverslag licht het bestuur de inrichting van de uitbesteding toe. In hoofdstuk 12 van het bestuursverslag wordt nader ingegaan op de risicobeheersing.

Wij hebben de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen bij de uitvoeringsorganisatie, voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds APF, geëvalueerd. Hierbij hebben wij gebuik gemaakt van de ontvangen ISAE 3402 type II-rapportages. Verder hebben wij kennisgenomen van de rapportages van de uitvoeringsorganisatie en de toelichtingen hierop aan het Bestuur van Stichting Pensioenfonds APF. Daarnaast hebben wij gegevensgerichte cijferanalyses en deelwaarnemingen uitgevoerd, gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen en het mitigeren van de beperking inzake het niet-werkend factureringssysteem.

Onze observatie bij dit kernpunt

Wij achten de interne beheersing afdoende voor een betrouwbare uitvoering van processen voor pensioenbeheer en vermogensbeheer.

Paragraaf ter benadrukking van de impact van het coronavirus

Het coronavirus heeft ook invloed op Stichting Pensioenfonds APF. In de toelichting op pagina 87 in de jaarrekening heeft het bestuur de huidige impact en haar plannen om met deze gebeurtenissen of omstandigheden om te gaan toegelicht. Ook geeft zij aan dat het op dit moment voor hen niet goed mogelijk is om in te schatten wat de invloed van het coronavirus is op de financiële prestaties en gezondheid van Stichting Pensioenfonds APF. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Kerncijfers.
- Bestuursverslag.
- Overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720.

Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de kerncijfers, het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

VERKLARING BETREFFENDE OVERIGE DOOR WET- OF REGELGEVING GESTELDE VEREISTEN

Benoeming

Wij zijn door de raad van toezicht benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds APF vanaf de controle van het boekjaar 2016 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is, waarbij opgemerkt wordt dat het bestuur op basis van de Pensioenwet het korten van pensioenen als ultimum remedium kan inzetten.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzette lijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Amsterdam, 26 mei 2020

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: mr. drs. J. Penon RA

BIJLAGE

VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

Deelnemers

	2019		2018	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Stand vorig boekjaar		5.475		5.600
Nieuwe toetredingen	437		486	
Revalidering	-29		-38	
Overlijden	-11		-14	
Ontslag met premievrije aanspraak	-474		-555	
Andere oorzaken	-8		-4	
		-85		-125
Stand einde boekjaar		5.390		5.475

Gewezen deelnemers

Stand vorig boekjaar		10.734		11.106
Ingang pensioen	-633		-819	
Revalidering	29		38	
Overlijden	-52		-33	
Ontslag met premievrije aanspraak	474		555	
Waardeoverdrachten	-41		-82	
Afkopen	-9		-28	
Andere oorzaken	-46		-3	
		-278		-372
Stand einde boekjaar		10.456		10.734

Pensioentrekenden

Stand vorig boekjaar		17.287		17.532
Ingegaan ouderdompensioen	633		819	
Ingegaan partnerpensioen	440		378	
Overlijden	-963		-994	
Afkoop	-380		-420	
Andere oorzaken	-21		-28	
		-291		-245
Stand einde boekjaar		16.996		17.287

		32.842		33.496
--	--	--------	--	--------

De aantallen onder "Andere oorzaken" in het verloop zijn mutaties die niet onder de andere (eenduidige) mutatiesoorten kunnen worden vevat. Het betreft o.a. de mutaties ontslag zonder premievrije aanspraak, verval rechten (met terugwerkende kracht), opvoer deelnemers en verschuivingen en / of correcties in de groepen "deelnemers" en "gewezen deelnemers".